

Reguliranje prostitucije u suvremenom društvu

Zakarija, Ela

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:158:112373>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Reguliranje prostitucije u suvremenom društvu

Ela Zakarija

Zagreb, srpanj, 2022.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Reguliranje prostitucije u suvremenom društvu

Ime i prezime studenta:
Ela Zakarija

Ime i prezime mentora:
Prof. dr. sc. Irma Kovčo Vukadin

Zagreb, srpanj, 2022.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Reguliranje prostitucije u suvremenom društvu* i da sam njegova autorica. Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Ela Zakarija

Mjesto i datum: Zagreb, srpanj, 2022.

SAŽETAK

Naslov rada: Reguliranje prostitucije u suvremenom društvu

Studentica: Ela Zakarija

Mentor: Prof. dr. sc. Irma Kovčo Vukadin

Program na kojem se polaže diplomski ispit: Socijalna pedagogija/ modul Odrasli

Prostitucija ili seksualni rad se poistovjećuje s velikim javnozdravstvenim problemom, a narušeno mentalno zdravlje seksualnih radnika prvenstveno je povezano s različitim oblicima nasilja. Nasilje nad seksualnim radnicima je globalni problem, ali i dalje je jedan od najmanje prijavljenih oblika nasilja te ga samim time karakterizira velika tamna brojka. Glavna svrha ovog rada je usporediti različite modele regulacije prostitucije u svijetu te ponuditi pregled aktualnih spoznaja o različitim aspektima prostitucije. Također, u radu će se dati osvrt na utjecaj pandemije COVID-19 na seksualno ponašanje, pristup uslugama i kvalitetu života seksualnih radnika. Temeljem pregleda aktualnih spoznaja, predlaže se uključivanje nevladinih organizacija koje se bave zaštitom prava seksualnih radnika, u oblikovanje zakona, politika i programa koji utječu na njihove živote. Također, preporuke Europskog parlamenta odnose se na izmjenu zakona koji kažnjavaju seksualne radnike. Osim toga, ovaj rad služi kao podsjetnik da seksualni radnici u velikom broju država, tek trebaju dobiti punu zaštitu ljudskih prava.

Ključne riječi: prostitucija, seksualni rad, seksualni radnici, regulacija, modeli prostitucije

SUMMARY

Title: Regulating prostitution in modern society

Author: Ela Zakarija

Mentor: prof. PhD Irma Kovčo Vukadin

Module: Social pedagogy/Adults

Prostitution or sex work is a major public health problem, but the ill mental health of sex workers is primarily related to different forms of violence. Violence against sex workers is a global problem and yet remains one of the least reported forms of violence, characterized by a high percentage of dark numbers. Therefore, the main purpose of this paper is to compare different legislations of various regulatory models in the world and provide an analysis of current knowledge on various aspects of prostitution. Also, this paper will address the impact of COVID-19 on sexual behavior, access to services, and quality of life for sex workers. Based on a review of current knowledge, it is proposed to involve non-governmental organizations engaged in the protection of sex workers' rights in shaping laws, policies, and programs that affect their lives. Also, the European Parliament's recommendations relate to amending laws penalizing sex workers. In addition, this paper serves as a reminder that sex workers in too many countries have yet to be granted full human rights protections.

Key words: prostitution, sex work, sex workers, regulation, models of prostitution

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. PROSTITUCIJA.....	2
2.1. Pojmovno određenje	2
2.2. Prostitucija kao društveni problem	3
3. RAZUMIJEVANJE PROSTITUCIJE.....	6
3.1. Razumijevanje prostitucije kroz povijest.....	6
3.2. Razumijevanje prostitucije u suvremenom društvu.....	12
4. PODJELA PROSTITUCIJE.....	16
4.1. Podjela prema stupnju organiziranosti.....	17
4.2. Podjela prema socijalnom statusu klijenta.....	20
4.3. Podjela prema vremenu koje osoba provede baveći se prostitucijom	23
4.4. <i>Online</i> prostitucija.....	23
4.5. Globalna tipologija komercijalnog seksualnog rada.....	24
5. KARAKTERISTIKE SEKSUALNIH RADNIKA (POSLJEDICE PROSTITUCIJE NA INDIVIDUALNOJ RAZINI)	29
5.1. Obrazovanje	29
5.2. Iskustvo viktimizacije	30
5.3. Rizično ponašanje	31
5.4. Mentalno zdravlje	32
5.5. Fizičko zdravlje.....	34
5.6. Mortalitet	34
5.7. Pozitivni i negativni aspekti seksualnog rada	35
6. POSLJEDICE PROSTITUCIJE NA DRUŠTVENOJ RAZINI.....	37
6.1. Javno zdravlje	37
6.2. Neravnopravnost spolova.....	38
6.3. Kriminalitet.....	39
7. MODELI REGULACIJE PROSTITUCIJE	41
7.1. Legalizacija (regulirano).....	43
7.2. Legalizacija (neregulirano)	49

7.3.	Prohibicija (kažnjavanje klijenta)	52
7.4.	Prohibicija (kažnjavanje seksualnog radnika)	54
7.5.	Prohibicija (kažnjavanje i seksualnog radnika i klijenta)	57
8.	ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA KOJE ZAGOVARAJU PRAVA SEKSUALNIH RADNIKA.....	59
8.1.	ASWA (<i>The African Sex Worker Alliance</i>)	59
8.2.	CGSHE (<i>The Centre for Gender and Sexual Health Equity</i>)	60
8.3.	ESWA (<i>European Sex Workers' Rights Alliance</i>)	61
8.4.	NSWP (<i>The Global Network of Sex Work Projects</i>)	62
8.5.	PETRA (Prevenicija i Eliminacija TRgovanja ženama i djevojkama).....	63
8.6.	PRE (<i>Prostitution Research and Education</i>)	64
8.7.	SILVER ROSE	64
8.8.	SWARM (<i>Sex Worker Advocacy and Resistance Movement</i>)	65
8.9.	SWAN (<i>The Sex Workers' Rights Advocacy Network</i>)	66
9.	PROSTITUCIJA U VRIJEME PANDEMIJE COVID-19.....	69
9.1.	Problemi seksualnih radnika za vrijeme pandemije	69
9.2.	Promjene u modalitetu rada za vrijeme pandemije.....	71
9.3.	Pomoć nevladinih organizacija	73
10.	SMJERNICE ZA POBOLJŠANJE REGULACIJE PROSTITUCIJE	76
11.	ZAKLJUČAK.....	79
12.	PRILOZI.....	81
13.	LITERATURA	82

1. UVOD

Nemoguće je utvrditi kada se prostitucija pojavila prvi put, ali određeni povijesni izvori ukazuju na to da je postojala u najdrevnijim povijesnim epohama. Štoviše, svrha prostitucije ili seksualnog rada se mijenjala kroz vrijeme, pa je tako osim obične ili komercijalne prostitucije postojala i obredna prostitucija (Henriques, 1968).

Prostitucija se pojavljuje u raznim oblicima, a Harcourt i Donovan (2005) su analizom 681 članka o prostituciji, identificirali najmanje 25 vrsta seksualnog rada. Dakle, prostitucija nije karakteristična samo za doba u kojem trenutno živimo, a ukoliko se uzmu u obzir različiti pojavni oblici ovog fenomena i razne negativne posljedice koje koegzistiraju s prostitucijom, utoliko naročito ne iznenađuje fluktuacija različitih modela regulacije prostitucije u svijetu. Stoga, na početku rada prikazat će se teorijska pozadina prostitucije i objasniti terminologija usko vezana za prostituciju, uz poseban osvrt na povijesni kontekst prostitucije radi pojašnjenja religijskih koncepata prostitucije. Također, u početnom dijelu rada navest će se različiti pojavni oblici prostitucije i obilježja istih te će se ponuditi pregled određenih karakteristika seksualnih radnika i posljedica prostitucije. Cilj rada je stjecanje aktualnih spoznaja o prostituciji u suvremenom društvu te o njenim značajkama, posebice u kontekstu ljudskih prava i kriminaliteta (trgovanje ljudima). Također, nastojat će se dati pregled različitih modela regulacije prostitucije i specifičnih izazova bavljenja prostitucijom u vrijeme pandemije, te pregled organizacija koje se bave pravima seksualnih radnika. U završnom dijelu ponudit će se smjernice za poboljšanje regulacije prostitucije.

Termini koji se koriste u analiziranoj literaturi su prostitucija ili seksualni rad i prostitutke ili seksualni radnici, a autorica se u ovom radu nije opredijelila samo za jedan termin. Naime, Pajnik i Radačić (2017) naglašavaju kako je važno prihvatiti pojmove kao što su seksualni rad i seksualni radnik koje koriste aktivisti za prava seksualnih radnika, ali isto tako treba istaknuti kako postoje osobe koje se prostituiraju, a koje se ne definiraju na potonji način. Također, autorica želi naglasiti kako pojmove prostitucija i prostitutka ne koristi u kontekstu stigmatizirajućeg ili uvredljivog načina prikazivanja ove vrste aktivnosti i osoba koje se ovim aktivnostima bave.

2. PROSTITUCIJA

2.1. Pojmovno određenje

Prostitucija je društvena pojava koja je bila prisutna u različitim povijesnim epohama i razvojnim periodima ljudskog društva te samim time sveprisutna u različitim kulturama i društvima. Pojmovno određenje prostitucije se razlikuju ovisno o kulturalnom kontekstu i općeprihvaćenim socijalnim normama u određenom društvu te vjerskim, teoretskim i stručnim opredjeljenjem autora koji su generirali definicije ove društvene pojave. Međutim, konsenzus oko univerzalne i općeprihvaćene definicije prostitucije nije postignut, ali je šarolikost definicija doprinijela utvrđivanju zajedničkih i neizostavnih elemenata prilikom definiranja pojma prostitucije. Nastavno na prethodno rečeno, riječ je o onim obilježjima i elementima definicija koje su autori koji su proučavali pojam prostitucije većinski istaknuli.

Pojam prostitucija dolazi od latinske riječi *prostituere*, a definira se kao: „*zadovoljavanje tuđih seksualnih želja za novac kao zanimanje ili djelatnost*“. Također, u hrvatskom rječniku je ponuđena i druga definicija koja prostituciju definira kao: „*potkupljivost, neprincipijelnost, obeščašćivanje i gubljenje dostojanstva*“ (Hrvatski jezični portal, 2022).

Sljedeća definicija iz „*Rječnika kaznenog prava*“ je danas u hrvatskom kontekstu ustaljena i općeprihvaćena za prostituciju: „*bavljenje pružanjem seksualnih usluga uz naknadu*“ (Horvatić, 2002, str. 479).

Špadijer Džinić (1988) nudi opširniju definiciju prostitucije kao pružanja seksualnih usluga drugim osobama, ali ističe kako te osobe mogu biti različitog ili istog spola. Autorica osim heteroseksualne prostitucije, također navodi mušku homoseksualnu i žensku homoseksualnu prostituciju. Nadalje, naglašava kako je plaćanje u novcu ili dobivanje materijalne dobiti za određeni seksualni čin ključan element definiranja prostitucije. Štoviše, „*prostitucija komercijalizira seksualni odnos, odnosno poprima obilježje robno-novčanog odnosa*“ (Schur, 1983; prema Špadijer Džinić, 1988, str. 85).

Sličnu definiciju je ponudio Henriques (1968), a on tvrdi kako prostitucija obuhvaća svaki seksualni čin osobe s drugim osobama koje mogu biti istog ili suprotnog spola, bez nužnosti snošaja. Također, važno je naglasiti kako se navedene aktivnosti odvijaju uz naknadu koja nije seksualne naravi.

Dakle, svi navedeni izvori ističu dva bitna i neizostavna elementa definiranja prostitucije:

- osoba pruža seksualne usluge drugim osobama
- seksualna usluga se zapravo prodaje za novčanu naknadu ili materijalnu dobit.

Dodatno, Radulović (1986) ukazuje na važnost definiranja prostitucije kao oblika društvene djelatnosti, te objašnjava kako se ovakvim jednostavnim određenjem prostitucije postigla neutralnost i izbjeglo iznošenje vrijednosnih stavova. Prema riječima autora, vrijednosni stavovi istraživača i teoretičara mogu ugroziti objektivno utvrđivanje činjenica i kreiranje teorijskih objašnjenja vezanih za ovu društvenu pojavu. Prostitucija definirana kao komercijalna djelatnost se može svrstati u kategoriju „*trgovina seksualnošću*“ jer je uvjetovana ekonomskim zakonitostima kao što su ponuda, potražnja i kvaliteta usluga, odnosno „*seksualnost se pretvara u robu i ima upotrebnu i prometnu vrijednost*“ (Radulović, 1986, str. 16).

2.2. Prostitucija kao društveni problem

Prostitucija kao društvena pojava u suvremenom društvu je promatrana i istraživana pretežito kao devijacija i patološka pojava uređenog ili „zdravog“ društva. Međutim, s obzirom na nastojanje da se prostitucija kao društvena pojava definira objektivno bez vrijednosnih i moralnih stavova, javljaju se određene nejasnoće oko toga je li zaista moguće objektivno definirati bilo koju društvenu pojavu, a da se u obzir ne uzme društveni kontekst i samo društvo. Društvo bi trebalo biti organizirano i funkcionalno upravo zbog općeprihvaćenih vrijednosti i normi. Nastavno na prethodno rečeno, čak i da prostitucija u svojoj suštini jest bezazlena pojava koja se smatra devijantnom isključivo zbog odstupanja od društveno definiranih normi, ne može se zanemariti društvena reakcija neodobravanja koja čini bitan element prilikom etiketiranja određene društvene pojave kao devijantne.

Špadijer Džinić (1988) naglašava kako se u okviru socijalne patologije uz devijantna ponašanja, moraju istovremeno proučavati i društvena stanja. Štoviše, autorica objašnjava kako je devijacija nerijetko samo način prilagodbe na dezorganiziranu sredinu. Za primjer, prostitucija se može gledati kao devijacija koja je odgovor na dezorganiziranu sredinu u kojoj prevladava ekonomska neravnopravnost spolova, siromaštvo i visoke stope kriminaliteta. Također, bitno je shvatiti i element društvene reakcije neodobravanja prilikom etiketiranja prostitucije kao devijantne pojave i društvenog problema. Singer, Kovčo Vukadin i Cajner Mraović (2002, str. 738) navode kako je društvena reakcija neodobravanja prostitucije

posljedica toga što je riječ o „*društvenoj devijaciji u svezi sa seksualnim ponašanjem ljudi, a prije svega sa zabranom seksualnog promiskuiteta*“.

Reakcija neodobravanja može biti i posljedica toga što se prostituciju u današnje vrijeme vrlo često dovodi u svezu s trgovanjem ljudima, posebice ženama i djecom u svrhu seksualnog iskorištavanja. Trgovanje ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja je definirano u okviru UN-ovih dokumenata o transnacionalnom organiziranom kriminalitetu odnosno u Palermo protokolu koji se odnosi na trgovanje ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja. Osim seksualnog iskorištavanja postoje i druge svrhe iskorištavanja, ali za potrebe ovog rada autorica će se ograničiti samo na iskorištavanje u svrhu prostitucije. Trgovanje ljudima podrazumijeva tri elementa (aktivnost, svrha i način), ali kada postoje elementi nasilja i prisile nije bitno za opstojnost kaznenog djela ako je osoba upoznata ili je dala pristanak za aktivnost i/ili svrhu. Konkretnije, može se govoriti o kaznenom djelu trgovanje ljudima ako je osoba pristala na prijevoz u inozemstvo i/ili na seksualni rad, ali je prevarena za uvjete rada te je prisilom zadržana u zemlji destinacije. Kada govorimo o djeci (osobama u dobi do 18 godina) nije potrebno prisustvo prisile, nasilja, otmice i slično za opstojnost kaznenog djela trgovanja ljudima. Trgovanje ljudima (*trafficking of human beings*) je prvenstveno opisano kao kriminalna radnja koja podrazumijeva prijevoz ili primanje osoba, uz sredstva prisile ili prijevare, u svrhu iskorištavanja. Svi prethodno istaknuti elementi definicije su nužni da bi određena radnja bila okarakterizirana kao trgovanje ljudima. Međutim, izostanak prelaska državne granice prilikom transporta ne isključuje trgovanje ljudima, posebice ako je žrtva prisiljena ili prevarena u svrhu eksploatacije. Štoviše, žrtve se nerijetko šalju u veće gradove unutar iste države koji su bogatiji i razvijeniji od onih iz kojih žrtve dolaze (UNODC, 2016; prema Potz, 2019).

Matak i Vargek (2012) navode podatak Ujedinjenih naroda koji pokazuje kako oko 70% ukupnog trgovanja ljudima ima za cilj seksualnu eksploataciju žrtava, a ističu kako se trgovanje ljudima u svrhu seksualne eksploatacije najčešće manifestira kao prisilna prostitucija i „*eksploatacija seksualnih djelatnosti*“ koju karakterizira uskraćivanje ili otimanje zarade. Autori pojašnjavaju kako prisilna prostitucija podrazumijeva pružanje seksualnih usluga pod prinudom, koja može uključivati prijetnje, nasilje i iznuđivanje (Matak i Vargek, 2012).

Ipak, prostitucija ne mora uključivati nasilje i prisilu, odnosno Edlund i Korn (2002; prema Block i Varricchio, 2018) smatraju kako je prostitucija nasilna samo u „*incidentnim slučajevima*“. Stoga, prostitucija sama po sebi predstavlja dobrovoljni spolni odnos za koji

osoba (koja pruža uslugu) dobiva novac, a čin sam po sebi nema reproduktivnu svrhu. Zaključuju kako se prostitucija ne razlikuje od „*dobrovoljne razmjene koja dovodi do ex ante dobitaka od trgovine*“ (Block i Varricchio, 2018, str. 130). Ovakvo poimanje prostitucije se podudara s definiranjem seksualnog rada kao slobodnog i plaćenog rada, a za koji Matak i Vargek (2012) ističu kako podrazumijeva mogućnost slobodnog odlučivanja o izlasku iz profesije te samim time ne spada u seksualnu eksploataciju, već u dobrovoljnu prostituciju. Stoga, moguće je zaključiti kako je ključna razlika prostitucije i seksualne eksploatacije upravo sloboda izbora koja razlikuje dobrovoljnu od prisilne prostitucije.

Stječe se dojam kako je irelevantno definirati bilo koju društvenu pojavu kao univerzalno bezazlenu jer su društvene pojave nerijetko determinirane društvenim procesima. Za primjer, seksualni rad ili dobrovoljna prostitucija u kontekstu trgovanja ljudima gubi potencijalni epitet bezazlenosti i dobiva nasilan karakter. Potonje potvrđuju sljedeći navodi: „*Globalizacija je pogodovala razvoju organiziranoga kriminala pod čijom kontrolom prostitucija postaje pretežno prinudna jer je prepoznata kao izvor ogromne zarade bez posebnoga ulaganja i rizika. Stoga, danas prostitucija poprima oblike okrutne eksploatacije marginaliziranog mnoštva žena i djece, koji se tako nalaze u ropskome položaju*“ (Musa, 2017, str. 91).

Važno je istaknuti kako devijantno ponašanje i društvena dezorganizacija ne predstavljaju nužno socijalni problem za koji treba pronaći rješenje, te koji bi rezultirao društvenom reakcijom (Špadijer Džinić, 1988). Društvena devijacija koja se smatra socijalnim problemom u jednoj zajednici, ni ne mora predstavljati socijalni problem u nekoj drugoj zajednici niti u drugom povijesnom periodu. Naime, Špadijer Džinić (1988) opisuje socijalni problem kao društvenu devijaciju i dezorganizaciju koje su rasprostranjene, značajno utječu na živote većeg broja ljudi te ih ljudi ocjenjuju kao probleme i spremni su poduzeti akcije za njihovo rješavanje. Uzevši u obzir uložene napore da se generiraju rješenja kojima bi se prostitucija regulirala te da su se načini regulacije uvelike mijenjali i razvijali kroz povijest, stječe se dojam kako je prostitucija ipak prepoznata kao globalni socijalni problem i samim time je vrijedna tema istraživanja. Shvaćanje koncepta socijalnog problema ključno je za razumijevanje različitih načina regulacije prostitucije i nemogućnosti postojanja univerzalno učinkovitog načina regulacije ove društvene pojave (model regulacije koji bi se mogao implementirati u svim zajednicama). Odnosno, ako je prostitucija prepoznata kao društveni problem koji treba regulirati na određeni način u jednoj zemlji, ne mora značiti da će biti prepoznata kao društveni problem u drugoj zemlji i samim time će biti regulirana na drugačiji način.

3. RAZUMIJEVANJE PROSTITUCIJE

Razlozi istraživanja prostitucije su višestruki. Međutim, želja za razumijevanjem i shvaćanjem prostitucije i istovremenih društvenih reakcija u suvremenom društvu, nerijetko proizlazi iz tendencije poimanja prostitucije kao društvenog problema za kojega je potrebno pronaći rješenje. Štoviše, priroda i funkcija prostitucije su se uvelike mijenjale kroz povijest, a osim društava u kojima je smatrana patološkom pojavom, također su postojala društva u kojima je prostitucija bila jako cijenjena (Henriques, 1968). Stoga, prije prikaza različitih načina razumijevanja i shvaćanja prostitucije u današnjem vremenu, bitno je osvrnuti se na prve povijesne oblike prostitucije i različite kontekste u kojima se javljala. U nastavku će se opisati određene faze u povijesti koje se čine značajne s obzirom na uočene metode i načine regulacije prostitucije, a koje bi potencijalno mogle doprinijeti sveobuhvatnijem shvaćanju i razumijevanju prostitucije u suvremenom svijetu.

3.1. Razumijevanje prostitucije kroz povijest

Prostitucija se kao vrsta zanimanja prvi put spominje 2400. godine prije Krista (na Sumerskoj listi poznatih zanimanja) uz ostala zanimanja kao što su kuhar, liječnik, brijač, itd. (Pötz, 2019). Također, pojam prostitucija pojavljuje se i u Hamurabijevu zakoniku iz 18. stoljeća prije Krista u kojemu su prostitutke opisane kao „*slaj ženskoga pučanstva koji nije imao muškoga gospodara*“ (Everett, 1996; prema Musa, 2017, str. 90). Povijesni oblici prostitucije mogu se kategorizirati prema dva različita konteksta u kojima se prostitucija javljala, a riječ je o obrednoj i svjetovnoj prostituciji.

Obredna prostitucija

Musa (2017) navodi kako se drevna prostitucija može podijeliti na prinudnu, ropsku i dobrovoljnu hramsku prostituciju. Prinudna i ropska prostitucija se mogu okarakterizirati kao prisilni oblici prostitucije koja je u tom povijesnom periodu bila posljedica robovlasničkog društvenog poretka (prostitutke su pretežito bile robinje bogatih gospodara). Dobrovoljna hramska prostitucija je objašnjena u kontekstu „*politeističke kozmogonije*“ jer su prostitutke bile vjernice koje su život posvetile nekom od politeističkih božanstava te su u hramu božanstva kojega su odabrale „*seksualno opsluživale posjetioce hrama*“ (Musa, 2017, str. 90).

Važno je istaknuti kako su seksualne usluge naplaćivane u sva tri oblika prostitucije, a novcem su raspolagali vlasnici robinja i upravitelji hramova. Prostitutke nisu mogle zadržati i koristiti zarađeni novac, pa je nemoguće ne primijetiti kako je hramska prostitucija koja je istaknuta kao „dobrovoljna“, ipak imala konotaciju seksualne eksploatacije (Musa, 2017).

Henriques (1968) razlikuje dva tipa prostitucije u hramovima. Prvi tip hramske prostitucije odnosio se na žene koje su se željele udati, a da bi to ostvarile morale su se prije udaje podvrgnuti prostituciji u hramu. Autor navodi kako su Babilonci imali običaj prema kojemu je svaka žena koja je rođena u toj zemlji morala sjesti u Venerin hram i ondje općiti s neznancem. Nadalje, pojašnjava kako žena kada bi jednom ušla u hram nije imala pravo izaći sve dok neki stranac ne bi bacio srebrnjak u njeno krilo. Srebrnjak se nije mogao odbiti bez obzira koje je vrijednosti. Dakle, žena bi odlazila s prvim muškarcem koji bi joj dao novac i nije ga imala pravo odbiti, a kada bi „*zadovoljila boginju*“ bila bi oslobođena.

Charles (1908; prema Henriques, 1968) ističe sličan običaj Amorićana čiji je zakon bio takav da je nalagao da svaka djevojka koja se želi udati mora sjediti poput bludnice kraj gradske kapije. Drugi tip hramske prostitucije odnosio se na zaređene bludnice koje su tijekom čitavog života bile posvećene službi u hramu (Henriques, 1968).

Ellis (1890; prema Henriques, 1968, str. 30) navodi religijsku prostituciju u narodu „Eve“ u zapadnoj Africi gdje su „*svetilišne bludnice*“ imale vlastitu organizaciju. Stanovale su u zajedničkoj kući ili kolibi koja je bila okružena ogradom i tu su trebale provesti tri godine „*pripravništva*“. Nadalje, navodi kako su dio organizacije mogle postati djevojke i žene (udane i neudane), te ropkinje uz uvjet da javno izgovore konvencionalne uzvike koji su označavali opsjednutost bogom. Žene su za vrijeme pripravništva imale status „*nepovredivih*“ koji ih je štitiio, posebice ako su bile progonjene ropkinje ili zlostavljanje žene kojima je organizacija predstavljala jednu vrstu sigurnog azila (Ellis, 1890; prema Henriques, 1968, str. 31). Njihova djeca su smatrana „*božjom djecom*“, a one su kao „*zaručnice božje*“ uživale visok ugled u zajednici (Henriques, 1968, str. 31).

U drevnoj Indiji je također postojala religijska prostitucija i koncept „*hramske bludnice*“ (Henriques, 1968, str. 191), koja je uvelike srodna prethodno opisanim oblicima religijske i sakralne prostitucije. Kontekst u kojemu je religijska prostitucija kao takva mogla funkcionirati bio je usko vezan za „*božanstva plodnosti*“ i položaj žene u tadašnjem društvu.

Svjetovna prostitucija

Na Cipru je postajao običaj stjecanja miraza prostitucijom. Roditelji bi nekoliko dana prije vjenčanja slali svoje kćeri u luku da se prostituiraju i tako zarade novac za svadbenu opremu (Henriques, 1968). Guer (1747; prema Henriques, 1968) ističe kako se na području Sredozemlja dugo vremena zadržala praksa stjecanja miraza prostitucijom. Djevojke s otoka Hiosa u istočnoj Grčkoj smatrale su taj običaj nužnim uvodom u brak. Sličan običaj javlja se u 19. stoljeću u Japanu gdje su se djevojke odavale prostituciji kako bi zaradile novac za djevojačku opremu ili miraz, a pritom nisu nimalo gubile na ugledu (Tei-Ziro, 1872; prema Henriques, 1968).

Henriques (1968) navodi atenskog zakonodavca imena Solon koji je bio osnivač sistema gradskih javnih kuća koje su se nazivale *Dicteria*, a u kojima su radile žene koje su se nazivale *Dikterijade*. One nisu imale pravo birati mušterije, a zarada je pripadala državi i upotrebljavala se za tekuće izdatke. Za razliku od većine hramskih prostitutki, *Dikterijade* nisu imale građanska prava, imale su nizak položaj u društvu te su na ulicu smjele izaći samo u posebnoj odjeći (Sanger, 1919; prema Henriques, 1968). Zanimljivo je uočiti kako je država kupovala žene u ime „*puka kojemu su služile*“ (Henriques, 1968, str. 41), a zatim bi im oduzela građanska prava i podvrgnula ih stigmatizaciji dok korisnici tih usluga nisu nailazili na osudu.

Nadalje, u drevnom Rimu je izvršeno prvo registriranje prostitutki, a svaka žena koja se željela baviti tim zanimanjem morala se pojaviti pred predstavnikom vlasti kako bi dobila dozvolu za rad (*licentia stupri*). Mnoge prostitutke su radile neregistrirane jer je riječ o trajnom zapisu zbog kojega bi čitav život bile osuđene na prostituciju (Henriques, 1968). Dužnosti inspektora zaduženog za prostituciju koji je ujedno bio i predstavnik vlasti bile su sljedeće: provjera jesu li javne kuće zatvorene od zore do tri sata popodne, izricanje kazni vlasnicima javnih kuća koji nisu registrirali osoblje, provjera nose li radnice haljine propisane zakonom, a također se brinuo da prostitutke ne budu uskraćene za dogovoreni novac (Sanger, 1919; prema Henriques, 1968).

Šćepanović (1990) objašnjava kako je prostitucija u 4. stoljeću prije Krista predstavljala značajan izvor prihoda državama koje su ubirale porez od te djelatnosti te kao primjere navodi Grčku, Sumer i Mezopotamiju. S druge strane, u srednjem vijeku u Europi prostitucija je smatrana kao nužno zlo. Štoviše, prostitucija je zlo koje je u kršćanskom i feudalnom društvu prihvaćeno jer se tumačilo kao mehanizam kanaliziranja ljudske pohote kojim se štitila „*svetost braka i poželjna čednost ženske populacije*“ (Musa, 2017, str. 90).

U srednjem vijeku građanska prostitucija se odnosila na prostituciju koja se odvijala u javnim kućama, a također se spominje i vojna prostitucija. Vojne prostitutke su bile važan segment pratećih jedinica vojske te bi za vrijeme trajanja ratnih pohoda pružale usluge vojnicima (Mimica i Bogdanović, 2007; prema Musa, 2017).

Indija je također poznata po „*laičkoj prostituciji*“ koju je važno opisati zbog metoda kojima se regulirala kao djelatnost. Podaci koji datiraju iz 300. godine prije Krista govore o postojanju dvorskih bludnica, odnosno prostitutki zaposlenih na dvoru te nadzorničke službe koja ih je kontrolirala. Prema navedenim podacima, prostitutke su imale strogo određena pravila ponašanja kojih su se trebale pridržavati, no poštivala su se i njihova prava (Henriques, 1968, str. 134). U nastavku slijede primjeri zakonski definiranih kazni za one koji povrijede prava bludnica:

- „*Ako muškarac ima odnos s prostitutkom protiv njezine volje ili nedoraslom prostitutkom, neka bude kažnjen najvišom globom.*“
- „*Ako muškarac otme ili zatvori prostitutku protiv njezine volje, ili je unakazi ozljedom, bit će globljen s 1000 pana ili više, što se može povisiti na dvostruki iznos tražen za njezin otkup, a zavisi od okolnosti pod kojima je zločin počinjen i položaja i statusa prostitutke.*“
- „*Ako muškarac načini nešto nažao dvorskoj prostitutki, bit će kažnjen trostrukim iznosom otkupa.*“
- „*Ako ljubavnik ukrade nakit ili novac, ili ne plati prostitutki naknadu, bit će kažnjen globom u osmerostrukom iznosu naknade*“ (Henriques, 1968, str. 134).

Potonje kazne su opisane u raspravi o umijeću vladanja „*Arthasastra*“ koja se sastoji od 15 knjiga, a 27. poglavlje druge knjige govori o dužnostima „*vrhovnog nadglednika bludnica*“ i predstavlja jedan od najstarijih indijskih zapisa o životu prostitutke (Henriques, 1968, str. 135 i 136). Također, u popularnoj klasičnoj književnosti u Indiji često se navodi značaj kurtizana te se opisuju njihovi životi, znanja i umijeća (Henriques, 1968). U određenim književnim djelima je istaknuto da prostitutka služi zajednici, a takvo razumijevanje njihove uloge u društvu moguće je samo u društvu u kojemu se „*u potpunosti odobrava uloga kurtizana i prostitucije*“ (Henriques, 1968, str. 149). Drugim riječima, pretpostavlja se kako je definiranje prava žena koje se bave ovim aktivnostima također proizašlo iz prihvaćanja njihove uloge u zajednici, a Henriques (1968) ističe kako postojanje takvih propisa ukazuje na to da su uživale visok status i ugled u društvu.

Indija je zanimljiva zemlja za proučavanje prostitucije i zbog klasne podjele, pa se i u 19. stoljeću zadržala kao nasljedno zanimanje određeno kastom, a nerijetko su žene iz drugih kasti regrutirane u prostituciju. Bilo je uobičajeno da se prostitutka u određenoj dobi povuče iz profesije, stupi u brak i postane „*poštovana*“. Sve navedeno upućuje na to da prostitucija nije bila na zlu glasu (Henriques, 1968).

Nadalje, u Indiji u 19. stoljeću su postojale kantonmanske prostitutke koje su odvajane u posebnu četvrt bazara. Detaljnije, „*Kantonman je grad podignut posebno za vojsku, a bazari su se sastojali od trgovina i kuća u kojima su živjeli Indijci koji su brinuli za potrebe vojske*“, a cilj je bio odvojiti britanskog vojnika od indijskog stanovništva (Henriques, 1968, str. 198). Prostitutka je morala proći liječnički pregled prije nego bi nastanila u Kantonman, ali bilo je uobičajeno da se prije pregleda provjeri „*pristaje li osoba dobrovoljno na liječnički pregled*“ (Henriques, 1968, str. 202). Važno je uočiti dva ključna elementa zbog kojih proučavanje kantonmanske prostitucije predstavlja vrijedan doprinos suvremenom shvaćanju i reguliranju prostitucije. Prvo, obvezni liječnički pregledi ukazuju na to da dolaskom britanske vojske i zapadnog utjecaja, prestaje poimanje prostitucije kao bezazlene pojave koja je dio tradicije indijskog društva. Štoviše, stavlja se naglasak na potencijalne opasnosti u vidu širenja spolno prenosivih bolesti i formirane su preventivne zdravstvene mjere. Drugo, prostitutka je trebala dati suglasnost ili privolu za liječnički pregled, što ukazuje na to da su represivne mjere izostavljene i da se poštivalo dostojanstvo osobe (Henriques, 1968).

Organizacija prostitucije u Kini u 16. stoljeću praćena je filozofijom „*pristat ćemo na nužno postojanje prostitucije, ali pristojnost se mora sačuvati*“ (Henriques, 1968, str. 245). Državni nadzor su provodili sudci, koji su sprječavali izrabljivanje radnica tako što su oni bili ti koji su osobno smještali radnice u javnu kuću. Od toga trenutka kada je radnica smještena u javnu kuću, njezin bi „*gospodar*“ imao izravan kontakt samo sa sucem s kojim je dogovarao visinu i vrijeme isplate naknade. Ono što bi tim ženama ostalo od zarade, suci bi ostavljali u štednju te bi im se taj novac isplaćivao u starijoj životnoj dobi kako ne bi trpjele oskudicu. Također, imale su pravo na primanje naknade za uzdržavanje i smještaj u kraljevsku bolnicu (Henriques, 1968). Važno je naglasiti kako su žene koje su u Kini regrutirane u prostituciju bile ropkinje koje su kupljene kao djevojčice te je za razumijevanje prostitucije u Kini potrebno uzeti u obzir sistem kućnih robova, siromaštvo zemlje i podčinjenost osoba ženskog spola. Stoga, unatoč tome što je izostao utjecaj na tradicijske vrijednosti i ekonomske tokove koji su doprinijeli prisilnoj prostituciji, ne može se zanemariti inovativnost mehanizama regulacije prostitucije i briga za egzistencijalne potrebe prostitutki nakon što prestanu raditi.

Henriques (1968) smatra kako je stav prema prostituciji kao beziznimno devijantnoj i kriminalnoj pojavi formiran na temelju istraživanja koja su provedena u urbanim sredinama zapadnih zemalja, a autor ističe kako su ti podaci nerijetko istiniti i u skladu s realitetom. Međutim, ističe kako postoje društva u kojima prostitucija nije etiketirana kao društvena anomalija, već je riječ o djelatnosti koja je integrirana u društvenu strukturu, a kao primjer navodi Japan. Primjerice, u Japanu se dugo održavao tradicionalni sistem prostitucije kojemu je doprinio tradicionalni odnos unutar obitelji. Žena (supruga) je u podređenoj ulozi, a muž ili „gospodar“ je „odmor i užitke tražio izvan kuće“. Iako su u Japanu pedesetih godina prošlog stoljeća implementirani zakonski propisi usmjereni protiv svodništva i navođenja na prostituciju, činjenica je da su 1958. godine tokijski sindikati tražili dodatak na plaću za posjećivanje barova gdje se mogu sastajati s tzv. „barskim djevojkama“. Sve navedeno dovoljno govori o spremnosti japanskog muškarca da promijeni svoje stavove vezano za tradicionalni sistem prostitucije (Henriques, 1968, str. 326).

Prostitucija je bila tolerirana u većini europskih država u 19. stoljeću (Walkowitz, 1988; prema Željko, 2016), što se djelomično može objasniti naglim industrijskim razvojem, urbanizacijom i kapitalizmom. Sve navedeno je dovelo do jako velikog priljeva stanovništva u velike gradove, koje se iz niza razloga može okarakterizirati kao plodno tlo za razvoj ove vrste djelatnosti (Evans, 1976; prema Željko, 2016). Također, Walkowitz (1988; prema Željko, 2016) objašnjava kako je početkom 20. stoljeća broj prostitutki nekontrolirano rastao, a povećavao se i broj makroa ili svodnika što je posljedično dovelo do razvoja niza nepoželjnih pojava koje su usko vezane za prostituciju. Opravdano je pretpostaviti da su širenju prostitucije doprinijela ratna zbivanja u to vrijeme te potrebe vojske. Takva pretpostavka bi uvelike objasnila činjenicu da nulta stopa tolerancije na prostituciju u većini europskih zemalja kreće upravo nakon Drugog svjetskog rata, kada se prostituciju počinje gledati kao pretežito devijantnu društvenu pojavu (Walkowitz, 1988; prema Željko, 2016).

3.2. Razumijevanje prostitucije u suvremenom društvu

Razumijevanje i shvaćanje povijesti prostitucije je od osobite važnosti jer je riječ o društvenoj pojavi koja se unatoč određenim zabranama, kaznama, neodobravanjima, rizicima i preprekama održala do danas. Neovisno o tome ima li prostitucija u određenom društvu etiketu „bezazlene“ ili „zle“ pojave, smatra se da je prostituciju nemoguće iskorijeniti (Robinson, 1929; prema Henriques, 2006).

Suvremeno društvo ponekad ima polarizirane stavove vezano za prostituciju, pa čak i onda kada je riječ o društvenim skupinama koje uobičajeno zagovaraju suprotna stajališta i vrijednosti. Tako se primjerice u Kanadi osim konzervativaca, prostituciji protive i one skupine koje zagovaraju liberalnu ideologiju. Dok se „*desna strana*“ prostituciji protivi zbog vjerske tradicije, „*ljevičari*“ se protive zbog shvaćanja prostitucije kao „*iskorištavanja ženskog tijela*“ (Cao, Lu i Mei, 2017). S druge strane, pitanje prostitucije je podijelilo feministički pokret (Irvine, 1998; Jolin, 1994; Meier i Geis, 1997; Rubin, 1993; Weitzer, 2000; sve prema Cao, Lu i Mei, 2017). Od 1970-ih godina, feministkinje koje zagovaraju prostituciju kao oblik legitimnog rada (Rubin, 1993; prema Cao, Lu i Mei, 2017) debatiraju s feministkinjama koje su zabrinute za podređeni položaj žena u društvu (Dworkin, 1997; MacKinnon, 1982; sve prema Cao, Lu i Mei, 2017). Navedene razlike u stavovima osobito dolaze do izražaja u raspravama o prostituciji jer jedna grupa zagovara prava seksualnih radnika na rad bez tereta kriminalizacije ili stigmatizacije, a druga grupa naglašava kako je većina žena koje se bave prostitucijom prisiljena na rad i iskorištavana u prostituciji (Cao, Lu i Mei, 2017). Postoji i treći feministički pristup koji: „*prepoznaje pravo osoba koje prodaju seksualne usluge na samoodređenje, kao i društvene, ekonomske i političke prepreke slobodi, ne ulazeći u vrijednosno određenje prostitucije kao inherentno opresivne ili kao primjer seksualnih sloboda*“ (Krnić, Adamović i Radačić, 2021, str. 184).

Zanimljivo je shvaćanje prostitucije koju zagovara libertarijanizam kojemu predmet interesa nisu moralna pitanja, već pravna i politička. Odnosno, naglasak je na primjenjivanju načela koje glasi: „*ljudima bi trebalo biti dopušteno voditi vlastiti život kako god žele, sve dok nisu agresivni prema nikome*“. Iz libertarijanske perspektive, „*određena aktivnost bi trebala biti nezakonita samo ako nužno uključuje agresivno nasilje bez pristanka*“, a oni smatraju kako je prostitucija sasvim suprotna od „*agresivnog nasilja bez pristanka*“. *Drugim riječima, „suština prostitucije je dobrovoljna razmjena*“ (Block i Varricchio, 2018, str. 127).

Također, ističu kako bi popratni nezakoniti i incidentni elementi prostitucije trebali biti zabranjeni, a ne sama prostitucija (Block i Varricchio, 2018).

Prema Matak i Vargek (2012) postoje dva glavna pristupa prostituciji u suvremenom društvu, jedan je da prostituciju treba iskorijeniti, a drugi da prostitucija treba biti društveno tolerirana. U prvu grupu ubrajamo prohibicioniste, abolicioniste i neoabolicioniste. Prohibicionisti zagovaraju kažnjavanje pružatelja usluga i klijenta, abolicionisti smatraju kako „*prostitucija sama po sebi ne bi trebala biti kažnjiva*“, ali sugeriraju kako bi trebalo kažnjavati povezane aktivnosti kao što je svodništvo. Naposljetku, neoabolicionisti zagovaraju kažnjavanje klijenata umjesto seksualnih radnika jer smatraju da je prostitucija „*oblik nasilja nad ženama*“ (Matak i Vargek, 2012).

U drugi pristup koji su navele Matak i Vargek (2012) spadaju oni koji smatraju kako prostitucija treba biti društveno tolerirana, zalažu se za regulaciju prostitucije kao djelatnosti jer smatraju kako je to oblik „*legitimnog zaposlenja*“, a u ovu grupu ubrajamo i one koji zagovaraju dekriminalizaciju prostitucije. Razlika između regulacije prostitucije legalizacijom i dekriminalizacijom bit će pojašnjena prilikom prikazivanja modela regulacije prostitucije.

Naposljetku, gotovo je nemoguće govoriti o razumijevanju i shvaćanju prostitucije u suvremenom društvu, a da se u obzir ne uzme utjecaj religije koja je još uvijek važan segment života mnogih zajednica. Za kraj ovog poglavlja, prikazat će se razumijevanje i shvaćanje prostitucije iz perspektive tri abrahamske religije koje općenito etiketiraju seksualni rad kao nemoralan čin. Religije nemoralna djela pretežito opisuju kao grijeh koji razočaravaju Boga, ali nije u potpunosti jasno utječe li grijeh na osobu koja ga čini tako što anulira njeno dostojanstvo. Ovo pitanje je važno razmotriti jer se stječe dojam kako se često nedaće, problemi i osnovna ljudska prava seksualnih radnika ignoriraju upravo zbog toga što je njihov vlastiti izbor „griješiti“.

Yacoub (2019) je analizirao pitanje ljudskog dostojanstva seksualnih radnika u pravu, filozofiji i abrahamskim religijama te se kritički osvrnuo na doslovno shvaćanje tekstova „*Tore*“, „*Biblije*“ i „*Kur'ana*“. Naposljetku, formirao je zaključak koji predstavlja zajednički temelj svih religija. Ukoliko su grijeh i ljudsko dostojanstvo lančano povezani i nerazdvojni, utoliko će seksualni radnici u očima religijskih društava uvijek biti nedostojanstveni. Međutim, ako su razdvojni, onda seksualni radnici imaju pravo uživati dostojanstven život unatoč njihovoj „grešnoj profesiji“.

Prema Yacoub (2019) u „*Tori*“ nije istaknut bilo kakav moralni sud dok se spominje Tamar kao privremena seksualna radnica ili Rahab kao profesionalna seksualna radnica. S druge strane, seksualni rad je smatran sramotnim zanimanjem, a izraelsku djevojku nazivati seksualnom radnicom ili prostitutkom smatrano je „*teškim prekršajem*“. Ukratko, čini se da je razlika između grijeha i ljudskog dostojanstva u judaizmu jasna. Iako je Bog u judaizmu zapovijedao Izraelcima da ne griješe, on im nije donosio moralne presude niti je anulirao njihovo ljudsko dostojanstvo. Iz potonjeg se zaključuje, izostankom moralnog suda kod Tamar u „*Tori*“ se jasno daje do znanja da seksualni radnici zaslužuju poštovanje i samopoštovanje unatoč tome što su grešnici. Autor postavlja retoričko pitanje: „Ako Bog nije etiketirao seksualne radnike kao nedostojanstvene ili nemoralne u slučaju Tamar i Rahab, imamo li doista moralne sposobnosti suditi im kao što sudimo sadašnjim seksualnim radnicima?“ (Yacoub, 2019).

U kršćanstvu je seksualnim radnicima neotuđivo ljudsko dostojanstvo budući da su ljudi stvoreni na „sliku Božju“. Pojam „*Božje slike*“ trebao bi uvijek podsjećati na neotuđivost ljudskog dostojanstva bez obzira na razinu „zla“ ili „grešnost“ onoga što osoba učini. U tekstu „*Biblije*“ nalaze se dokazi koji ukazuju na to da se Isus („sin Božji“) jasno protivi preljubu i razvodu te je osudio spolni odnos s prostitutkama, premda se sprijateljio s pojedincima. Također, šokirao je tadašnje svećenike komentarom da bi prostitutke koje se iskreno pokaju ušle u „raj“ prije njih. Iako je neosporno da prostitucija ili blud predstavljaju grijeh u kršćanstvu ipak „*Bog mrzi grijeh, ali voli grešnika*“. Najčvršći dokaz za potonji navod pronalazi se u „*Bibliji*“ kada Isus s poštovanjem postupa s Marijom Magdalenom koja je uhvaćena na djelu kao prostitutka. Zaključno, postoji jasna razlika između grijeha i ljudskog dostojanstva u kršćanstvu (Yacoub, 2019).

U tekstu „*Kur'ana*“ jasno se može iščitati razlika između grijeha i ljudskog dostojanstva u islamu gdje grešnik ne gubi svoje dostojanstvo griješenjem. Međutim, je li seksualni rad grijeh u islamu? Blud ili spolni odnos izvan braka strogo je zabranjen u islamu, prema tome seksualni rad bez sumnje predstavlja grijeh (Yacoub, 2019).

Zaključno, sve abrahamske religije imaju istu poruku: grešnici ne gube pravo na dostojanstven život. Ovakav zaključak je jako važan za seksualne radnike jer govori kako ih ne treba tretirati kao odbačene bez dostojanstva. Drugim riječima, stječe se dojam da religija ipak ne bi trebala predstavljati problem za dekriminalizaciju seksualnog rada u zemljama s pretežito religioznim stanovništvom.

Unatoč tomu, u praksi je upravo religijski utjecaj bio izgovor za kriminalizaciju prostitucije u nekim židovskim, kršćanskim i islamskim narodima u prošlosti, a nerijetko je i argument za neodobravanje prostitucije u sadašnjosti (Yacoub, 2019). Iako je riječ o pojavi koja se u opisanim religijama smatra grijehom, pojednostavljeni argumenti za toleriranje prostitucije mogu se pronaći u dva načela koja navodi Kuničić (1959; prema Šćepanović, 1990, str. 77):

- „*Niti se moraju niti se mogu sva zla silom spriječiti.*“
- „*U nekim je slučajevima uputno tolerirati zlo ako je to uvjet da se spriječe veća zla.*“

Međutim, toleriranje prostitucije se može shvatiti kao odustajanje od kažnjavanja seksualnih radnika, ali ne nužno i odustajanje od regulativnih mjera za prostituciju. Navedene mjere bi ovu društvenu pojavu pokušale staviti pod kontrolu, tako da bi se točno odredilo kada, gdje i kako bi se prostitucija mogla prakticirati uz minimalne rizike i negativne posljedice za zajednicu i osobe uključene u prostituciju.

4. PODJELA PROSTITUCIJE

Oblike prostitucije razlikujemo s obzirom na geografsko područje, kulturu i tradiciju društva u kojima se javljaju, a nerijetko su pod utjecajem društvenog pritiska odnosno „*ponude i potražnje na tržištu*“ (Špadijer Džinić, 1988, str. 86).

Dakle ne postoji jedna univerzalna klasifikacija prostitucije, već razni autori nude različite podjele među kojima ima određenih sličnosti. Odnosno, prema Geljić (2015) postoji zajedničko razumijevanje o podjeli prostitucije s obzirom na:

- spol osobe koja se prostituira (ženska i muška)
- spol klijenta (heteroseksualna i homoseksualna)
- strukturu djelatnosti (organizirana i neorganizirana)
- društvenu otvorenost (javna ili tajna)
- socijalni status (niska/ulična, srednja i visoka)
- dob (maloljetnička/dječja i punoljetnička/odrasla)
- socijalno-psihološki uzrok (prisilna i dobrovoljna)
- vrijeme koje osoba provede prostituiraajući se (stalna, privremena i povremena).

U novijoj literaturi se poseban značaj daje transrodnim osobama koje se zbog višestruke stigmatizacije često bore unutar „sivog“ i „crnog“ tržišta rada kako bi zaradile novac za osnovne životne troškove. Štoviše, nerijetko sudjeluju u nereguliranim oblicima rada kao što je seksualni rad (Arrington i sur., 2008; prema Edelman, 2011). U skladu s tim, u oblike prostitucije može se svrstati i prostitucija transrodnih osoba.

Također, Marković (1965) objašnjava kako se osnovni oblici prostitucije često isprepleću, a ističe kako je ženska prostitucija često sinonim za prostituciju jer se radi o najčešćem obliku prostitucije. Nadalje, autor navodi kako se ženska prostitucija može javiti u svim drugim oblicima prostitucije kao što su: heteroseksualna, homoseksualna, javna, tajna, organizirana, pojedinačna, maloljetnička i odrasla.

Većina kategorija prostitucije koje navodi Geljić (2015) su jednostavne i sam naziv čitatelju sugerira o kakvoj vrsti prostitucije se radi. Međutim, autorica smatra kako je potrebno detaljnije objasniti kategorije prostitucije prema strukturi djelatnosti (organizirana i neorganizirana), društvenoj otvorenosti (javna ili tajna), prema socijalnom statusu (niska/ulična, srednja i visoka) i vremenu koje osoba provede prostituiraajući se (stalna, privremena i povremena).

O razlikovanju prisilne i dobrovoljne prostitucije se raspravljalo na početku rada u poglavlju u kojem se promišljalo o prostituciji kao o društvenom problemu.

Marković (1965) pojašnjava kako termin „tajna prostitucija“ nije relevantan jer informacije o osobama koje se prostituiraju, na kojim mjestima pružaju usluge i kako do njih doći zna šira društvena masa i gotovo svi slojevi društva. Autor smatra kako se termini „tajna“ i „javna“ upotrebljavaju jer je riječ o društvenoj pojavi koja se u određenim zemljama u kojima je zabranjena ipak tolerira. Prostitucija je stalno prisutna na ulicama, u parkovima, u hotelima, u turističkim mjestima, itd., a tolerirana je sve dok ne postane bučna i upadljiva. Stoga, navedeni autor zaključuje kako prostitucija nije ni javna niti tajna nego „polujavna“. Međutim, prostitucija koja se pokušava sakriti se može smatrati „tajnom prostitucijom“ jer je riječ o osobama koje se samo povremeno bave prostitucijom, uživaju određeni društveni ugled i često imaju drugo redovno zanimanje. Prema Marković (1965) njihov motiv za ulazak u prostituciju jest želja za višim standardom i luksuzom. Pojam „tajna prostitucija“ obuhvaća i organiziranu prostituciju („*kada neka organizacija ili osoba obavlja za prostitutku niz poslova kako se ona ne bi kompromitirala*“) (Marković, 1965, str. 46).

4.1. Podjela prema stupnju organiziranosti

Radulović (1986) navodi kako se u literaturi prostitucija kategorizira i dijeli na različite načine, a kao najčešće podjele ističe organiziranu i neorganiziranu prostituciju. Organizirana prostitucija je popularna u suvremenom društvu jer nudi diskreciju i „*širok izbor prema ukusu*“ (Marković, 1965, str. 49).

Špadijer Džinić (1988) razlikuje:

- neorganiziranu prostituciju (ulična prostitucija)
- organiziranu prostituciju (javne kuće/bordeli, agencije za posredovanje/posredničke kuće, poslovne organizacije koje se primarno bave društveno priznatom djelatnosti koja prikriva organiziranu prostituciju).

Neorganizirana ili samostalna prostitucija

Neorganizirana prostitucija je karakteristična po radu na ulici te neovisnosti i samostalnosti osobe koja se prostituira. Odnosno, za individualnu prostituciju karakteristično je to što prostitutke nisu povezane ni između sebe niti s drugima koji bi posredovali u prostituciji. Međutim, ako dođe do naglog širenja ulične prostitucije na nekom području, glavnu ulogu ipak

preuzima makro kojemu je to prilika za eksploataciju prostitutke i zaradu. U početku, prostitutke povezivanje sa svodnikom vide kao priliku za zaštitu i pomoć oko organizacije rada (Špadijer Džinić, 1988). Također, Marković (1965, str. 47) navodi kako se u pojedinačnoj ili individualnoj prostituciji može razlikovati više tipova prostitutki:

- „*ulična ili javna prostitutka*“
- „*neorganizirana profesionalna prostitutka*“
- „*animir dama*“
- „*kopačice zlata*“ (*gold digging* – „*seksualno kopanje zlata*“).

Konkretnije, „*ulična ili javna prostitutka*“ pronalazi klijente na ulicama ili drugim javnim mjestima, a često su ta područja u gradovima poznata kao „*sastajalište prostitutki*“. Riječ je o pretežito neovisnim prostitutkama, ali unatoč tome nerijetko dolazi do eksploatacije uličnih prostitutki od strane bandi koje su raspodijelile dijelove velikih gradova na zone vlastitih interesa. Oni od uličnih prostitutki zahtijevaju određeni postotak zarade, a u nekim slučajevima se i same prostitutke obrate članovima tih bandi radi zaštite ili ako im banda uvjetuje nastavak rada (Marković, 1965).

Prema Marković (1965, str. 48) „*neorganizirana profesionalna prostitutka*“ posluje u vlastitom ili iznajmljenom stanu, a do klijenata dolazi tako što nudi udio zarade vozačima taksija i portirima u hotelima koji je predlože potencijalnim klijentima. Riječ je o prostitutki koja je „*profinjena, neovisna, slična profesionalnom kriminalcu i često podmićuje policijske službenike*“. Nadalje, autor opisuje „*animir dame*“ kao one prostitutke koje neovisno rade u barovima i noćnim klubovima te navode goste da potroše što više novca. Vlasnik ugostiteljskog objekta nema neposredne koristi od seksualnog rada tih žena, već njihov rad tolerira radi boljeg prometa i zarade. Naposljetku, „*kopačice zlata*“ Marković (1965, str. 48) opisuje kao: „*mlade i zgodne prostitutke koje planski love bogate muškarce, a nerijetko se i udaju za njih kako bi izvukle materijalnu korist i potom ih ostavile*“. Također, neke se služe ucjenom i skandalima kako bi izvukle odštetu i prema riječima autora „*odmah se dale u lov na novu žrtvu*“.

Javne kuće ili bordeli

Javne kuće ili bordeli su jedan od najstarijih načina organiziranja prostitucije (karakteristično za velike gradove ili luke). Špadijer Džinić (1988) opisuje kako se bordeli mogu razlikovati od bogato uređenih s biranom klijentelom do baraka u koje dolaze najsiromašniji klijenti koji su

često problematičnog ponašanja. Autorica ističe kako bordelom obično upravlja žena (tzv. „*madam*“) ili je bordel dio veće kriminalne organizacije, a „*madam*“ je zadužena za poslove organizacije unutar samog bordela. Žene koje rade u javnoj kući su u nezavidnom položaju jer su nerijetko potpuno eksploatirane (Špadijer Džinić, 1988).

Posredničke kuće

Posredničke kuće su organizirani oblik prostitucije u kojoj posrednik vodi glavnu riječ. U većini slučajeva posrednik je žena, odnosno tzv. „*madam*“ koja ima listu s imenima prostitutki te zakazuje sastanke između njih i klijenata putem telefonskog poziva. Međutim, tzv. „djevojke na poziv“ nerijetko se bave i nekim drugim zanimanjem, a prostitucija im predstavlja dodatan izvor prihoda. Ova vrsta organizacije prostitucije je među najpoželjnijima jer prostitutki jamči tajnost i slobodu od stigme, a klijentu jamči anonimnost (Špadijer Džinić, 1988).

Marković (1965, str. 45) za posredničke kuće ističe kako ova vrsta organizacije djeluje tako da se klijentima nudi katalog s fotografijama djevojaka ispod kojih se nalazi šifra ili telefonski broj. Kada klijent plati određeni iznos koji predstavlja taksu, zapiše mu se adresa i biva naknadno obaviješten o vremenu sastanka s odabranom djevojkom. Također, moguće je i da klijent odluči u koje vrijeme i na kojem mjestu želi određenu djevojku te šalje posredniku telegraf s tekstom (primjer: „*121 traži B12 u 19 sati u...*“), a djevojke često na sastanke dolaze avionom (Marković, 1965, str. 45). Važno je naglasiti kako je pojava *online* tehnologije utjecala na modalitete rada u ovom obliku organizirane prostitucije. Naime, danas se komunikacija između posrednika i klijenta ne odvija putem pošte i telegrafa, ali je logika rada gotovo jednaka. Štoviše, danas se u mnogim medijskim natpisima o prostituciji može uočiti kako je „*procurio katalog s imenima djevojaka koje se bave najstarijim zanatom*“, posebice u zemljama koje kriminaliziraju prostituciju jer je riječ o senzacionalističkim vijestima.

Poslovne organizacije

Poslovne organizacije se primarno bave društveno priznatom djelatnosti koja prikriva organiziranu prostituciju, karakteristične su za ona društva u kojima je prostitucija zabranjena. Dakle, određeni hoteli, noćni barovi i „saloni za masažu“ u prostorijama svojih objekata i poslovnih prostora uz prvotnu djelatnost nude i usluge prostitucije (Špadijer Džinić, 1988). Marković (1965, str. 56) navodi da su prostitutke u noćnim klubovima pretežito studentice, a rade u klubovima velikih gradova čiji su vlasnici pripadnici „*najvišeg sloja društva*“. Važno je naglasiti kako je pristup klubu ograničen i uvjetovan visokim cijenama članarine i ulaznica. Iako su potonje tvrdnje pronađene u literaturi koja je objavljena prije 50 godina, u novijoj

literaturi se također mogu pronaći informacije kako se sve veći broj studentica odaje prostituciji.

4.2. Podjela prema socijalnom statusu klijenta

Prema Radulović (1986) podjela s obzirom na socijalni status temelji se na kriterijima ekonomske dobiti, društvenog položaja i statusne dimenzije. Autor ističe kako socijalni status klijenta i osobe koja se prostituira određuje intenzitet i vrstu društvene reakcije i kontrole usmjerene na prostituciju.

Radulović (1986) razlikuje sljedeću podjelu prostitucije:

- niska/ulična prostitucija
- prostitucija srednjeg nivoa (javne kuće, hotelska prostitucija, „saloni za masažu“, turistička prostitucija)
- prostitucija visokog nivoa („djevojke na poziv“, tzv. *call girls*).

Prostitucija niske razine

Niska ili ulična prostitucija je najmanje isplativ oblik prostitucije jer seksualna radnica ostvaruje najmanju dobit, u najvećoj mjeri je podložna kontroli muškaraca (npr. svodnika i policajaca), a ulične prostitutke su najizložnije nasilju, etiketiranju i društvenoj osudi. S druge strane, jedino je o ovom obliku prostitucije moguće sakupiti relevantne informacije o rasprostranjenosti jer je riječ o prostituciji koja je javna (Radulović, 1986).

Prostitucija srednje razine

Prostitucija srednjeg nivoa je pretežito organizirana i ostvaruje se veći profit nego kod ulične prostitucije. Makro ili svodnik ima značajniju ulogu u ovoj vrsti prostitucije jer obavlja sve organizacijske poslove. Odnosno, prostitutka na ovoj razini ne može samostalno obavljati djelatnost (Radulović, 1986). Javne kuće (bordeli i tzv. „crvene lampe“) predstavljaju prvi pokušaj organiziranja i kontroliranja prostitucije. Radnici u takvim objektima moraju raditi sa svim klijentima, a javne kuće se razlikuju prema opremljenosti, kvaliteti usluga, broju i raznovrsnosti seksualnih radnika, itd. (Radulović, 1986). Također, cijene usluga su puno više nego kod ulične prostitucije, pa i kupovna moć klijenta mora biti veća.

Hotelska prostitucija predstavlja najrasprostranjeniji oblik prostitucije srednjeg nivoa, a kategorija hotela određuje „nivo“ prostitutke. Hotelska prostitucija može neometano funkcionirati samo ako su usuglašeni interesi svih uključenih (recepconer, barmen, konobar,

taksist, svodnik, ponekad i uprava hotela) u ovu visoko organiziranu djelatnost. Prestižniji hotel, bogatiji klijenti i veća zarada podrazumijevaju to da je cijeli posao u većoj tajnosti. Među ovim prostitutkama je veliki broj studentica i akademski obrazovanih žena, pretežito zbog uskog kruga ljudi s kojima se radi. Dakle, na taj način uspijevaju zataškati bavljenje ovom profesijom te voditi život bez društvene osude (Radulović, 1986).

Nadalje, „saloni za masažu“ predstavljaju oblik organizirane prostitucije koji je prikriven nekim drugim zanimanjem, a gdje se uz usluge primarne djelatnosti mogu dobiti i komercijalne seksualne usluge. Djevojke koje rade na ovakvim mjestima moraju proći posebnu vrstu obuke kako bi mogle prepoznati i razlikovati „pravu mušteriju“ od prerušenog policajca. Također, obučavaju se za pregovaranje dodatnih usluga s ciljem da potaknu klijenta da potroši što više novca (Radulović, 1986).

Turistička prostitucija je specifična vrsta prostitucije srednjeg nivoa, a autor ističe razliku između sezonskog seljenja prostitutki u turistička mjesta od turističke prostitucije koja je kao privredna grana nastala u zemljama Dalekog istoka. Tako primjerice destinacije kao što su Tajland, Sri Lanka, Hong Kong, itd., kroz turističke programe reklamiraju „kuće za zabavu i rekreaciju“ koje zapravo predstavljaju klasične javne kuće. Autor navodi kako su određene turističke agencije na Zapadu jasno naznačile u svojim prospektima za putovanja u kojim hotelima i barovima u navedenim destinacijama turisti mogu „uživati u tjelesnim zadovoljstvima“ (Radulović, 1986, str. 58).

Prostitucija visoke razine/elitna prostitucija

Prema Radulović (1986) prostitucija visokog nivoa se znatno razlikuje od prethodne dvije razine prostitucije, prije svega jer je u nju uloženo puno više novca, ali je i profit puno veći. Ovom vrstom prostitucije se pretežito bave žene kojima ovo nije jedino zanimanje, a u većini slučajeva se radi o manekenkama, foto – modelima, manje uspješnim glumicama, sekretaricama, itd. Najvažniji uvjeti ove vrste prostitucije su da prostitutka posjeduje stan i da se sastanak dogovara telefonskim pozivom. Također, ovu vrstu prostitucije ne organiziraju tipični makroi koji su često uključeni u druge kriminalne aktivnosti, već ugledni poslovni ljudi i agencije koje se bave ugovaranjem isključivo ove vrste sastanaka. Usluge ovih prostitutki koriste mnogi političari, poslovni ljudi i ljudi od ugleda, a za svoju okolinu one su često „uvažene dame koje raskošno žive i elegantno se oblače“. Štoviše, „pošto je rizik od hapšenja, zatvora, etikete ili odbacivanja vrlo mali, one imaju mnogo drugačiju sliku o sebi nego ostale prostitutke, zapravo najveći broj sebe uopće ne smatra prostitutkom već uspješnom i

snalazljivom ženom“ (Radulović, 1986, str. 60). Weitzer (2009; prema Petrunov, 2019) navodi kako oblici prostitucije visokog nivoa uključuju i eskort usluge i neovisne seksualne radnice koje naplaćuju usluge po znatno visokim cijenama. Međutim, Petrunov (2019) izraz „elitna prostitucija“ koristi za označavanje drugog oblika prostitucije koja se po određenim karakteristikama razlikuje od prostitucije visoke razine.

Prema Petrunov (2019) „elitna prostitucija“ se ne razlikuje samo po području rada i profitu, već je karakteristična po izrazito visokom društvenom statusu klijenata i načinu rada (*modus operandi*). Navedeni autor objašnjava kako „elitna prostitucija“ označava vrstu prostitucije koja uključuje mali krug imućnih i moćnih klijenata koji se nalaze na visokim pozicijama u različitim društvenim sferama (npr. u politici, biznisu, sportu, medijima, uključuje i „kriminalne šefove“). Zbog svog javnog statusa i bogatstva, privilegirani klijenti zahtijevaju diskreciju i imaju vrlo specifične zahtjeve vezane za izgled seksualnih radnica (mnoge od njih su po zanimanju modeli, pjevačice i plesačice). U „elitnoj prostituciji“ brokeri imaju ključnu ulogu u povezivanju klijenata i seksualnih radnica te osiguravaju potrebnu tajnost i diskreciju za obje strane. Dakle, „elitna prostitucija“ se razlikuje od ostalih oblika prostitucije po tome što djeluje unutar zatvorene mreže bogatih klijenata i pažljivo odabranih djevojaka, odnosno ostaje nevidljiva za ostatak društva. Za primjer, jedan broker uključen u ovu vrstu prostitucije u Bugarskoj posluje unutar velike mreže seksualnih radnica i klijenata, te zapošljava između 70 i 90 žena u različitim vremenskim periodima. Seksualne radnice su podijeljene u dvije cjenovne kategorije, jedna grupa radi po cijeni od 300 eura po sesiji, a druga grupa radi po cijeni od 500 eura. Seksualne radnice su raspoređene u svaku skupinu po kriterijima izgleda, popularnosti i vještina koje posjeduju. Broker uzima 50 eura od zarade žena koje naplaćuju usluge 300 eura (17% od zarade) te 100 eura od grupe žena koje naplaćuju usluge 500 eura (20% od zarade). Stalni klijenti povremeno plaćaju i za više seksualnih radnica (za njihove prijatelje i poslovne klijente), odnosno prema razgovoru s policijskim službenicima jedan klijent je tražio: „10-15 seksualnih radnica za petak i još 10-15 za zabavu u subotu“. Klijenti traže grupe seksualnih radnika uglavnom za zabave na jahtama ili za odmore organizirane na planini. Također, postoje slučajevi gdje djevojke koje se bave „elitnom prostitucijom“ prate klijente na kratka putovanja kao poslovne pratnje, a klijenti su uglavnom Bugari koji putuju u Austriju, Grčku, Tursku, Švicarsku, Španjolsku, Italiju i Mađarsku. U gotovo svakom proučenom slučaju seksualni radnici su žene, a klijenti su muškarci. Zanimljiv je podatak koji govori kako su seksualne radnice često tražene za zabave na jahtama u Bugarskoj i Grčkoj. Međutim, prostitucija na jahtama se pretežito odvija u tajnosti jer je riječ o poznatim i bogatim

klijentima koji uživaju visok ugled u društvu. Stoga, riječ je o prostituciji koja je nedovoljno istražena (Petrunov, 2019).

4.3. Podjela prema vremenu koje osoba provede baveći se prostitucijom

Podjela prema vremenu koje osoba provede baveći se prostitucijom bit će prikazana na konkretnom primjeru muške prostitucije u Manchesteru. Riječ je o vrsti prostitucije koja je uz prostituciju transrodnih osoba najmanje zastupljena u radu, ponajviše zbog toga što je muška prostitucija i prostitucija transrodnih osoba rjeđa pojava od ženske prostitucije. Stječe se dojam da su muškarci pretežito istraživani kao klijenti (tzv. „*Johnovi*“). Naime, u literaturi koja je analizirana za potrebe pisanja ovog rada najzastupljenija je fenomenologija žena kao prostitutki i muškaraca kao klijenata. Međutim, Ellison (2018) je proveo istraživanje u „*gay Village-u*“ u Manchesteru, a *Village* se odnosi na područje grada u kojemu se nalaze bordeli, striptiz klubovi, barovi, itd. (može se poistovjetiti s pojmom *eng. red – light district*). Odnosno, istraživanje je provedeno u području grada koje je karakteristično za mušku uličnu i organiziranu prostituciju, a gdje se nalazi niz zabavnih i društvenih sadržaja koje koristi uglavnom *gay* klijentela. Ellison (2018) je predložio sljedeću tipologiju muških seksualnih radnika na ulici:

- „*Drifters*“ - mladići koji sporadično uđu i izađu iz prostitucije, ne sudjeluju u društvenom životu *Village-a*. Oni ovo područje grada u potpunosti percipiraju kao način da brzo zarade (privremeno).
- „*Party Boys*“ - mladi muškarci koji posjećuju *Village* uglavnom zbog društvenog života, ali s vremena na vrijeme prodaju seksualne usluge (povremeno).
- „*Incumbents*“ – mladići koji su stalno prisutni u *Village-u* i koji kontinuirano prodaju seksualne usluge. Oni uživaju u društvenom životu tog dijela grada, a ponekad dodatno rade i druge vrste poslova nevezane za seksualni rad (stalno).

4.4. Online prostitucija

Svako vrijeme nosi određene modifikacije u smislu nekih pojava oblika prostitucije, tako su se pojavom interneta pojavili novi oblici i načini seksualnog rada. Odnosno, seksualnom industrijom se sve više upravlja putem digitalnih tehnologija kroz *online* marketing, oglašavanje, prodaju usluga putem *web* kamere i organiziranje seksualnog rada uz pomoć interneta (Sanders, Connelly i Jarvis King, 2016). Istraživanja pokazuju da samostalni seksualni radnici, koji u cijelosti ili djelomično rade putem interneta i digitalnih tehnologija, imaju jasnu moć djelovanja i donošenja odluka o većini radnih aktivnosti, posebice nad

ključnim pitanjima kao što su kada raditi i koje klijente prihvatiti. S druge strane, potencijalne prijevare, zlouporabe osobnih podataka, mogućnosti uhođenja, prijetnji, ucjena i uznemiravanja putem digitalnih tehnologija su nedostaci *online* prostitucije (Sanders, Connelly i Jarvis King, 2016).

Prema navodima McLean (2015) ukoliko se uzme u obzir nepopularnost područja tradicionalnog seksualnog rada (kao što su ulica, bordeli, agencije, tiskano oglašavanje, itd.), utoliko ne bi trebalo iznenađivati što je posljednjih godina internet postao održiva alternativa za odvijanje seksualnog rada. Autor objašnjava kako su razlozi za širenje *online* seksualnog rada brojni, a među najčešćima su: lakoća rada, praktičnost, pristupačnost, anonimnost, autonomija, sigurnost i mogućnost veće zarade. Prema Farley (2020) internetska prostitucija se odvija uz pomoć *web* kamere (tzv. eng. *live streaming*) u stvarnom vremenu putem računala ili mobilnog telefona.

Prilikom definiranja prostitucije na svjetskoj, a potom i na nacionalnoj razini trebaju se uzeti u obzir različiti aktualni oblici prostitucije. Potonje je od ključne važnosti u suvremenom društvu gdje digitalne tehnologije i društvene mreže doprinose razvoju „sivog tržišta“ kroz modificirane oblike seksualnog rada. Naime, riječ je o oblicima seksualnog rada koji se relativno brzo razvijaju bez konkretnog nadzora. Internet je stvorio mnoge mogućnosti i prilike za *online* seksualni rad, pa se nerijetko kao sredstva za ovu svrhu koriste društvene mreže, aplikacije i virtualne zajednice putem kojih seksualni radnici mogu privući klijente.

4.5. Globalna tipologija komercijalnog seksualnog rada

Harcourt i Donovan (2005) su analizom 681 članka o prostituciji, koji su objavljeni na engleskom jeziku od 1996. do 2004. godine, identificirali najmanje 25 vrsta seksualnog rada, ovisno o radnom mjestu, načinu traženja klijenata i načinu pružanja usluga. Sve vrste su klasificirane te grupirane pod krovnim pojmovima „izravna“ i „neizravna“ prostitucija, pri čemu je manja vjerojatnost da će potonja skupina biti percipirana kao prostitucija ili seksualni rad. Postoje različite podjele prostitucije na koje je potrebno obratiti pažnju kako bi se shvatila fenomenologija prostitucije. Potonje je bitno uzeti u obzir kada se odlučuje o zakonskim regulativama koje za cilj imaju staviti prostituciju pod kontrolu i prevenirati negativne posljedice prostitucije na individualnoj i društvenoj razini. O karakteristikama seksualnih radnika te o posljedicama prostitucije na individualnoj i društvenoj razini će se više govoriti u poglavljima koja slijede. U nastavku ovog potpoglavlja slijede tablični prikazi 25 utvrđenih vrsta seksualnog rada ili prostitucije u svijetu.

Tablica 1. Tipologija „izravnog“ seksualnog rada (preuzeto od Harcourt i Donovan (2005)).

VRSTA	OPIS	GEOGRAFSKA RASPROSTRANJENOST
<i>Street</i>	Klijente traže na ulici, u parku ili drugom javnom mjestu. Usluge se pružaju u sporednim ulicama, u vozilima ili u motelima.	Široko rasprostranjena, osobito ako ne postoje alternativna radna mjesta (SAD, Europa, Ujedinjeno Kraljevstvo, Australija). Siromašne zemlje (istok Europe, dijelovi Afrike, jug i jugoistok Azije i Latinska Amerika).
<i>Brothel</i>	Prostori izričito namijenjeni pružanju komercijalnih seksualnih usluga. Viša razina sigurnosti nego na ulici. Često licencirani od strane vlasti.	Pretežito popularni u zemljama gdje je seksualni rad dekriminaliziran ili se bordeli „toleriraju“ (Australija, Novi Zeland, Jugoistočna Azija, Indija, Europa i Latinska Amerika).
<i>Escort</i>	Klijenti kontaktiraju seksualne radnike telefonom ili preko hotelskog osoblja. <i>Escort</i> spada u tajne oblike seksualnog rada. Relativno skupo zbog manje fluktuacije klijenata. Usluga se pruža u domu klijenta ili u hotelskoj sobi.	Sveprisutno U SAD-u se eskort ili samostalni seksualni radnici kontaktiraju telefonom (<i>call book</i>), a poznati su kao tzv. „djevojke na poziv“ ili „muškarci na poziv“.
<i>Private</i>	Klijenti kontaktiraju seksualne radnike putem telefona. Slično eskortu osim što se usluge pružaju u domu seksualnih radnika.	Ujedinjeno Kraljevstvo, Europa, Sjedinjene Američke Države i Australija Ponekad seksualni radnici s vrata (vidi dolje) i koji rade na ulici dovode klijente doma.
<i>Window or doorway</i>	Javne kuće u kojima seksualni radnici čekaju klijente na prozorima (zemlje s hladnijom klimom) i vratima javnih kuća (zemlje s toplijom klimom).	Prostitucija na prozorima je gotovo jedinstvena za Amsterdam i Hamburg. <i>Doorway</i> prostitucija je tipična za manje bogata područja europskih gradova, afričkih gradova i ostalih zemalja u razvoju.
<i>Club, pub, bar, karaoke bar, dance hall</i>	Klijente pronalaze u lokalima u kojima se prodaje alkohol, a usluge se pružaju u navedenim lokalima ili drugdje.	Sveprisutno, ovisi o vrsti „muških“ klubova koji su dostupni u određenom mjestu.

<i>Other all-male venues</i>	Klijente pronalaze u objektima namijenjenim isključivo za muškarce, kao što su brijačnice, kupališta, saune i rudarski kampovi. Usluge se pružaju u tim objektima ili drugdje.	Sveprisutno
<i>Door knock or hotel</i>	Seksualni radnici kucaju na vrata hotelske sobe ili pansiona, uglavnom muškarcima koji su sami odsjeli u smještaju.	Hoteli ili pansioni širom svijeta gdje boravi veliki broj muškaraca bez pratnje partnera/ice.
<i>Transport (ship, truck, train)</i>	Seksualni radnici se ukrcaju u vozila u namjeri da pružaju usluge posadi ili putnicima, ili pronalaze klijente na stanicama i terminalima.	Sveprisutno
<i>CB radio (citizens band radio)</i>	<i>CB radio</i> ili „građanski opseg“ na hrvatskom je sistem radio komunikacije. Namijenjen je građanima te omogućuje dvosmjernu radio komunikaciju kratkog ili dugog dometa, a korištenje je prilično jednostavno. Također, riječ je o uređaju putem kojeg se uglavnom komunicira o protoku prometa i opasnostima na cesti. Seksualni radnici se voze autocestom koristeći <i>CB radio</i> za razmjenu žargonskih poruka s vozačima kamiona koji su potencijalni klijenti. Usluge se pružaju na kamionskim stajalištima ili parkiralištima.	Sjedinjene Američke Države
<i>Other methods of solicitation</i>	Klijente traže putem raznih medija, uključujući oglasne ploče na ulicama, oglase u novinama, kataloge seksualnih radnika s brojevima mobitela, odvija se i putem interneta - virtualni bordeli, itd. Usluge se pružaju u bordelima i drugim zatvorenim prostorima.	Sveprisutno, ali traženje klijenata putem interneta i mobilnih telefona uglavnom je prisutno u velikim gradovima u razvijenim zemljama – posebice u Ujedinjenom Kraljevstvu i Švedskoj gdje zakonodavstvo ograničava druge oblike oglašavanja.

Tablica 2. Tipologija „neizravnog“ seksualnog rada (preuzeto od Harcourt i Donovan (2005)).

VRSTA	OPIS	GEOGRAFSKA RASPROSTRANJENOST
<i>Bondage and discipline</i>	Ispunjavanje seksualnih fantazija kroz igru uloga. Može uključivati nanošenje boli, ali genitalni kontakt nije rutina.	Bogatije zemlje
<i>Lap dancing</i>	Uključuje erotski ples bez dodirivanja i genitalnog kontakta.	Bogatije zemlje - često se odvija u hotelima i klubovima
<i>Massage parlour</i>	Prostor navodno namijenjen pružanju masaže, ali može nuditi niz seksualnih usluga. U Jugoistočnoj Aziji se slični aranžmani nude u brijadnicama.	Europa, jugoistok Azije i Australija
<i>Travelling entertainers</i>	Glumci, plesači i drugi uključeni u „svijet zabave“ također mogu pružati seksualne usluge na turnejama ili poslovnim putovanjima.	Jugoistočna Azija
<i>Beer girls</i>	Mlade žene koje su angažirane od strane neke velike tvrtke radi promocije i prodaje proizvoda u barovima i klubovima. Seksualne usluge se prodaju radi dodatne zarade.	Kambodža, Uganda i ostale zemlje u razvoju
<i>Street vendors and traders</i>	Navodno je riječ o osobama koje prodaju i reklamiraju domaće proizvode u selima. Seksualne usluge se prodaju radi dodatne zarade.	Zemlje u razvoju

<i>Opportunistic</i>	Osobe koje povremeno odluče naplatiti seksualne usluge (ako se klijent čini dovoljno imućan).	Sveprisutno
<i>Femme libre</i>	Žene koje obično nemaju partnera ili su razvedene, a pružaju seksualne usluge za darove. Darovi se zatim mijenjaju za novac.	Središnja Afrika
<i>Individual arrangements</i>	Pružanje usluga stanodavcu u zamjenu za novčani iznos ili isplatu cijene stanarine. Starije seksualne radnice koje rade s malim brojem stalnih klijenata. Mogućnosti su razne.	Sveprisutno
<i>Swingers clubs</i>	Ponekad svingerski klubovi zapošljavaju seksualne radnice, posebice ako im nedostaje ženskih gostiju.	Bogatije zemlje
<i>Geisha</i>	Žena angažirana radi pružanja društva, ali i seksualnih usluga po potrebi.	Japanski gradovi
<i>Sex for drugs</i>	Pružanje seksualnih usluga u zamjenu za drogu.	<i>Crack houses</i> – Sjedinjene Američke Države
<i>Beachboys, bumsters, and gigolos</i>	Muškarci angažirani od strane žena u svrhu druženja, ali seksualne usluge su često uključene.	Resorti u turističkim mjestima bogatijih zemalja
<i>Survival sex</i>	Seksualni rad u mjestima gdje prevladava glad i višestruka deprivacija. Hrana ili sigurnost mogu biti valuta, a ne novac.	Kampovi za izbjeglice širom svijeta

5. KARAKTERISTIKE SEKSUALNIH RADNIKA (POSLJEDICE PROSTITUCIJE NA INDIVIDUALNOJ RAZINI)

Analizom domaće i strane znanstvene i stručne literature pokušalo se steći uvid u karakteristike seksualnih radnika te u pojave i obilježja koji koegzistiraju sa seksualnim radom. Iako ni ne možemo sa sigurnošću govoriti o uzročno posljedičnom odnosu prostitucije i osobnih karakteristika seksualnih radnika niti tvrditi da su određene psihološke i sociodemografske karakteristike seksualnih radnika isključivo pod utjecajem onoga čime se bave, ipak sveobuhvatnim istraživanjem prevalencije određenih značajki kod seksualnih radnika može se doprinijeti boljem razumijevanju etioloških i fenomenoloških obilježja prostitucije.

5.1. Obrazovanje

Rössler i sur. (2010) nakon analize odgovora koje su dobili prilikom ispitivanja 193 punoljetne seksualne radnice u Švicarskoj, zaključuju kako seksualne radnice nisu homogena skupina po dobi i početku rada u prostituciji. Navedeni autori ističu kako gotovo dvije trećine ispitanica ima završenu razinu obrazovanja koja je ujedno razina školskog obrazovanja koju ima najveći udio građana u zemljama iz kojih dolaze, te je 6% ispitanica uključeno u visokoškolsko obrazovanje. Ispitanice kao razlog bavljenja prostitucijom ističu financije kao primarni razlog, ali iznenađuje da ih gotovo 40% navodi kako su zadovoljne s ovom vrstom posla (Rössler i sur., 2010).

Prema Pajnik i Radačić (2017), na uzorku 6 ispitanica iz Hrvatske koje se bave prostitucijom utvrđeno je kako je pet ispitanica završilo srednjoškolsko obrazovanje, dok je jedna od njih završila samo osnovnu školu. Sve ispitanice su izvijestile kako su formalno nezaposlene dugi niz godina (između 11 i 20 godina). Dosadašnje radno iskustvo uključivalo je rad u ugostiteljstvu i maloprodajnoj industriji. Nadalje, na uzorku 65 seksualnih radnica iz Zagreba i 89 iz Splita utvrđeno je kako najveći broj ispitanica ima završeno srednjoškolsko obrazovanje (49% iz Zagreba i 70% iz Splita) te osnovnoškolsko obrazovanje (40% iz Zagreba i 24% iz Splita). Također, većina ispitanica je izvijestila kako su nezaposlene (86% iz Zagreba i 69% iz Splita) (Štulhofer i sur., 2009; prema Pajnik i Radačić, 2017).

S druge strane, u puno većem broju istraživanja o prostituciji uočen je trend ranog ispadanja iz sustava obrazovanja kod osoba koje se prostituiraju (Van Brunschot i Brannigan, 2002; Weber i sur., 2002; sve prema Brody i sur., 2005). Razina obrazovanja je jako bitan čimbenik kada govorimo o suženim izborima seksualnih radnika, te vrlo često programi izlaska iz prostitucije sadrže neki obrazovani program ili stručnu prekvalifikaciju kako bi im se povećala mogućnost izbora prilikom traženja novog posla.

5.2. Iskustvo viktimizacije

U literaturi o prostituciji se često kao mogući uzroci bavljenja prostitucijom navode nepotpuna obitelj i obitelj opterećena raznim sociopatološkim pojavama kao što su alkoholizam, prostitucija i kriminalitet (Singer i sur., 2002). Postoje mnoga djeca koja odrastaju u nepotpunim i jednoroditeljskim obiteljima, a koja se ipak ne odaju prostituciji u odrasloj dobi. Stoga, važno je analizirati kakva su iskustva u primarnoj obitelji doživjele osobe koje se bave prostitucijom te istražiti postoje li iskustva viktimizacije i rizičnog ponašanja.

Van Brunschot i Brannigan (2002; prema Brody i sur., 2005) navode kako seksualne radnice koje rade na ulici u Kanadi izvještavaju o tome kako su: bile izbačene iz škole, pobjegle od kuće, pokušale počinuti samoubojstvo, bile fizički zlostavljane, bile seksualno zlostavljane te su im roditelji imali probleme s alkoholom ili drogama. U literaturi o prostituciji često se pojavljuju samoiskazi o iskustvu zlostavljanja (fizičkog, verbalnog i seksualnog) i obiteljskoj disfunkciji kod populacije seksualnih radnika (Brody i sur., 2005). S druge strane, multivarijantna analiza podataka je isključila seksualno zlostavljanje kao značajan prediktor bavljenja prostitucijom. Također, bitno je istaknuti kako seksualne radnice često izvještavaju o iskustvu zlostavljanja i u odrasloj dobi.

Farley i sur. (2004) intervjuirali su 854 osobe uključene u prostituciju u 9 zemalja (Kanada, Kolumbija, Njemačka, Meksiko, Južna Afrika, Tajland, Turska, Sjedinjene Američke Države i Zambija), s ciljem da istraže prevalenciju doživljenog seksualnog i fizičkog nasilja među ispitanicima. Rezultati koje su dobili ukazuju na to da postoji statistički značajna pozitivna povezanost između rezultata na varijabli uključenost u prostituciju i varijabli traumatska iskustva, a rezultati su sljedeći: 71% ispitanika je fizički napadnuto zbog seksualnog rada, 63% ispitanika je silovano, 75% ispitanika je imalo iskustvo beskućništva u nekom trenutku u životu i 89% ispitanika je željelo izbjeći prostituciju ili izaći iz prostitucije, ali nisu imali druge mogućnosti za preživljavanje. Dodatno, 68% ispitanika je zadovoljilo kriterije za dijagnosticiranje PTSP-a, a ozbiljnost simptoma PTSP-a je statistički značajno pozitivno

povezana s brojem različitih vrsta doživljenog seksualnog i fizičkog nasilja (Farley i sur., 2004).

U komparativnom istraživanju o obilježjima prostitucije koje je provedeno na uzorku žena koje su uključene u seksualni rad u tri različite zemlje (Filipini, Rusija, SAD), 30% Filipinki, 33% Ruskinja i 77% žena iz SAD-a prijavilo je ozljede glave koje su zadobile za vrijeme rada s klijentima (Raymond i sur., 2002; sve prema Farley i sur., 2004).

Danas je primarni argument protiv seksualnog rada ili prostitucije upravo nasilje kojemu su seksualni radnici izloženi tijekom svog rada. Nasilje u određenoj mjeri može biti rezultat stigmatizacije i negativnih stereotipa s kojima se populacija seksualnih radnika svakodnevno susreće (Armstrong, 2019).

5.3. Rizično ponašanje

U istraživanju provedenom na uzorku mladih žena koje žive na ulicama u Montrealu, Kanada te koje su u trenutku istraživanja imale status beskućnika, utvrđeno je kako se žene koje su izvijestile o bavljenju prostitucijom (u prethodnih šest mjeseci) statistički značajno razlikuju po određenim karakteristikama od onih koje su izvijestile da se nisu prostituirale. Konkretnije, kod osoba koje su se prostituirale veća je vjerojatnost da su: pobjegle od kuće, uključene u više ilegalnih aktivnosti (uz prostituciju), ubrizgavale drogu, ubrizgavale drogu s već korištenom iglom, imale biseksualnog partnera ili muškog partnera koji je ovisnik o drogama (Weber i sur., 2002; prema Brody i sur., 2005). Također, ispitanice koje su se prostituirale značajno su više izvještavale o sudjelovanju u analnom spolnom odnosu (Weber i sur., 2002; prema Brody i sur., 2005), što je ključni faktor rizika za prijenos HIV-a/AIDS-a (Brody, 1997; Brody i Potterat, 2003; sve prema Brody i sur., 2005).

Žene koje se prostituiraju (a koje su ujedno i ovisne o drogama) manje izražavaju kajanje zbog antisocijalnog ponašanja nego muškarci koji su ovisni o drogama. Također, češće su izvještavale o napadu i nasrtaju na sugrađane te su bile neodgovornije od muških ispitanika kada je riječ o skrbi nad vlastitom djecom (Goldstein i sur., 1996; prema Brody i sur., 2005). Nastavno na potonji podatak, kada se govori o skrbi nad djecom treba uzeti u obzir da u većem broju slučajeva na globalnoj razini u brakorazvodnim parnicama skrbništvo nad djecom dobiva majka. Iz tog razloga, moguće je pretpostaviti kako je potencijalno više nadzora nad izvršavanjem roditeljske skrbi kod ženskih ispitanica nego kod muških ispitanika.

5.4. Mentalno zdravlje

U značajnom broju istraživanja o prostituciji uočena je statistički značajna pozitivna povezanost između prostituiranja i dijagnosticiranog graničnog poremećaja ličnosti te antisocijalnog poremećaja ličnosti kod populacije seksualnih radnika (Farley i Barkan, 1998; Gibson-Ainyette i sur., 1988; McClanahan i sur., 1999; Potter, Martin i Romans, 1999; Schafer, Schnack i Soyka, 2000; Silbert i Pines, 1981; sve prema Brody i sur., 2005). Granični poremećaj ličnosti često je dijagnosticiran kod osoba koje se prostituiraju (Ross i sur., 1990; prema Brody i sur., 2005).

Također, visoke stope psihopatologije i antisocijalne sklonosti zabilježene su kod uličnih prostitutki, ali ne i kod takozvanih „djevojaka na poziv“ (Exner i sur., 1977; prema Brody i sur., 2005). Žene s dijagnosticiranim antisocijalnim poremećajem ličnosti koje se liječe od ovisnosti o drogama i/ili alkoholu većinski izvještavaju kako imaju iskustvo rada u prostituciji, štoviše 73,5% ispitanica je priznalo da su radile kao seksualne radnice (Goldstein i sur., 1996; prema Brody i sur., 2005).

Nadalje, utvrđeno je kako osobe koje se prostituiraju izvještavaju o simptomima koji su dovoljni za postavljanje dijagnoze povratnog ili ponavljajućeg depresivnog poremećaja (Gibson-Ainyette i sur., 1988; Pedersen i Hegna, 2000; Plummer i sur., 1996; Ross i sur., 1990; Rydelius, 1988; sve prema Brody i sur., 2005). Također, uočeno je kako među populacijom osoba koje se prostituiraju postoji visoka prevalencija posttraumatskog stresnog poremećaja (Farley i Barkan, 1998; prema Brody i sur., 2005).

Brody i sur. (2005) navode kako žene s poremećajima iz spektra shizofrenije češće izvještavaju o bavljenju prostitucijom od žena iz kontrolne skupine, također su svoje emocionalno i seksualno zadovoljstvo ocijenile niže u odnosu na ispitanice iz kontrolne skupine (Miller i Finnerty, 1996; prema Brody i sur., 2005). Također, žene iz Češke koje se prostituiraju u usporedbi sa ženama koje se ne prostituiraju (usporedive dobi), su rjeđe izjavile da mogu doživjeti zadovoljstvo tijekom spolnog odnosa (Nedoma i Šipova, 1972; prema Brody i sur., 2005). U skladu s tim, asocijalna ličnost je povezana s inhibiranim orgazmom, inhibiranom seksualnom željom i seksualnom disfunkcijom općenito (Johnson, Phelps i Cottler, 2004; prema Brody i sur., 2005).

Rössler i sur. (2010) su proveli istraživanje s ciljem da procjene mentalno zdravlje seksualnih radnica različitih nacionalnosti koje rade u različitim okruženjima. Odnosno, pokušali su identificirati postoje li određene korelacije između radnih uvjeta seksualnih radnica i

potencijalnih problema mentalnog zdravlja. Također, uspoređivali su prevalenciju problema mentalnog zdravlja kod odraslih seksualnih radnica sa prevalencijom problema mentalnog zdravlja kod žena u općoj populaciji (procijenjeno iz epidemioloških studija). Uzorak su činile 193 odrasle seksualne radnice u Švicarskoj. Rössler i sur. (2010) zaključuju kako nema sumnje da uvjeti rada imaju značajan utjecaj na mentalno zdravlje žena uključenih u prostituciju. Istraživanje navedenih autora sugerira kako je veći doživljaj socijalne podrške u korelaciji s manjim stopama problema mentalnog zdravlja kod osoba koje se prostituiraju. Međutim, više stope problema mentalnog zdravlja su povezane s percepcijom višestruke ranjivosti zbog vrste i uvjeta posla kojim se bave. Dakle, potvrđene su više stope problema mentalnog zdravlja kod žena koje se prostituiraju u odnosu na žene u općoj populaciji, a ozbiljnost i intenzitet problema mentalnog zdravlja su povezani s nacionalnosti seksualnih radnica i radnim uvjetima u kojima svakodnevno rade (Rössler i sur., 2010). Zaključno, problemi mentalnog zdravlja su posebno zastupljeni među ženama koje su rođene u Švicarskoj, a koje su ovisne o drogama i rade na ulici, te kod skupine seksualnih radnica koje nisu Europljanke, a koje su nerijetko žrtve otvorenog nasilja i diskriminacije i izvan radnog okruženja. Stoga, moguće je zaključiti kako nasilje doživljeno u radnom okruženju i izvan radnog okruženja značajno utječe na mentalno zdravlje osobe koja je nasilje doživjela.

Nadalje, Rössler i sur. (2010) ističu kako su žene koje dolaze iz drugih zemalja ranjivije na negativne aspekte seksualnog rada. Drugim riječima, otežana im je komunikacija s klijentima zbog slabijeg poznavanja jezika, nedostaju im pouzdane socijalne mreže podrške i poznavanje pravnog sustava zemlje u kojoj borave, te često imaju dugove i ne mogu si priuštiti odbijanje klijenata. Nastavno na prethodno rečeno, zbog povećane vulnerabilnosti veća je i vjerojatnost za razvoj određenih psihičkih problema. Štoviše, iskustvo zlostavljanja ranije u životu ili dolazak iz zemalja u kojima su žene podređene muškarcima, prema Rössler i sur. (2010) može negativno utjecati na njihovu sposobnost da se same obrane od napada. Prema mišljenju navedenih autora takva vrsta submisivnosti može potencijalno privući nasilne klijente.

Također, seksualne radnice izvještavaju o „*intenzivnom osjećaju izoliranosti i bezvrijednosti*“ (Greenwald, 1958; prema Brody i sur., 2005). Pinedo González i sur. (2021) navode kako doživljeno fizičko i psihičko nasilje ostavlja negativne posljedice koje neposredno utječu na usamljenost osobe koja postaje sve ranjivija, te se povećava vjerojatnost korištenja droga i zlorabe drugih sredstava ovisnosti. Štoviše, svodnici vrlo često koriste drogu i alkohol kao način kontroliranja seksualnih radnica (Rosa, 2007).

Ovisnost, između ostalog, stvara izolaciju od ljudi koji bi osobi mogli pomoći. Stvaranje ovisnosti o drogama i alkoholu kod populacije seksualnih radnika motivirano je „logikom“ da „*prostitutka ovisnica nije vrijedna pomoći*“ (Rosa, 2007).

Zaključno, iako je uzročnost teško procijeniti, čini se da su psihološke karakteristike žena uključenih u prostituciju sljedeće: izostanak intrinzičnog shvaćanja i davanja na značenju spolnom odnosu, sklonost ovisnosti o alkoholu i drogama, antisocijalni poremećaj ličnosti, granični poremećaj ličnosti, simptomi depresije i sklonost disocijaciji.

5.5. Fizičko zdravlje

Podaci iz izvještaja ginekologa koji je radio u savjetovalištu u Hamburgu s pacijenticama koje su se prostituirale na ulici, ukazuju na ozbiljne posljedice prostitucije na fizičko i psihičko zdravlje seksualnih radnica (Bissinger, 2019). Bissinger (2019) upozorava kako su kod osoba koje se prostituiraju u usporedbi s općom populacijom, puno češće dijagnosticirane bolesti kao što su: gonoreja, klamidija, sifilis, hepatitis i HIV. Također, navodi kako su žene koje se prostituiraju u posebnom riziku za razvoj karcinoma vrata maternice te ističe slučajeve mladih žena koje već imaju poteškoća sa zadržavanjem urina (zdjelično dno je višeslojni sustav tkiva i živaca te opetovane pretjerane ekstenzije i situacije silovanja ponekad uzrokuju nepovratnu štetu u ovom području). U svom izvještaju „*The Physical Damage in Prostitution: Report by a Gynaecologist from Street Work*“ navodi i mnoge druge zdravstvene probleme seksualnih radnica s kojima se susreo u svom radu. Naglašava kako su svi navedeni podaci utvrđeni na temelju njegovog radnog iskustva dok je radio u savjetovalištu u Hamburgu kao ginekolog (Bissinger, 2019). Također, Farley i sur. (2004) ističu razarajuće posljedice prostitucije na zdravlje seksualnih radnica. Naime, autori navode visoke stope HIV-a/AIDS-a, visok rizik od raka grlića maternice i komplikacije u trudnoći. Također, opisuju i brojne tjelesne povrede i bolesti koje su uzrokovane nasiljem koje žene u prostituciji svakodnevno trpe.

5.6. Mortalitet

Potterat i sur. (2004) proveli su longitudinalno istraživanje u vremenskom trajanju od 30 godina na uzorku od 1969 žena seksualnih radnica u mjestu Colorado Springs, Colorado. Nakon obrade prikupljenih podataka iz istraživanja, autori izvještavaju o prekomjernoj i prijevremenoj smrtnosti seksualnih radnica. Prijevremena smrtnost je u većini slučajeva posljedica ubojstava, samoubojstava, AIDS-a, intoksikacije drogama i alkoholom. Također, navedeni autori naglašavaju kako se smrtni slučajevi od AIDS-a javljaju kod prostitutki koje su identificirane kao ovisnice o drogama (često injektiranje droga).

Ukratko, prema rezultatima navedenog istraživanja smrtnost je potvrđena za 7% od 1969 seksualnih radnica uključenih u istraživanje, što daje standardizirani omjer smrtnosti od 1,9% s prosječnom dobi smrti od 34 godine. Većina smrtnih slučajeva su posljedice zlorabe alkohola i droga (27%), nasilja (18,9% ubojstva, 4,5% samoubojstva, a 11,7% „slučajno“) i AIDS-a (8,1%). Također, drugi razlozi su karcinom (8,1%), cerebrovaskularne bolesti (5%) i leukemija (2,5%). Budući da su seksualne radnice koje su umrle od AIDS-a imale povijest ubrizgavanja droga (Potterat i sur., 2004), vjerojatnije je da se smrt od AIDS-a može povezati s čimbenicima osobnosti koji utječu na odluke o ubrizgavanju droga i dijeljenju pribora za injekcije, odnosno osobe koje su umrle od AIDS-a su sklonije rizičnom ponašanju (Potterat i sur., 2004). Konkretnije, dijeljenje pribora za injekcije češće je među ovisnicima o drogama koji imaju dijagnosticiran antisocijalni poremećaj ličnosti (Brooner i sur., 1990; prema Brody i sur., 2005).

Brody i sur. (2005) proveli su sustavnu analizu recenzirane literature objavljene na engleskom jeziku vezano za karakteristike i osobnost žena uključenih u prostituciju, te su sumirali informacije iz dostupne literature o prostituciji i psihopatologiji. Cilj im je bio istražiti povezanost određenih karakteristika osobnosti s prijevremenom smrtnošću kod seksualnih radnica. Rezultati koje su dobili sugeriraju da dijagnosticirani antisocijalni i granični poremećaji ličnosti kod seksualnih radnika imaju ulogu medijatora u utvrđenoj pozitivnoj povezanosti između bavljenja prostitucijom i prijevremene smrtnosti.

5.7. Pozitivni i negativni aspekti seksualnog rada

Rössler i sur. (2010) na temelju rezultata iz istraživanja koje je provedeno na uzorku kojeg su činile 193 odrasle seksualne radnice u Švicarskoj, ističu kako ispitanice kao negativne aspekte seksualnog rada navode sljedeće probleme: financijsku ovisnost (46,6%), strah od infekcije (44,6%), vođenje dvostrukog života (40,4%), probleme u intimnim odnosima (40,9%), zahtjeve kupaca (35,2%), probleme vezane za spolni odnos (33,7%), seksualni rad sam po sebi (33,8%), sram i osjećaj krivnje (30,7%) te uvjete u kojima rade (30,5%). Prema prikupljenim podacima iz navedenog istraživanja, pozitivni aspekti seksualnog rada su sljedeći: novac (97,9%), samostalan rad (60,6%), mogućnost pružanja financijske pomoći obitelji (38,9%), dogovaranje poslova prema vlastitim željama (36,8%), veće samopouzdanje (34,7%) i osjećaj moći (31,6%). Uzorak je raspodijeljen u 4 klastera, a prvi klaster (n = 66) obuhvaća seksualne radnice koje su rođene u Švicarskoj i koje rade na ulici. One doživljavaju više nasilja i silovanja izvan tzv. „miljea crvenih lampi“ (*eng. red – light district*) nego u samom miljeu.

Drugi klaster (n = 53) čine žene koje rade u bordelima, salonima ili kabaretima, pretežito rade u punom radnom vremenu navedenih objekata i izvještavaju kako ne doživljavaju nasilje zbog seksualnog rada. Žene iz trećeg klastera (n = 42) dolaze iz različitih dijelova Europe, rade uglavnom u zatvorenom prostoru i izvještavaju kako doživljavaju zanemariv broj negativnih posljedica zbog seksualnog rada. Četvrti klaster (n = 30) čine žene koje nisu iz Europe i koje pretežito rade u zatvorenom prostoru. One doživljavaju najviše nasilja i ostalih negativnih posljedica zbog seksualnog rada (Rössler i sur., 2010). Dakle, prema iskazima ispitanica i rezultatima navedenog istraživanja, stječe se dojam kako seksualni rad može pozitivno utjecati na samopoštovanje osobe koja se prostituira, omogućiti osobi samostalnost u radu ili pružiti osjećaj moći. Međutim, postoji i značajan udio seksualnih radnica koje nisu dobrovoljno ušle u ovaj posao. Iako ih je samo nekoliko izvijestilo kako su izravno prisiljene na seksualni rad od strane treće osobe, ne mogu se zanemariti drugi elementi i načini prisiljavanja žena na seksualni rad kao što su sljedeći: dolazak u zemlju odredišta uglavnom iz inozemstva, prevare i obmane o prirodi posla zbog kojeg dolaze te upadanje u dužničko ropstvo zbog troškova prijevoza i izrade osobnih dokumenata. Naposljetku, prema nekim podacima siromaštvo indirektno prisiljava žene na prostituciju, te se prostitucija često smatra razboritim odabirom za siromašne žene i za pripadnice afroameričke rase (Lynne, 1998; prema Rosa, 2007).

6. POSLJEDICE PROSTITUCIJE NA DRUŠTVENOJ RAZINI

6.1. Javno zdravlje

Opasnosti koje su povezane sa seksualnim radom obično utječu na veći broj ljudi od onih koji su izravno uključeni u takve interakcije. Za primjer, prostitucija može predstavljati rizični čimbenik za širenje spolno prenosivih bolesti na treće osobe, što potencijalno stvara negativne posljedice u području javnog zdravlja. Sukladno tome, ne bi trebalo umanjivati mogućnost štetnih učinaka prostitucije na javno zdravlje kada su u pitanju spolno prenosive bolesti (Chacham i sur., 2007, Cusick, 2006; sve prema Adriaenssens i Hendrickx, 2012). Adriaenssens i Hendrickx (2012) su na temelju 25 000 samoiskaza o komercijalnim seksualnim interakcijama u Belgiji i Nizozemskoj, došli do podataka da je gotovo jedna od tri seksualne radnice (31%) barem jednom izvijestila o spolnom odnosu bez zaštite, a svaki četvrti dogovoreni termin s klijentima se može smatrati nesigurnim u vidu ne korištenja zaštite i preventivnog materijala (23,9%). Postoji pretpostavka kako je nesigurna praksa seksualnog rada povezana isključivo s uličnim prostitutkama i klijentima slabijeg ekonomskog statusa. Suprotno tome, česte komercijalne seksualne interakcije bez zaštite utvrđene su i u onim vrstama prostitucije koje su prestižnije i skuplje, kao što su primjerice eskort usluge (Adriaenssens i Hendrickx, 2012). Marković (1965, str. 84) navodi i seksualni promiskuitet neznan za prostituciju, te ističe navode s Međunarodnog kongresa u Stockholm-u još iz 1957. godine na kojem se raspravljalo o problemu suzbijanja i prevencije spolno prenosivih bolesti, te se došlo do sljedećeg zaključka: *„širenje spolnih zaraza, do kojih dolazi zbog tajnih seksualnih veza sa slučajnim poznanicama i neprofesionalkama, povećava se usporedno s napretkom moderne civilizacije“*. Stoga, prilikom izvještavanja o prevalenciji spolno prenosivih bolesti u nekom društvu, treba uzeti u obzir sve potencijalne uzročnike i s oprezom, odnosno etički interpretirati prikupljene podatke. U kontekstu suvremenog vremena zanimljivo bi bilo istražiti promiskuitet kod mladih osoba koje koriste mobilne aplikacije za spajanje parova. Naime, na takvim aplikacijama se često mogu vidjeti profili mladih osoba koje traže osobu za „kratkotrajni provod“ koji često uključuje spolni odnos.

6.2. Neravnopravnost spolova

Smatra se kako je održavanje nejednakosti između muškaraca i žena druga negativna posljedica prostitucije, odnosno stječe se dojam kako seksualna industrija povećava podčinjenost žena u društvu. Prema Radulović (1986) feministkinje tvrde da prostitucija svodi ženu na „robu“ koju mogu kupiti svi koji imaju mogućnost platiti cijenu „robe“. Iako argument protiv ove tvrdnje može biti činjenica da je u literaturi prepoznata i muška prostitucija, ne može se zanemariti već istaknuti navod da se sam pojam „prostitucija“ uglavnom poistovjećuje s prostitucijom žena jer su one značajno zastupljenije u populaciji seksualnih radnika nego muškarci. Prema Gutiérrez (2014), 90% osoba koje se prostituiraju su žene, 3% su muškarci i 7% su transrodne osobe.

Belušić i sur. (2006) navode podatke o diskriminaciji žena na tržištu rada, a ističu *„kako su žene često manje plaćene od svojih muških kolega te njihova nezaposlenost raste neproporcionalno s muškom nezaposlenošću“* (Kartusch, 2001; prema Belušić i sur., 2006, str. 54). Oršolić (2015, str. 278) daje primjer Albanije kao zemlje gdje prevladava neravnopravnost žena naspram muškaraca, odnosno *„žene za isti posao i kvalifikaciju dobivaju 35% manju plaću, te je 60% spolno selektivnih pobačaja na štetu djevojčica“*. Nadalje, Singer i sur. (2002) navode kako je ekonomska ovisnost žene te njezina društvena i politička nejednakost jedan od mogućih uzroka prostitucije. Prema Gutiérrez (2014), uloga klijenta se zanemaruje, štiti i minimizira kada se govori i istražuje o temi prostitucije. Međutim, *„nema ponude bez potražnje“*, muškarci su ti koji održavaju sustav prostitucije kao brojčano najzastupljeniji klijenti ili korisnici komercijalnih seksualnih usluga. Također, umanjivanje njihove uloge prilikom rasprava o prostituciji nije ništa drugo nego prešutna obrana muških seksualnih praksi i privilegija, a sve navedeno ide u prilog održavanju rodne nejednakosti (Gutiérrez, 2014).

Iako uloga muškaraca kao korisnika komercijalnih seksualnih usluga dugo vremena nije bila tema istraživanja o prostituciji, ipak određene zemlje su napravile pomak po tom pitanju. To je pogotovo vidljivo u kriminaliziranju kupnje seksualnih usluga ili tzv. „nordijskom modelu“ reguliranja prostitucije o kojem će se više govoriti u sljedećem poglavlju. Svakako, stječe se dojam kako je društvena, ekonomska i politička neravnopravnost žena jedan od mogućih uzroka prostitucije, a širenje seksualne industrije rezultira održavanjem te nejednakosti.

6.3. Kriminalitet

Treći primjer negativnih posljedica prostitucije na društvo odnosi se na navodni porast kriminaliteta te ometanje javnog reda i mira koji su povezani s određenim oblicima prostitucije (Hubbard, 2004; Kantola i Squires, 2004; sve prema Adriaenssens i Hendrickx, 2012). Marković (1965) poseban značaj daje simbiozi prostitucije i kriminaliteta te navodi kako je prostitucija nerijetko pretpostavka mnogih kaznenih djela u kojima prostitutka može imati pasivnu ili aktivnu ulogu. Autor ističe da se simbioza prostitucije i kriminaliteta javlja neovisno o tome je li prostitucija kažnjiva u određenom društvu.

Prema analiziranoj literaturi, najdalekosežnija društvena posljedica ili popratna pojava prostitucije u suvremenom svijetu je trgovanje ljudima. Kovčo (1998; prema Singer i sur., 2002) navodi kako tzv. trgovina „bijelim robljem“ predstavlja društveno najopasniji oblik kriminala vezanog za prostituciju. Autorica navodi podatak po kojem se samo u Americi godišnje na prostituciji zarađuje 14,5 bilijuna dolara, što objašnjava zainteresiranost pojedinaca i kriminalnih organizacija za takve aktivnosti. Trgovanje ljudima je pretežito motivirano zaradom u seksualnoj industriji, pa upravo međunarodni rast seksualne industrije i globalizacija predstavljaju ključne čimbenike koji pogoduju razvoju ovakve vrste organiziranog kriminala (Belušić i sur., 2006). Najčešći oblik kaznenog djela trgovanja ljudima je „*trgovanje ženama u svrhu seksualnog iskorištavanja*“, a čimbenici koji pogoduju činjenju kaznenog djela su ekonomske i socijalne okolnosti kao što su nezaposlenost, siromaštvo i nasilje nad ženama (Iljkić, 2008; prema Matak i Vargek, 2012).

Matak i Vargek (2012) navode kako legalizacija prostitucije utječe na povećanje seksualne industrije, a Jeffreys (2012; prema Matak i Vargek, 2012) ističe kako je „*trgovanje ženama u svrhu opskrbe takvih legalnih i ilegalnih bordela, neizbježna posljedica takvog povećanja seksualne industrije*“. Belušić i sur. (2006) podupiru prethodne navode jer smatraju da je trgovanje ljudima pod značajnim utjecajem zbivanja na tržištu rada. Prema Belušić i sur. (2006) trgovanje ljudima krši osnovna ljudska prava, a trgovci ljudima su većinom pripadnici manjih ili većih mreža organiziranog kriminala koje je teško identificirati i progoniti. Prema Kovčo Vukadin i Jelenić (2003, str. 667), „*rizici za žrtvu su veći što je složenija organizacija koja vodi posao*“, a uglavnom se radi o kršenju temeljnih ljudskih prava žrtava trgovanja ljudima. Slično tome, Musa (2017, str. 91) navodi da „*danas prostitucija poprima oblike okrutne eksploatacije marginaliziranog mnoštva žena i djece, koji se tako nalaze u ropškome položaju, slično kao u davnoj prošlosti*“.

Dakle, kada govorimo o povezanosti prostitucije i trgovanja ljudima moguće je tvrditi kako je riječ o pojavama koje koegzistiraju u nekom društvu. Stoga, može se zaključiti kako seksualnu industriju i prostituciju kao društvene pojave uglavnom prati trgovanje ljudima, a ono se bez iznimke smatra kaznenim djelom. Štoviše, trgovanje ljudima se javlja u obliku transnacionalnog organiziranog kriminaliteta, a prema Singer (1994, str. 19) u odluci Opće skupštine UN još iz 8. prosinca 1977. se naglašava sljedeće: „*Kriminalitet se sve više prepoznaje kao glavni problem nacionalnih i međunacionalnih dimenzija s povratnim djelovanjem i razgranavanjem koji prelazi nacionalne granice, remeti ekonomski, društveni i kulturni razvoj ljudi i ugrožava ljudska prava i temeljne slobode*“. Kovčo Vukadin i Jelenić (2003, str. 667) osim ljudskih rizika, također navode određene strateške rizike za sigurnost države koje donosi organizirani kriminal, a to su: „*destabilizacija postojećeg tržišta rada i seksa, porast i raznolikost organiziranog kriminaliteta, gospodarska destabilizacija zbog porasta pranja novca, demografska destabilizacija, porast korupcije u javnom sektoru, politička korupcija i pribavljanje utjecaja i destabilizacija unutarnjeg gospodarskog investiranja*“.

7. MODELI REGULACIJE PROSTITUCIJE

Blagus (2019) navodi prohibiciju (kriminalizacija), legalizaciju i mješoviti model (ograničena legalizacija) kao tri glavna modela regulacije prostitucije u svjetskoj praksi. Dodatno, u literaturi se pronalazi klasifikacija na modele kriminalizacije, legalizacije i dekriminalizacije, pri čemu neki oblici kriminalizacije podrazumijevaju kažnjavanje svih uključenih strana, drugi kažnjavaju samo organizatore, treći kažnjavaju „osobe koje prodaju seksualne usluge i organizatore“, te se prema posljednjem tipu modela kriminalizacije kažnjavaju klijenti i organizatori (Abel i Fitzgerald, 2010; Mossman, 2007; sve prema Krnić, Adamović i Radačić, 2021).

Blagus (2019, str. 7) pod mješoviti model regulacije prostitucije navodi „*legalizaciju pojedinačne prostitucije i/ili zabranu rada specijaliziranih objekata u kojima se pružaju plaćene usluge seksualne prirode i zabranu posredničkih institucija (svodništvo)*“. Međutim, za razliku od Blagus (2019) koja navodi mješoviti model koji naziva i model „ograničene legalizacije“, Krnić i sur. (2021) navode model dekriminalizacije prostitucije koji nazivaju „minimalističko-legalizacijskim“ i prema kojem se prostitucija smatra zanimanjem, ali ima manje ograničenja od legalizacijskog modela. Prema Matak i Vargek (2012) oni koji se zalažu za dekriminalizaciju prostitucije žele ukidanje zakona koji se protive prostituciji u potpunosti. Naposljetku, prema Blagus (2019) zemlje koje koriste model legalizacije tretiraju prostituciju kao legitimnu gospodarsku djelatnost što uključuje državni utjecaj na seksualnu trgovinu. Slično tome, Aronowitz (2014; prema Krnić i sur., 2021) tvrdi kako model legalizacije podrazumijeva definiranje prostitucija kao posla koji „*treba biti reguliran sličnim standardima kao i svaki drugi posao*“, ali također se smatra i specifičnim načinom zarađivanja za život što podrazumijeva stavljanje naglaska na „*politike smanjenja štete i zaštite javnog zdravlja te zdravlja osoba koje se prostitucijom bave*“ (Aronowitz, 2014; Weitzer, 2012; sve prema Krnić i sur., 2021, str. 186).

Analiza zakonskih regulativa koje se odnose na prostituciju na uzorku od 100 zemalja pokazuje kako je u 35 zemalja prostitucija nezakonita, dok u 65 zemalja pružanje seksualnih usluga za materijalnu dobit nije nezakonito (CIA's World Factbook, 2017; prema Blagus, 2019). Međutim, zemlje u kojima je pružanje seksualnih usluga nezakonito razlikuju se po vrsti i težini kazni ili sankcija (Blagus, 2019), dok se zemlje u kojima seksualni rad nije nezakonit razlikuju po tome na koji način reguliraju prostituciju.

Iz prikazanih podataka se stječe dojam kako navedeni modeli nisu standardizirani i univerzalni modeli, odnosno ni na isti način niti pod istim uvjetima nisu implementirani u sve zemlje koje koriste isti model regulacije prostitucije. Štoviše, svaka zemlja u okviru ovih modela regulacije prostitucije podrazumijeva specifične zakonske regulative i intervencije države. Dakle, navedeni modeli regulacije prostitucije su samo krovni pojmovi koji simboliziraju sličan cilj zakonodavstva različitih država koje su svrstane u isti model regulacije prostitucije, pa unatoč sličnosti u zakonodavstvu, treba uzeti u obzir koje su sličnosti i razlike u drugim aspektima društvenog života, uključujući kulturološki, politički i religijski kontekst određenih zemalja.

Prema Di Nicola (2021) modeli regulacije u Europskoj uniji se mogu grupirati u dvije makro skupine, koje se dalje mogu podijeliti u podskupine.

Prva makro skupina je model 1. ili legalizacija, koja se zatim dijeli na:

- model 1a. - regulirano: prostitucija je legalna i regulirana (Austrija, Njemačka, Grčka, Mađarska, Latvija, Nizozemska)
- model 1b. - neregulirano: prostitucija je legalna, ali neregulirana (ili samo djelomično regulirana, npr. eksplicitna zabrana bordela) (Belgija, Bugarska, Cipar, Češka, Danska, Estonija, Finska, Italija, Luksemburg, Malta, Poljska, Portugal, Slovačka, Slovenija, Španjolska) (Di Nicola, 2021).

Druga makro skupina je model 2. ili prohibicija, koja se dijeli na:

- model 2a. - kažnjavanje prostitutke (Hrvatska, Rumunjska)
- model 2b. - kažnjavanje klijenta (Francuska, Irska, Švedska)
- model 3b. - kažnjavanje i prostitutke i klijenta (Litva) (Di Nicola, 2021).

U nastavku slijede primjeri potonje navedenih modela regulacije kroz prikaz konkretnih regulativa vezanih za prostituciju u određenim državama, uz poseban osvrt na stanje prostitucije u nekima od tih zemalja. Radi mogućnosti suporedbe se u nastavku rada daje prikaz regulativa i dviju europskih zemalja koje nisu članice Europske unije (Švicarska, Srbija), te primjer Novog Zelanda za kojeg postoje detaljni podaci o povezanosti načina regulacije i stanja prostitucije u zemlji. Također, u literaturi se Novi Zeland često daje kao primjer uspješne dekriminalizacije prostitucije te uspješne suradnje zakonodavca i nevladinih organizacija u kreiranju zakona.

7.1. Legalizacija (regulirano)

Njemačka

Danas je prostitucija u Njemačkoj legalna i regulirana. Do prije 20 godina prostitucija u Njemačkoj je također bila legalna, ali Građanski zakon ju je definirao kao suprotnost javnoj pristojnosti i moralu te nije bila regulirana (Di Nicola, 2021). Post, Brouwer i Vols (2019) navode kako model legalizacije prostitucije kao djelatnosti počiva na principima priznavanja slobode izbora i neutralnog stava države po pitanju osobnog morala. Nadalje, Njemačka je savezna država u kojoj svaka pokrajina može donositi specifične zakonske propise koji su na snazi na teritorijalnom području te pokrajine (npr. uvjete pod kojima se prostitucija može odvijati, porezni zakoni, obvezno zdravstveno osiguranje, propisi o radu, itd.), odnosno ti propisi se razlikuju od pokrajine do pokrajine. Također, pokrajine imaju pravo odrediti područja u kojima seksualni rad nije dopušten (*sperrbezirk*) i/ili uvoditi ograničenja koja se odnose na doba dana kada prostitucija nije dozvoljena. U 2016. godini dogodile su se dvije važne izmjene i dopune zakona na nacionalnoj razini. Prvo, u Kazneni zakon se uvodi članak koji opisuje kažnjavanje klijenata koji kupuju usluge od seksualnih radnika koji su žrtve trgovanja ljudima te su prisiljeni na prostituiranje. Drugo, usvojene su zakonske odredbe o zaštiti seksualnih radnika (stupilo na snagu u srpnju 2017. godine) s ciljem da se pomogne seksualnim radnicima u borbi protiv iskorištavanja. Također, nove zakonske odredbe uključuju i obveze za seksualne radnike i osobe koje su uključene u prostituciju (npr. obvezna registracija kod nadležnog tijela i obvezno pohađanje savjetovanja), uvodi se obvezno korištenje kondoma te određena ograničenja vezano za reklamiranje seksualnih usluga (Di Nicola, 2021).

Prema Mihajlović (2012; prema Mihajlović i Milivijević, 2013; sve prema Blagus, 2019) javne kuće su legalne, ali pod određenim uvjetima. Sukladno tome, djelatnost vlasnika javnih kuća je uvjetovana time što moraju plaćati porez državi te socijalno i zdravstveno osiguranje osobama koje zapošljavaju. Iako je prostitucija legalna, sve pokrajine osim Berlina imaju određena područja u kojima je prostitucija zabranjena, npr. blizu škola i vrtića (Rosa, 2007).

Derenčinović (2004; prema Blagus, 2019) navodi kako seksualni radnici u Njemačkoj imaju pravo na sklapanje ugovora s poslodavcem, pravo na prekid radnog odnosa bez odrađivanja otkaznog roka i pravo na promjenu zanimanja u slučaju izlaska iz prostitucije. Također, sistem socijalnog osiguranja seksualnim radnicima osigurava zdravstvene beneficije, beneficije za vrijeme nezaposlenosti i mirovinu (Rosa, 2007). Vođenje bordela na eksploatatorski način,

davanje na korištenje prostorija za prostituciju maloljetnih osoba i svodništvo smatraju se kaznenim djelima (Rosa, 2007).

Nizozemska

U listopadu 2000. godine ukinuta je zabrana za bordele koja je bila na snazi od 1911. godine, a u siječnju 2001. godine bavljenje prostitucijom izjednačeno je s drugim zanimanjima (Rosa, 2007; Post i sur., 2019). Iako je nizozemsko zakonodavstvo ranije zabranjivalo javne kuće i svodništvo, seksualni rad je bio toleriran u cijeloj zemlji te je iz godine u godinu postajao sve vidljiviji, osobito od 70-ih godina prošlog stoljeća. Iz naprijed navedenih razloga, novi zakonski propisi nalažu da lokalne vlasti pokušaju kontrolirati ovaj sektor i širenje prozorske prostitucije tako što će ograničiti rad bordela samo na određena područja unutar gradova (Di Nicola, 2021). Dakle, u Nizozemskoj su javne kuće legalne, ali je njihov rad uvjetovan određenim propisima i dozvoljene su samo u određenim dijelovima grada (Blagus, 2019; Post i sur., 2019). Prema Di Nicola (2021), bordeli ili javne kuće moraju imati licencu za rad i poslovati u skladu s postojećim propisima o sigurnosti, higijenskom minimumu, fiskalizaciji te propisima vezanim za zdravlje seksualnih radnika i zdravlje zajednice (preventivne mjere). Vlasnici bordela, ako se ne pridržavaju uvjeta licenciranja, mogu ostati bez licence za rad (Huisman i Kleemans, 2014; prema Blagus, 2019).

Prostitucija na otvorenom dopuštena je samo na određenim mjestima koja određuje lokalna vlast (Di Nicola, 2021; Post i sur., 2019). Također, prostitucija se kao legalizirana djelatnost oporezuje kao i svaka druga djelatnost, a seksualni radnici imaju pravo na socijalno osiguranje (Outshoorn, 2012; prema Blagus, 2019). Stoga, ako osoba koja se prostituira želi ostvariti pravo na socijalno i zdravstveno osiguranje, treba imati radnu dozvolu i plaćati porez. Prema Post i sur. (2019) pokušaj liberalizacije novih zakonskih propisa o prostituciji iz 2000. godine istodobno je rezultirao represijom i dalekosežnim ograničavanjem slobode seksualnih radnika, budući da više nije dopušteno diskretno raditi u tajnosti već su prisiljeni pridržavati se strogih administrativnih propisa. Nadalje, napravljena je jasna razlika između prisilne i dobrovoljne prostitucije. Prisilna prostitucija se kažnjava člankom 273f Kaznenog zakona u Nizozemskoj. Podvođenje, prisilna prostitucija i prisiljavanje maloljetne osobe na prostituciju smatra se kaznenim djelom. S obzirom na to da je dobrovoljna prostitucija regulirana, vlasnici/menadžeri bordela i seksualni radnici smatrani su legitimnim djelatnicima (Di Nicola, 2021). S obzirom na to da je prostitucija u Nizozemskoj izjednačena s drugim profesijama, dešavalo se da agencije za zapošljavanje nude posao prostitutke ženama koje su došle tražiti posao.

Nakon tih incidentnih slučajeva, Ministarstvo socijalne zaštite objavilo je kako je oglašavanje takvih poslova u agencijama za zapošljavanje dopušteno, ali zaposlenici tih agencija nemaju dopuštenje takav posao aktivno nuditi (Rosa, 2007).

Prema organizaciji *Sex Worker Forum* (2017; Overs i Loff, 2013; sve prema Krnić i sur., 2021) „obvezna, registracija osoba koje se bave prostitucijom, obvezni zdravstveni pregledi i testiranje na HIV“, kao uvjeti unutar modela legalizacije prostitucije predstavljaju dilemu po pitanju zaštite temeljnih ljudskih prava seksualnih radnika. Također, stanje prostitucije kao legalizirane djelatnosti u Nizozemskoj pokazuje kako se status osoba koje se bave prostitucijom pogoršao, a zabrana rada osobama koje dolaze iz trećih zemalja rezultirala je povećanjem ilegalne industrije te žrtvama nasilja i eksploatacije (Post i sur., 2019; Krnić i sur., 2021).

Daalder (2007; prema Howard, 2018) je došao do podatka kako se emocionalna dobrobit osoba koje se bave prostitucijom u Nizozemskoj izrazito pogoršala između 2001. i 2006. godine te je zabilježeno trostruko povećanje korištenja sedativa među populacijom seksualnih radnika. U skladu s tim, Huisman i Kleemans (2014; prema Blagus, 2019) su analizirali statistike kriminalnih aktivnosti u Nizozemskoj i došli su do zaključka kako je došlo do iskorištavanja legalnog tržišta u korist „*ilegalnih usluga na crnom tržištu*“ te se problem trgovanja ljudima samo pogoršao. U korist potonjih tvrdnji, seksualna industrija u Nizozemskoj nije stavljena pod kontrolu, već se povećala za 25% (Daley, 2001; prema Raymond, 2003; sve prema Blagus, 2019). Za usporedbu, Australija također bilježi povećanje trgovanja ljudima kao posljedicu legalizacije prostitucije, a prema neslužbenim podacima smatra se kako je četiri puta više ilegalnih javnih kuća u odnosu na legalne i registrirane javne kuće (Matak i Vargek, 2012).

Naposljetku, prijedlog Zakona o seksualnom radu u Nizozemskoj (*Wet regulering sekswerk*, prvi put izrađen 2009. godine i izmijenjen 2014. godine) predviđa, između ostalog, centralizaciju sustava licenciranja bordela i minimalnu dob od 21 godinu za osobe koje se žele baviti prostitucijom, te ujedno predviđa kažnjavanje klijenata koji kupuju seksualne usluge od osoba za koje znaju da jesu ispod te dobi. Međutim, prijedlog Zakona je još uvijek u raspravi, a u siječnju 2021. godine Državno vijeće u Nizozemskoj dalo mu je negativnu preporuku (Di Nicola, 2021). Post i sur. (2019) navode kako je prijedlog potonjeg Zakona potaknut promjenama u javnom mišljenju o prostituciji i sve većem izvještavanju medija o problemima koji koegzistiraju s prostitucijom (s naglaskom na trgovanje ljudima). Posljedično, predodžba prostitutke se promijenila od neovisne i samostalne osobe do žrtve izrabljivanja, prisile i

maltretiranja. U skladu s tim, u nizozemskom društvu prostitucija se više ne percipira kao „regularno zanimanje“ neovisnih žena koje dobrovoljno biraju svoje poslove.

Latvija

Prema Di Nicola (2021) prostitucija u Latviji je legalna i regulirana. Seksualni radnici moraju imati posebnu zdravstvenu iskaznicu koja se izdaje na temelju mjesečnog testiranja na spolno prenosive bolesti. Policija je ovlaštena privesti seksualne radnike bez valjane zdravstvene iskaznice. Prostitucija se može odvijati samo u prostorijama koje su u vlasništvu ili su iznajmljene od strane osobe koja se prostituira (i samo ako susjedi nemaju primjedbe). Objekt ne smije biti udaljen manje od 100 metara od obrazovne ustanove ili crkve, a unutar objekta ne smije ni stanovati niti biti prisutna maloljetna osoba. Nadalje, lokalne samouprave imaju pravo odrediti zone u kojima se seksualni rad može i ne smije odvijati. Seksualni radnici se ne smiju okupljati u grupe kako bi nudili usluge. Kazneni zakon kažnjava osnivanje, održavanje, upravljanje i financiranje javnih kuća (čl. 163-1), uključivanje maloljetne osobe u prostituciju i korištenje usluga prostitucije maloljetne osobe (čl. 164).

Švicarska

Švicarska kao federativna država odvojeno po kantonima regulira zdravstvenu zaštitu, sustav socijalne skrbi, provedbu zakona, javno obrazovanje i oporezivanje (Fey, 2019). Svaki od kantona ima vlastitu skupštinu, vladu i sudove zbog čega se Švicarska smatra jednom od najviše decentraliziranih zemalja na svijetu. Građani imaju mogućnost utjecati na zakonodavstvo putem referendumima (Kriesi i Trechsel, 2008; prema Fey, 2019) koji ako se usvoje putem glasanja, zahtijevaju integraciju u švicarski zakon.

Švicarska tolerira prostituciju od 1942. godine te je još 1986. godine donijela relativno općenite zakonske odredbe o prostituciji gdje se jednostavno navodi kako je prostitucija legalna, ali je u suprotnosti s „dobrim manirama“ (Isler i Jyrkinen, 2018). U skladu s tim, na nacionalnoj razini je zabranjeno poticanje prostitucije, odnosno navođenje osobe na prostituciju ili sprječavanje osobe da izađe iz prostitucije (*Förderung der Prostitution*) (*Schweizerisches Strafgesetzbuch*, 1942., čl. 195; prema Isler i Jyrkinen, 2018). Također, zabranjeno je nezakonito bavljenje prostitucijom, a pod time se misli na prostituciju koja krši kantonalne ili općinske propise u smislu načina, područja ili radnog vremena u okviru kojih je prostitucija dopuštena (*Unzulässige Ausübung der Prostitution*) (*Schweizerisches Strafgesetzbuch*, 1942., čl. 199; prema Isler i Jyrkinen, 2018). Osim toga, zabranjeno je trgovanje ljudima, uključujući trgovanje ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja (*Menschenhandel zum Zwecke der*

sexuellen Ausbeutung) (*Schweizerisches Strafgesetzbuch*, 1942., čl. 182; prema Isler i Jyrkinen, 2018). Međutim, svaki kanton ima ovlasti donijeti daljnje zakonske propise putem kojih će regulirati prostituciju, ali nijedan kanton ne može zabraniti prostituciju. Štoviše, 1992. godine nakon revizije švicarskog Kaznenog zakona je legalizirana i muška prostitucija (ProCore, 2018; prema Fey, 2019).

Prema Fey (2019) *L-Prost* je zakon o prostituciji u Ženevi, usvojen je krajem 2009. godine te je najopsežniji zakon o prostituciji u Švicarskoj. Potonji Zakon propisuje obveznu registraciju za seksualne radnike te uvodi posebne propise koji određuju uvjete rada za bordele u Ženevi. Također, postoje i daljnje direktive i propisi koji se odnose na reguliranje obveza seksualnih radnika i vlasnika bordela, te opisuju proceduru prema kojoj bi policijski službenici trebali izvršavati kontrolu nad ispunjavanjem navedenih obveza (Fey, 2019).

Fey (2019) ističe kako je kombinacija formalne i neformalne komunikacije između policijskih službenika i seksualnih radnica u Ženevi uglavnom učinkovita, ali ovisi o trajanju kontinuiranog boravka seksualnih radnica u Ženevi. Odnosno, seksualne radnice koje već duže vrijeme dolaze u kontakt s policijskim službenicima su stvorile odnos povjerenja, što je dovelo do dugoročne podrške i veće vjerojatnosti da će zatražiti zaštitu. Suprotno tome, kratkotrajni boravak, jezične barijere i kontrole trećih strana (npr. makroa i vlasnika bordela) ograničavaju mogućnost uspostavljanja odnosa temeljenog na povjerenju. Prema Fey (2019) policijski odjel koji je zadužen za provođenje zakona koji se odnose na kockanje, pornografiju, prostituciju i nezakonitu upotrebu alkohola i narkotika je jedina policijska jedinica u Ženevi odgovorna za održavanje tri glavna cilja *L-Prosta*, a ciljevi su sljedeći:

- 1) zaštita seksualnih radnika - osigurati da osobe koje se „prostituiraju“ nisu žrtve trgovanja ljudima, prijetnji, nasilja, pritiska ili izrabljivanja te da nitko nema koristi od njihove nevolje ili ovisnosti;
- 2) zaštita javnog zdravlja i javnog morala - osigurati dostupnost preventivnih sredstava i promicati brigu o zdravlju, te osigurati načine i mogućnosti za izlazak iz prostitucije;
- 3) kontrola seksualnih radnika i zaštita javnog prostora - regulirati modalitete prostitucije, te radno vrijeme i područja u kojima se prostitucija odvija (État de Genève, čl. 1, 2009; prema Fey, 2019).

Nadalje, grad Zürich je 2011. godine usvojio Uredbu o industriji prostitucije (*Prostitutionsgewerbeverordnung*; PGVO). PGVO je uveo obvezne dozvole za osobe koje se bave uličnom prostitucijom i za vlasnike javnih kuća (Neuhaus, 2011; prema Isler i Jyrkinen, 2018). Seksualni radnici uključeni u uličnu prostituciju moraju kupovati dnevne ulaznice ako žele raditi u određenim područjima grada u kojima je dozvoljena ulična prostitucija. Postoje samo tri područja u Zürichu u kojima je ulična prostitucija dopuštena. Osobe koje se prostituiraju i osobe koje kupuju seksualne usluge na ulici (izvan navedena tri područja), mogu biti kažnjeni (Hürlimann, 2012; prema Isler i Jyrkinen, 2018). Jedna dnevna karta košta 5 švicarskih franaka (oko 4,50 eura) i može se kupiti samo ako je završena procedura registracije kod javnih tijela (Hürlimann, 2012; prema Isler i Jyrkinen, 2018). Također, bordeli moraju imati dozvolu ako više od dviju osoba prodaje seksualne usluge u tim objektima i obvezni su imati građevinske dozvole. Potonje je bilo na snazi i prije donošenja PGVO-a, no javna tijela su tek zadnjih godina počela provoditi stroge kontrole. Posljedično, značajno se smanjio broj ilegalnih bordela u Zürichu (Unternährer, 2014; prema Isler i Jyrkinen, 2018).

Većina seksualnih radnica u Švicarskoj su migrantice s istoka i juga Europe, a neke dolaze iz Latinske Amerike, Afrike i Azije (Aspasie, 2016; prema Fey, 2019). Suprotno tome, državljani trećih zemalja u Švicarskoj nemaju pravo raditi kao seksualni radnici jer se smatra kako prostitucija ne služi ekonomskim interesima zemlje (Bugnon i sur., 2009; prema Isler i Jyrkinen, 2018). Od 2010. godine od kada je uvedena obavezna registracija seksualnih radnika, registrirano je oko 10 000 žena i 50 muškaraca seksualnih radnika od strane policijskih službenika u Ženevi (Aspasie, 2016; prema Fey, 2019). Međutim, službene brojke o seksualnim radnicima treba uzeti s rezervom. Uobičajena procjena je da se u Švicarskoj oko 13 000 - 20 000 osoba bavi prostitucijom na kraći ili duži vremenski period unutar jedne kalendarske godine (Biberstein i Killias, 2015; prema Isler i Jyrkinen, 2018).

Prostitucija u Švicarskoj se uglavnom javlja kao ulična prostitucija, prostitucija u bordelima, barovima i kabaretima. Samo u prva dva oblika je prostitucija službeno dopuštena, međutim u praksi i barovi i kabareti često služe kao radna mjesta seksualnih radnika, a žene koje ondje rade su podložne izrabljivanju od strane poslodavaca (Bugnon i sur., 2009; prema Isler i Jyrkinen, 2018).

S obzirom na to da se uskraćivanje mogućnosti „zapošljavanja“ u seksualnoj industriji tumači kao kršenje ljudskih prava na samoodređenje i slobodu izbora (Vanwesenbeeck, 1997; prema Isler i Jyrkinen, 2018), može se reći kako je Švicarska kroz zakonsku regulativu na neki način

prepoznala sva navedena ljudska prava. Također, može se vidjeti kako su zakonski propisi o prostituciji u kantonu Ženeva usmjereni na zaštitu seksualnih radnika od nasilja i eksploatacije. Stječe se dojam kako je na nacionalnoj razini primarni naglasak stavljen na reguliranje prostitucije kao djelatnosti i stavljanje seksualne industrije pod kontrolu, a kako je zaštita osoba koje se bave prostitucijom prepuštena odgovornosti i odredbama svakoga kantona pojedinačno.

7.2. Legalizacija (neregulirano)

Danska

Prostitucija je u Danskoj 1999. godine djelomično dekriminalizirana, odnosno Kazneni zakon kažnjava samo organizirane oblike prostitucije i aktivnosti trećih strana (čl. 288., 229. i 233. Kaznenog zakona). Seksualni radnici su dužni plaćati porez, ali u isto vrijeme ne mogu ostvariti radna prava i imaju ograničen pristup socijalnim uslugama (Bernardi, 2018; prema Di Nicola, 2021). Ministarstvo pravosuđa je 2009. godine zatražilo od Vijeća za kazneni zakon (*Straffelovrådet*) da preispita postojeće odredbe te je predložilo kriminalizaciju klijenata (*købesex*). Temeljem preporuka Vijeća, Ministarstvo je ipak odlučilo ne uvesti takvu zabranu. Naime, smatraju kako kriminalizacija klijenata vjerojatno neće dovesti do smanjenja prostitucije i iskorištavanja osoba koje se prostituiraju, već će vjerojatnije imati negativne posljedice na seksualne radnike (Di Nicola, 2021).

Belgija

U Belgiji su i prostitucija i kupnja usluga prostitucije legalni (ali neregulirani). Do 1948. godine belgijske su pokrajine bile jedina nadležna regulatorna tijela u području prostitucije, a od tada je nadležnost za reguliranje prostitucije na federalnoj razini. Međutim, pokrajinama je još uvijek dopušteno regulirati prostituciju u područjima gdje se pojavljuju problemi javnog reda (Reinschmidt, 2016a; prema Di Nicola, 2021). Bordeli i aktivnosti trećih strana (kao što su vrbovanje, podvođenje, oglašavanje u svrhu prostitucije) zabranjeni su člankom 380. Kaznenog zakona koji se nalazi u poglavlju VI. „*Korupcija mladih i prostitucija*“. S druge strane, mnoge pokrajine toleriraju bordele, četvrti „crvenih lampi“ (*eng. red-light districts*) i druge oblike organizirane prostitucije. Belgijske pokrajine također mogu uvesti dodatne propise, pa su tako u okviru dodatnih propisa zabrane uvele pokrajine Liège (prostitucija na prozorima), Gent (prostitucija u centru grada), Antwerpen i Charleroi (ulična prostitucija). U isto vrijeme, pokrajina Antwerpen je restrukturirala svoju četvrt „crvenih lampi“ (*tschipperskwartier*), stvarajući zonu tolerancije u kojoj se prostitucija može odvijati pod strogim propisima. U Bruxellesu prozorska prostitucija postoji u blizini željezničke stanice

Bruxelles - sjever i na području Rue d'Aerschot ulice (Reinschmidt, 2016a; prema Di Nicola, 2021). Lokalne vlasti su regulirale prostituciju na vrlo različite načine u posljednja dva desetljeća. Stoga, danas se belgijski regulatorni model smatra „*sustavom neregulirane tolerancije*“ (Loopmans and Van Den Broek, 2014; prema Di Nicola, 2021). Dodatno, važno je naglasiti da se prostitucija u Belgiji smatra nemoralnom djelatnošću te da su ugovori o prodaji seksualnih usluga i ugovori o radu u okviru aktivnosti prostitucije ništavni, čak i ako se seksualni radnici smatraju samozaposlenima u svrhu oporezivanja (Di Nicola, 2021).

Luksemburg

Prema Di Nicola (2021) prostitucija je legalna i neregulirana. Zabranjeni su organizirani oblici ili uključivanje trećih strana. Također, 28. veljače 2018. godine u Kazneni zakon su uvedena nova kaznena djela (čl. 382-6, 382-7 i 382-8) koja kriminaliziraju klijente koji kupuju usluge od seksualnih radnika koji su žrtve trgovanja ljudima, maloljetni ili ranjivi (npr. pate od duševne bolesti ili nemaju dokumente).

Slovenija

U Sloveniji se odavanje prostituciji smatralo prekršajem koji je bio propisan u okviru Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira. Međutim, 2003. godine bavljenje prostitucijom je dekriminalizirano. Dakle, danas je prostitucija legalna, ali neregulirana. Vlada je 2006. godine dodala novi članak u Zakon o zaštiti javnog reda (pod nazivom „*Neprikladno/incidentno ponašanje*“) koji opisuje kažnjavanje sljedećih radnji: „*ponude seksualnih usluga u javnim prostorima ako se provodi na nametljiv način i ako čin nekoga uznemiri, kod drugih izazove uznemirenost ili ogorčenje*“ (SWAN, 2019; prema Di Nicola, 2021; Pajnik i Radačić, 2017). Vrbovanje, poticanje i organiziranje prostitucije ostalo je kažnjivo prema Kaznenom zakonu (Di Nicola, 2021; Pajnik i Radačić, 2017).

Novi Zeland

Novi Zeland za reguliranje prostitucije koristi model dekriminalizacije, koji se od modela legalizacije (regulacijom) razlikuje po tome što ima manje uvjeta i ograničenja za seksualne radnike, te je prvenstveno usmjeren na zaštitu ljudskih prava osoba koje se bave prostitucijom (Krnić i sur., 2021). Blagus (2019) objašnjava kako prema modelu dekriminalizacije, javne kuće ili bordeli moraju imati licencu za rad, a osobe koje kupuju seksualne usluge moraju prihvatiti „*praksu sigurnog seksualnog odnosa*“. Bordeli moraju istaknuti postere/plakate kojima promiču prevenciju spolno prenosivih bolesti, a Ministarstvo zdravstva objavilo je

postere na kojima se navode zahtjevi „*prakse sigurnog seksualnog odnosa*“. Weitzer (2012; prema Krnić i sur., 2021) navodi kako je model osmišljen kako bi se iskorijenila maloljetnička prostitucija, suzbilo trgovanje ljudima te je model usmjeren na smanjenje iskorištavanja i nasilja nad seksualnim radnicima. Osoba mlađa od 18 godina ne krši zakon ako se bavi seksualnim radom, ali protuzakonito je da bilo tko plati za seksualne usluge nekome mlađem od 18 godina. Dekriminalizacija se razlikuje od legalizacije koja uključuje određeni skup propisa koji se odnose na zoniranje seksualne industrije, određivanje radnog vremena seksualnim radnicima, nadzor seksualnih radnika i slično. Model dekriminalizacije polazi od pretpostavke kako su seksualni radnici profesionalci koji prakticiraju sigurne spolne odnose, odnosno ne gleda ih se kao „prenositelje bolesti“ koji moraju biti odvojeni i pod nadzorom. Seksualni radnici u Novom Zelandu mogu odlučivati o svojim radnim uvjetima. To znači da se mogu susresti sa svojim klijentima u raznim okruženjima kao što su bordel, privatni stan ili na otvorenom. Mogu raditi samostalno ili u bordelima čiji je vlasnik netko drugi. Pritom je bitno naglasiti da se dekriminalizirala samo dobrovoljna prostitucija, te je prisiljavanje na prostituciju i dalje kažnjivo. Primjerice, čak i kada klijent plati uslugu u bordelu, seksualna radnica koja je ondje zaposlena ima pravo odbiti pružanje usluge te bilo kakva vrsta nasilja i prisile, bilo od strane klijenta ili vlasnika bordela je strogo kažnjiva. Slično navode Ostergren (2017; Aronowitz, 2014; Abel i Fitzgerald, 2012; sve prema Krnić i sur., 2021, str. 187) koji za zakonske regulative vezane za prostituciju u Novom Zelandu ističu kako su: „*usmjerene na zaštitu seksualnih radnika od eksploatacije te utječu na njihovu dobrobit, sigurnost i zdravlje, a i na javno zdravlje*“.

Izješće Odbora za zakon o prostituciji (2008; prema Raphael, 2018; sve prema Blagus, 2019) pokazuje kako se „*praksa sigurnog seksualnog odnosa*“ u prostituciji u Novom Zelandu prakticirala i prije novih zakonskih propisa te je vidljivo kako se nasilje nad seksualnim radnicima nije iskorijenilo. Štoviše, autori navode kako je kod ulične prostitucije uočena višestruka viktimizacija seksualnih radnica nakon implementacije novih zakonskih regulativa. Međutim, treba uzeti u obzir kako je prostitucija u Novom Zelandu bila kriminalizirana i ilegalna prije reforme i uvođenja novog Zakona o prostituciji. U skladu s tim, ne može se zanemariti moguće objašnjenje da je podatak o višestrukoj viktimizaciji posljedica toga što su seksualne radnice nakon dekriminalizacije prostitucije ohrabrenije prijaviti nasilje policijskim službenicima.

Također, Aronowitz (2014; prema Krnić i sur., 2021) navodi kako je evaluacijsko istraživanje pokazalo poboljšanje životnih uvjeta osoba koje se bave prostitucijom, a također je zapaženo

smanjenje nasilja nad seksualnim radnicima koji rade u zatvorenom prostoru u Novom Zelandu (Weitzer, 2012; prema Krnić i sur., 2021).

Prema Howard (2018) udruga *The New Zealand Prostitutes Collective* (udruga s kojom se zakonodavna vlast konzultirala prilikom pregovora o reformi zakonskih regulativa vezanih za prostituciju) navodi kako je dekriminalizacija prostitucije doprinijela zdravlju seksualnih radnika, te im je omogućila pristup uslugama socijalne skrbi i radnim pravima koja imaju i radnici u drugim zanimanjima. Određene studije pokazuju da seksualni radnici više prijavljuju nasilne klijente i imaju bolje odnose s policijom (Armstrong, 2017; prema Howard, 2018). Također, petogodišnje evaluacijsko istraživanje potvrđuje kako je poboljšano zdravlje i sigurnost osoba koje rade u seksualnoj industriji (Abel i sur., 2007; prema Howard, 2018).

7.3. Prohibicija (kažnjavanje klijenta)

Švedska

Prema Rosa (2007) u Švedskoj je 1. siječnja 1999. godine stupio na snagu Zakon o zabrani kupovanja seksualnih usluga. Švedska je ovim Zakonom zauzela stav nulte tolerancije prema prostituciji i trgovanju ljudima, a sve u namjeri da umanjí „*nejednakost moći muških mušterija i seksualnih radnica*“. Dakle, u Švedskoj se smatra kako prostituciju i trgovanje ljudima ne bi trebalo odvojeno promatrati jer su „*intrizično povezani*“ (Rosa, 2007). Međutim, Zakon je rodno neutralan, što znači da prepoznaje mušku prostituciju i muškarce koji se prostituiraju (Rosa, 2007). Također, Vlada je osnovala Odjel za rodnu ravnopravnost koji ujedno predstavlja nacionalnu radnu skupinu protiv prostitucije i trgovanja ljudima. Spomenuta radna skupina ima za cilj osigurati pomoć osobama koje žele izaći iz prostitucije te su uveli telefonsku liniju za pomoć (Picarelli i Jonsson, 2008; prema Potz, 2019).

Dakle, bavljenje prostitucijom nije kriminalizirano, ali svodništvo i kupnja seksualnih usluga jest. Bitno je naglasiti kako je također kažnjivo korištenje seksualnih usluga ako je isplata obećana ili učinjena od strane druge osobe (Rosa, 2007). Ekberg (2004; prema Blagus, 2019) ističe kako je kazna za kupnju seksualnih usluga između 50 i 150 dana zatvora te naglašava kako se putem posebnih programa edukacije povećalo znanje policijskih službenika o povezanosti prostitucije i trgovanja ljudima, što je rezultiralo povećanjem stope uhićenih osoba koje su sudjelovale u inkriminiranim radnjama. Prema nekim podacima, broj uhićenja je narastao za 300% (Rosa, 2007). Važno je istaknuti kako je za provedbu ovog Zakona Vlada namijenila policiji 7 milijuna švedskih kruna, a 2003. godine je Vlada odobrila još 30 milijuna kruna. Tijekom prve godine, policijski naponi su bili usmjereni na identificiranje kupaca

seksualnih usluga na ulici, zatim su krenuli s racijama u bordelima, eskort agencijama, „salonima za masažu“ i slično (Rosa, 2007).

Švedski model regulacije prostitucije je 2009. godine imenovan „nordijskim“ modelom (Raymond, 2010; prema Blagus, 2019), a na primjeru Norveške koja je usvojila „nordijski“ model je vidljivo značajno smanjenje ulične prostitucije i prostitucije u zatvorenom, te je uočeno smanjenje oglašavanja seksualnih usluga (Blagus, 2019). Broj osoba koje se prostituiraju se znatno smanjio nakon uvođenja novih zakonskih propisa, a opovrgnute su pretpostavke da je „crno tržište“ prostitucije poraslo. Također, pretpostavke kako je Zakon utjecao na pogoršanje uvjeta rada i povećanje nasilja nad seksualnim radnicima nisu dokazane (Ekberg, 2004; Waltman, 2011; sve prema Isler i Jyrkinen, 2018). Štoviše, Ekberg (2004; prema Blagus, 2019) navodi kako su seksualne radnice u Švedskoj bile ohrabrene i kako su češće prijavljivale i tužile klijente za nasilje i silovanje, te su neke od njih napuštale posao prostitucije zbog osiguranog sustava pomoći za izlazak iz prostitucije. Naime, Vlada je omogućila seksualnim radnicima pristup skloništima, savjetovanju te su uključeni u obrazovanje i obučeni za drugi posao. Odnosno, odgovornost za pružanje usluga žrtvama prostitucije i trgovanja ljudima snose švedske županije (Rosa, 2007).

Švedska je putem implementacije novih zakonskih regulativa željela stvoriti „*manje atraktivno mjesto za organiziranu prostituciju*“ (Yttergren, 2012; prema Potz, 2019). Neki podaci sugeriraju da navedeno smanjenje prostitucije predstavlja kratkoročnu promjenu, koja se dogodila neposredno nakon što su nove zakonske regulative stupile na snagu, te se već 2007. godine brojka ulične prostitucije vratila na stanje prije novog Zakona (Picarelli i Jonsson, 2008; prema Potz, 2019). Međutim, ne može se zanemariti činjenica da je Švedska u „4. kategoriji od 10 kategorija GSI-a (Global Slavery Index) s procjenom da 1,58 osoba od 1000 živi u ropstvu“ (GSI, 2018; prema Potz, 2019). Glavni inspektor Odjela za borbu protiv trgovanja ljudima policijske postaje u Stockholmu potvrđuje kako Zakon pokazuje dobre rezultate te otežava trgovcima ljudima da učvrste svoju poziciju u Švedskoj (Rosa, 2007).

Istovremeno, rezultati nacionalne ankete iz 2009. godine koja je provedena na uzorku švedskih građana, pokazuju da 56% mladih ljudi s iskustvom prodaje seksualnih usluga koristi internet za pronalazak klijenata. Ova brojka je tri puta veća nego 2004. godine kada je samo oko 16% ispitanika istaklo internet kao način prodaje seksualnih usluga (Kurmaiev, 2017). S druge strane, korištenje interneta za prostituciju može biti posljedica brzog razvoja internetske tehnologije, te ne mora biti povezana s novim Zakonom (Rosa, 2007).

Dodatno, kaznena odgovornost klijenata ne utječe na njihove potrebe ili navike, pa je zabrana kupnje seksualnih usluga u Švedskoj rezultirala sve većom popularnosti seksualnog turizma u zemljama u kojima su kupnja seksualnih usluga i prostitucija legalni. Istraživanja geografske strukture odlaznog turizma u Švedskoj pokazuju kako većina Šveđana odlazi u Tursku (legalizirana prostitucija) i Tajland (zemlja s razvijenim seksualnim turizmom). U razdoblju 2005. - 2008. godine je vidljiva značajna stopa rasta turističkih tokova iz Švedske u zemlje u kojima je prostitucija legalizirana ili nije zabranjena (The Swedish Chambers of Commerce, 2011; prema Kurmaiev, 2017).

7.4. Prohibicija (kažnjavanje seksualnog radnika)

Hrvatska

U hrvatskom pravu prostitucija je prekršaj propisan člankom 12. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira. Potonjim zakonom predviđena je novčana kazna u protuvrijednosti domaće valute od 50 do 200 DEM-a ili kazna zatvora do trideset dana za osobe koje „*se odaju prostituciji*“. Također, članak 7. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira predviđa kaznu u protuvrijednosti domaće valute od 50 do 350 DEM ili kaznu zatvora do 30 dana za onoga „*tko dopušta da se u njegovim prostorijama vrši bludničenje ili tko omogućuje ili na drugi način pomaže vršenju prostitucije*“ (Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira (NN 5/90, 30/90, 47/90, 29/94)). Osobi koja izvrši prekršaj iz članka 12. mogu se izreći dvije zaštitne mjere, obavezno liječenje od AIDS-a i spolnih bolesti te udaljenje iz mjesta u kojem je prekršaj počinjen na razdoblje od 30 dana do šest mjeseci (Krnić i sur., 2021; Pajnik i Radačić, 2017; Rosa, 2007).

U Hrvatskoj je organiziranje, navođenje, poticanje, prisiljavanje na prostituciju te oglašavanje prostitucije regulirano člankom 157. Kaznenog zakona. U stavku 1. ovog članka se predviđa kažnjavanje kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina onoga „*tko radi zarade ili druge koristi drugu osobu namamljuje, vrbuje ili potiče na pružanje spolnih usluga ili organizira ili omogući drugoj osobi pružanje spolnih usluga*“. Također, stavak 2. predviđa kaznu zatvora od jedne do deset godina za onoga „*tko drugu osobu radi zarade silom ili prijetnjom, obmanom, prijevarom, zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa zavisnosti, prisili ili navede na pružanje spolnih usluga, ili tko koristi spolne usluge takve osobe uz naplatu, a znao je ili je morao znati za navedene okolnosti*“. Nadalje, stavak 3. predviđa kaznu zatvora od tri godine za osobe koje oglašavaju prostituciju neke druge osobe. Potrebno je naglasiti da na opstojnost kaznenog djela iz članka 157. Kaznenog zakona ne utječe to da li je osoba dobrovoljno pristala

ili se već prije bavila prostitucijom (Kazneni zakon, (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21)).

Također, prostitucija se pojavljuje u članku 106. Kaznenog zakona koji opisuje trgovanje ljudima. Konkretnije, u stavku 1. ovog članka se opisuje kazneno djelo trgovanje ljudima, a u definiciji se, između ostalog, navodi i „iskorištavanje za prostituciju i druge oblike spolnog iskorištavanja uključujući i pornografiju“. Ako je kazneno djelo iz stavka 1. ovog članka počinjeno prema djetetu ili prema više osoba, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od tri do petnaest godina (Kazneni zakon, (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21)).

Dodatno, Kaznenim zakonom su zaštićena djeca i maloljetnici člankom 162. koji opisuje podvođenje djeteta. U stavku 1. ovog članka se predviđa kazna od tri do dvanaest godina zatvora za onoga tko „namamljuje, vrbuje ili potiče na pružanje spolnih usluga, ili organizira ili omogući pružanje spolnih usluga s djetetom, a znao je ili je morao ili mogao znati da se radi o djetetu“. Također, stavak 2. predviđa kaznu zatvora od jedne do osam godina za onoga tko „koristi spolne usluge djeteta koje je navršilo petnaest godina uz davanje bilo kakve naknade ili protučinidbe“. Završno, stavak 3. predviđa kaznu zatvora od tri do petnaest godina za osobu koja „radi zarade prisili ili navede dijete na pružanje spolnih usluga, ili tko koristit spolne usluge tog djeteta uz naplatu, a znao je ili je morao i mogao znati za navedene okolnosti“ (Kazneni zakon, (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21)).

Također, članak 177. Kaznenog zakona inkriminira povredu djetetovih prava. U stavku 1. i stavku 2. potonjeg članka se inkriminira osobe koje grubo zanemaruju svoje dužnosti odgoja, podizanja i obrazovanja djeteta te zlostavljaju dijete ili ga prisile na pretjeran rad ili na bilo koji drugi način grubo povrede djetetova prava. Stavak 3. potonjeg članka navodi da ako se zbog kaznenog djela iz stavka 1. i stavka 2., između ostalog, dijete odalo prostituciji počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od 1 do 8 godina (Kazneni zakon, (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21)).

Naposljetku, prostitucija se u Kaznenom zakonu spominje i u članku 90. koji opisuje zločin protiv čovječnosti, a koji se odnosi na kršenje međunarodnog prava u sklopu širokog ili sustavnog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva. U stavku 7. potonjeg članka u okviru kršenja prava civilnog stanovništva se, između ostalog, navodi i prisiljavanje na prostituciju. Također, u članku 91., stavak 2., točka 25. Kaznenog zakona se navodi

prisiljavanje na prostituciju u okviru ratnih zločina (Kazneni zakon, (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21)).

Prema Radnoj skupini UN-a za ukidanje diskriminacije žena (2016, 2018; Specijalni izvjestitelj o pravu na zdravlje, 2010; sve prema Krnić i sur., 2021) ističe se kako je bilo kakvo sankcioniranje i kažnjavanje osoba koje prodaju seksualne usluge „u suprotnosti sa zaštitom ljudskih prava koja su propisana međunarodnim standardima“. Međutim, u većini država kojima je zajedničko tzv. „socijalističko naslijeđe“, „prodaja seksualnih usluga smatra se prekršajem protiv javnog reda i mira“ (SWAN, 2019; prema Krnić i sur., 2021), a među te zemlje spada i Republika Hrvatska. Važno je primijetiti kako Kazneni zakon Republike Hrvatske posebice štiti djecu od iskorištavanja u prostituciji. Također, zakonodavstvo RH ima nultu stopu tolerancije za svodništvo i oglašavanje prostitucije drugih osoba.

Međutim, jako je bitno steći uvid u to kako se zakon provodi u praksi. U skladu s tim, seksualni radnici u Hrvatskoj izvještavaju kako su izloženi nasilju i uznemiravanju od strane posrednika, klijenata i policije (Pajnik i Radačić, 2017). Ne postoje službene studije o postupanju policije, pravosuđa ili drugih javnih aktera prema seksualnim radnicima, osim onoga kojeg je provela nevladina organizacija za prava žena. U studiji koju je provela nevladina organizacija analizirali su sudske postupke za prekršaje i kaznena djela vezana uz prostituciju u razdoblju od 2004. godine do 2008. godine (Kolarec, Ahel i Pamuković, 2009; prema Pajnik i Radačić, 2017). Studija je pokazala da su osobe koje su optužene za omogućavanje prostitucije obično osuđene na manje kazne (novčane kazne ili uvjetne zatvorske kazne), za razliku od seksualnih radnica koje su češće osuđene na zatvorske kazne, te se u većini analiziranih slučajeva (776 od 785) osuda za „bavljenje prostitucijom“ temeljila na priznavanju krivnje od strane seksualnih radnica koje nisu imale zakonskog zastupnika prilikom ispitivanja u policijskim postajama (većina ih se nije žalila na presudu) (Pajnik i Radačić, 2017). Kolarec i sur. (2009; prema Blagus, 2019) navode kako u Hrvatskoj prema neslužbenim podacima, unatoč sankcijama, postoji oko 100 000 klijenata i 7 000 osoba koje se bave prostitucijom. Pajnik i Radačić (2017) ističu kako osobe koje se bave prostitucijom u Hrvatskoj naglašavaju važnost dekriminalizacije ili legalizacije prostitucije kako bi imali pristup zdravstvenim, socijalnim i pravnim uslugama. Također, predlažu otvaranje *drop in* centra koji bi seksualnim radnicima osigurao pravnu, psihološku, zdravstvenu i druge vrste pomoći, te formiranje organizacije koja bi im pružala podršku i zagovarala njihova prava (Pajnik i Radačić, 2017).

7.5. Prohibicija (kažnjavanje i seksualnog radnika i klijenta)

Srbija

Srbija je zemlja kojoj je kao i Hrvatskoj zajedničko tzv. „socijalističko naslijeđe“ u zakonodavstvu. Međutim, za razliku od Hrvatske riječ je o zemlji koja nije članica Europske unije, pa je interesantno prikazati kako srpsko zakonodavstvo regulira prostituciju. Naime, prema Belušić i sur. (2006) područje Balkana je od posebnog interesa kada je riječ o istraživanju zemalja podrijetla, tranzicije i odredišta trgovanja ljudima. S obzirom na to da je trgovanje ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja jedna od vrsta transnacionalnog organiziranog kriminaliteta, bitno je pratiti i zakonske regulative zemalja s kojima Hrvatska graniči.

U srpskom pravu prostitucija nije kazneno djelo već prekršaj propisan u članku 16. Zakona o javnom redu i miru Republike Srbije. Stavkom 1. ovog članka predviđena je novčana kazna od 50 000 do 150 000 dinara ili kazna zatvora od 30 do 60 dana za osobu koja se „*odaje prostituciji, koristi usluge prostitucije ili ustupa prostorije radi prostitucije*“. Također, stavak 2. predviđa kaznu zatvora od 30 do 60 dana za osobu koja maloljetnoj osobi „*ustupa prostorije radi prostitucije*“ (Zakon o javnom redu i miru (br. 6/2016, 24/2018)).

Također, *Krivični zakonik* Republike Srbije u članku 184. inkriminira posredovanje, poticanje na prostituciju te oglašavanje prostitucije. U stavku 1. ovog članka predviđena je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina i novčana kazna za osobu koja „*navodi ili podstiče drugog na prostituciju ili učestvuje u predaji nekog lica drugome radi vršenja prostitucije ili ko putem sredstava javnog informisanja i drugih sličnih sredstava propagira ili reklamira prostituciju*“. Nadalje, stavak 2. predviđa kaznu zatvora od jedne do deset godina i novčanu kaznu, ako je djelo iz stavka 1. potonjeg članka izvršeno prema maloljetnoj osobi. Zanimljiv je i članak 371. koji definira „*zločin protiv čovečnosti*“, a između ostalog, u njemu je navedeno i „*prinudavanje na prostituciju*“. Također, prostitucija se pojavljuje u članku 388. *Krivičnog zakonika* koji opisuje trgovanje ljudima. Konkretnije, u stavku 1. ovog članka se opisuje kazneno djelo trgovanje ljudima, a u definiciji se, između ostalog, navodi i „*iskorišćavanje za prostituciju i druge oblike spolnog iskorišćavanja, uključujući i pornografiju*“. U stavku 8. potonjeg članka navodi se kaznena odgovornost za onoga tko zna ili je mogao znati da je „*lice žrtva trgovine ljudima, pa iskoristi njen položaj ili drugome omogućiti iskorišćavanje njenog položaja radi eksploatacije navedene u stavku 1. potonjeg članka*“ (Krivični zakonik Republike Srbije (br. 85/2005, 88/2005)).

Srbija je prikazana zbog mogućih sličnosti u zakonodavstvu s Hrvatskom, ali i radi utvrđivanja razlika jer ipak je riječ o zemlji koja nije članica EU. Temeljem pregleda zakonskih odredbi, može se zaključiti kako postoje određene sličnosti u zakonskim propisima, no kako je Hrvatska ipak napravila jasnu distinkciju između prisilne i dobrovoljne prostitucije, posebice kada je riječ o inkriminiranju korištenja ili kupnje usluga prostitucije od osoba koje su potaknute ili prisiljene na prostituiranje. Odnosno, korisnici ili kupci usluga prostitucije se prema srpskom pravu kažnjavaju prekršajno, bez obzira na to jesu li koristili usluge osobe koja se dobrovoljno ili prisilno prostituira. Stječe se dojam kako srpsko kazneno pravo prepoznaje kaznenu odgovornost samo onih klijenata koji koriste seksualne usluge osoba koje su žrtve trgovanja ljudima. Međutim, hrvatsko kazneno pravo prepoznaje kako osoba ne mora nužno biti žrtva trgovanja ljudima da bi bila prisiljena na prostituciju.

Temeljem pregleda zakonskih odredbi u europskim zemljama, stječe se dojam kako se na europskoj razini sve više teži dekriminalizaciji prostitucije. Potonje se može objasniti slabom djelotvornošću kriminalizacije prostitutki te potrebom za preventivnim mjerama koje bi smanjile individualne i društvene štete „sive ekonomije“. Legalizacija prostitucije ima svojih prednosti, pogotovo kada je riječ o priznavanju prava na slobodan izbor zanimanja. Međutim, ne smiju se zanemariti štetne posljedice koje koegzistiraju s legalizacijom prostitucije kao što je problem trgovanja ljudima, a što može imati dalekosežne negativne posljedice. Odnosno, implementacija „instant“ rješenja koja ne uzimaju u obzir sve aspekte društvenog života neke zemlje, osim toga što mogu biti nedjelotvorna, također mogu stvoriti probleme puno većeg intenziteta. Štoviše, takvim pristupom određene države se mogu dovesti u poziciju da nemaju kapacitete i resurse uz pomoć kojih bi se uhvatile u koštac s novonastalim problemima, koji nerijetko spadaju u sferu kriminalnih aktivnosti.

8. ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA KOJE ZAGOVARAJU PRAVA SEKSUALNIH RADNIKA

Temeljem analizirane literature o prostituciji, stječe se dojam kako su različiti autori prepoznali kako je važno da postoje organizacije civilnog društva koje zagovaraju prava seksualnih radnika temeljem neposredne suradnje sa seksualnim radnicima. Također, važno je da državne institucije surađuju s takvim organizacijama jer su upravo te organizacije u neposrednom kontaktu sa seksualnim radnicima te mogu najbolje procijeniti koje su njihove potrebe i problemi. Za primjer, Fey (2019) predlaže suradnju između nevladinih organizacija koje rade na terenu i policijskih službenika, s ciljem poboljšanja sigurnosti seksualnih radnika. Autor objašnjava kako bi takva suradnja pozitivno utjecala na stvaranje povjerenje kod seksualnih radnika i potakla ih na suradnju s policijskim službenicima. U nastavku slijedi prikaz aktualnih organizacija koje se u određenim zemljama, regijama, ali i na globalnoj razini zalažu i zagovaraju zaštitu temeljnih ljudskih prava seksualnih radnika.

8.1. ASWA (*The African Sex Worker Alliance*)

Savez ASWA je panafrički savez seksualnih radnika, a osnovan je u veljači 2009. godine kada je imao samo 10 zemalja članica. Savez trenutno obuhvaća preko 150 organizacija članica u 35 zemalja (mreža članstva uključuje organizacije vođene seksualnim radnicima iz cijelog afričkog kontinenta). Dakle, ASWA (u nastavku Savez) je rastući savez organizacija seksualnih radnika koje nastoje pridonijeti socijalnoj i ekonomskoj pravdi za seksualne radnike u Africi (ASWA, 2022).

Misija

Usmjereni su na osnaživanje, zagovaranje i općenito poboljšanje zdravlja i ljudskih prava žena, muškaraca i transrodnih osoba koji se bave seksualnim radom, uključujući one koji boluju od HIV-a ili su ovisnici o drogama i/ili alkoholu. Njihova vizija je osnažena industrija seksualnog rada u kojoj seksualni radnici imaju osigurana temeljna ljudska prava, pristup socijalnim pravima i zdravstvenoj skrbi na dostojanstven način (ASWA, 2022).

Aktivnosti

Savez je sudjelovao u stvaranju Akademije - *Sex Worker Academy Africa* (SWAA) kojoj je cilj jačanje kapaciteta organizacija i zajednica seksualnih radnika na lokalnoj, nacionalnoj i

regionalnoj razini. Akademija, između ostalog, osigurava seksualnim radnicima „alate“ za zagovaranje kojima mogu utjecati na preventivnu politiku i na osiguranje zdravstvenih usluga vezanih za spolno prenosive bolesti. Odnosno, kroz nastavni plan i program koji kombinira učenje i praktično iskustvo, sudionici stječu vještine i znanja kojima mogu utjecati na razvoj efikasnih politika (ASWA, 2022).

8.2. CGSHE (*The Centre for Gender and Sexual Health Equity*)

Centar za ravnopravnost spolova i seksualnog zdravlja (CGSHE) službeno je osnovan 2018. godine kao akademski centar. CGSHE je istraživački centar Medicinskog fakulteta Sveučilišta British Columbia i povezan je sa Sveučilištem Simon Fraser, te među djelatnicima okuplja više od 35 članova fakulteta (CGSHE, 2022).

Misija

U okvirima svog djelovanja nastoje utjecati na unaprjeđenje ravnopravnosti spolova i seksualnog zdravlja za sve građane u Britanskoj Kolumbiji, Kanadi i globalno. Usmjereni su na kreiranje i provođenje kontroliranih istraživanja u zajednici koja zadovoljavaju najviše znanstvene i etičke standarde. Također, nastoje utjecati na razvoj politika i zagovaranja utemeljenog na dokazima. Područje interesa, zagovaranja i djelovanja su im prava i slobode vezano za rodno i seksualno opredjeljenje, ravnopravnost spolova, reproduktivnu pravdu, itd., a posebnu pažnju su usmjerili na marginalizirane skupine kao što su seksualne radnice, roditelji u siromaštvu, žene koje su zaražene HIV-om i LGBTQIA zajednica (CGSHE, 2022).

Aktivnosti

Djeluju na području istraživačkog rada što uključuje klinička i populacijska istraživanja o zdravlju u zajednici, evaluaciju politika i edukacije (CGSHE, 2022). Sudjelovali su u kreiranju projekata i publikacija kao što su:

- „*Amnesty International, Sex Workers' Rights are Human Rights*“ (2015);
- „*Implementing Comprehensive HIV/STI Programmes with Sex Workers: Practical approaches from collaborative interventions*“ (2014);
- „*Prevention and Treatment of HIV and other Sexually Transmitted Infections for Sex Workers in Low- and Middle-income Countries: Recommendations for a public health approach*“ (2012), i drugima.

Također, u suradnji s drugim organizacijama distribuirali su mnoge infografike s ciljem stvaranja senzibiliteta za prava seksualnih radnika u općoj populaciji, neke od infografika se mogu pronaći putem linka <https://www.cgshe.ca/practice/infographics/> (CGSHE, 2022).

8.3. ESWA (*European Sex Workers' Rights Alliance*)

Represivno zakonodavstvo i politike ponukale su mali kolektiv seksualnih radnica da se okupe 2002. godine kako bi oformile radnu skupinu koja bi se borila protiv represivnih zakonskih regulativa i praksi vezanih za seksualne radnike. Nakon dvije godine, pod imenom *International Committee for Sex Workers in Europe* (ICRSE), organizacija je krenula održavati javne skupove kojima su privukli nove članove te stvorili zajednicu kojoj je cilj izboriti se za prava seksualnih radnika. U mjesecu rujnu 2021. godine ICRSE je promijenio ime u Europski savez za prava seksualnih radnika (ESWA). ESWA je danas mreža vođena seksualnim radnicima i ponosno predstavlja više od 100 organizacija članica u 30 zemalja diljem Europe i središnje Azije (ESWA, 2022).

Misija

Misija Saveza je izgraditi „mrežu članstva“ koju čine organizacije i saveznici ujedinjeni u borbi za prava seksualnih radnika, te poticati zagovaranje usmjereno ka kreiranju zakona, politika i praksi koji poštuju i štite ljudska i zdravstvena prava seksualnih radnika u Europi i središnjoj Aziji. Cilj im je osigurati da se glasovi svih seksualnih radnika čuju i da se njihova radnička prava priznaju i zaštite. Mreža ustraje na izgradnji snažne i održive mreže koja je usmjerena na nacionalnu, regionalnu i međunarodnu aktivnost zagovaranja, što vodi prema dugoročnim i sustavnim promjenama. Vizija im je „*svijet u kojem se seksualni rad prepoznaje kao rad i gdje seksualni radnici mogu živjeti bez nasilja, prisile, diskriminacije i izrabljivanja*“. ESWA podržava pravo seksualnih radnika na samoopredjeljenje i samoorganizaciju. Također, smatraju kako solidarnost među članicama ESWA ima potencijal osigurati da se glas svih seksualnih radnika u Europi čuje i da se njihove potrebe i problemi rješavaju jednako. Protive se svim oblicima kriminalizacije i drugog zakonskog „ugnjjetavanja“ seksualnih radnika. Odnosno, protive se svim oblicima kriminalizacije seksualnog rada i odbacuju poistovjećivanje seksualnog rada s trgovanjem ljudima i rodno uvjetovanim nasiljem, smatraju kako je riječ o konceptima koji potkopavaju ljudska, zdravstvena i radna prava seksualnih radnika te stvaraju nove rizike za one koji rade unutar seksualne industrije (ESWA, 2022).

Aktivnosti

Savez ESWA dokumentira i izvještava o nepravdi i nasilju koje doživljavaju seksualni radnici kojima su uskraćena radna prava u Europi. ESWA surađuje s donositeljima odluka i politika, te utječe na podizanje svijesti o posljedicama toga što su seksualni radnici isključeni iz mjera državne pomoći i zaštite (i tijekom pandemije Covid-19). Također, ESWA surađuje sa sindikatima i drugim tijelima koja su zadužena za radnička prava kako bi ubrzali promjene. Na području zdravlja, ESWA je usmjerila napore na razvoj resursa i povećanje kapaciteta organizacija koje predvode seksualni radnici, kako bi mogle djelovati preventivno i osigurati sredstva za liječenje HIV-a i drugih spolno prenosivih bolesti. Također, nedavno su se aktivirali i po pitanju programa za mentalno zdravlje. Godine 2021. su implementirali svoj prvi program podrške mentalnom zdravlju seksualnih radnika, kojim su ujedno zagovarali uključivanje seksualnih radnika u dostupne usluge i programe za zaštitu mentalnog zdravlja u lokalnim zajednicama (ESWA, 2022).

8.4. NSWP (*The Global Network of Sex Work Projects*)

Grupa aktivista za prava seksualnih radnika počela se umrežavati 1990. godine u Parizu na drugoj po redu Međunarodnoj konferenciji o AIDS-u. Dvije godine kasnije, tijekom Međunarodne konferencije o AIDS-u 1992. godine u Amsterdamu, NSWP je službeno osnovan kao savez aktivista za prava i projekte seksualnih radnika (NSWP, 2022).

Misija

Misija Mreže je promicati prihvaćanje prostitucije kao posla, protivljenje svim oblicima kriminalizacije i drugog zakonskog „ugnjjetavanja“ seksualnog rada te podupiranje samoorganizacije i samoodređenja seksualnih radnika. Svi članovi NSWP-a podržavaju potonje temeljne vrijednosti i odrednice NSWP-ovog dokumenta „*Sporazumna izjava o seksualnom radu, ljudskim pravima i zakonu*“. Organizacije koje su članice, također su dužne poštivati „Kodeks ponašanja NSWP-a“. Dakle, NSWP je mreža koja postoji kako bi podržala seksualne radnike na globalnoj razini i povezala regionalne organizacije koje se zalažu za prava žena, muškaraca i transrodnih osoba koji se bave seksualnim radom (NSWP, 2022).

Aktivnosti

Provode brojne aktivnosti u partnerstvu s drugim organizacijama, te utječu na politike i razvijaju vodstvo među organizacijama seksualnih radnika. Štoviše, olakšali su razvoj regionalnih i nacionalnih organizacija seksualnih radnika te su omogućili provedbu projekata

seksualnih radnika. Nadalje, svojim radom utječu na smanjenje stigme koja se veže uz seksualni rad. Također, sudjelovanje NSWP-a u „globalnom odgovoru“ na HIV/AIDS uvelike je odgovorno za korištenje termina „seksualni radnik“ i „seksualni rad“ koji su gotovo pa zamijenili izraze „prostitutka“ i „prostitucija“. Međutim, osim političke korektnosti, novi nazivi su utjecali na novo globalno razumijevanje seksualnog rada. NSWP je uspješno lobirao za formulaciju UN-ovog dokumenta „*Protokol iz Palerma*“ (NSWP, 2022).

8.5. PETRA (Prevenција i Eliminacija TRgovanjA ženama i djevojkama)

Mreža Petra osnovana je u Zagrebu, 27. svibnja 2002. godine na sastanku na kojemu su prisustvovalе članice nevladinih organizacija koje su se prijavile te članice međunarodnih organizacija (ICMC, IOM, Kvinna till Kvinna). Također, na sastanku je prisustvovala i Helga Konrad, koordinatorica radne grupe za suzbijanje trgovanja ljudima Pakta stabilnosti (PETRA, 2022).

Misija

PETRA je mreža nevladinih organizacija koja promovira ženska ljudska prava. Djeluje u Hrvatskoj i međunarodno na: „*suzbijanju trgovanja ženama i djecom s naglaskom na seksualno iskorištavanje*“. Smatraju kako se prostitucija i trgovanje ženama i djecom ne smiju povezivati s terminima „*prisilna*“ i „*dobrovoljna*“. Naglašavaju kako je: „*slobodan izbor termin koji prikriva i zanemaruje preklapanje ekonomskih, socijalnih, kulturalnih i političkih (ne)mogućnosti za žene u određenom društvu*“. Navode kako im je vizija ostvarenje temeljnog prava žena da budu slobodne od iskorištavanja u bilo kojem obliku te da žene i djevojke imaju pravo na seksualni integritet i autonomiju (PETRA, 2022).

Aktivnosti

„*PETRA surađuje s drugim mrežama, nevladinim organizacijama, međunarodnim organizacijama i vladinim institucijama iste ili slične misije te međunarodnim institucijama i nevladinim organizacijama čije aktivnosti nisu u suprotnosti s njezinom misijom. PETRA skreće pozornost javnosti na problem trgovanja ženama i djecom s naglaskom na seksualno iskorištavanje koje obuhvaća prostituciju, pornografiju, seks-turizam, naručivanje/kupnju mladenki i javno prikazivanje i predstavljanje žena i muškaraca na uvredljiv, omalovažavajući ili ponižavajući način s obzirom na spol i spolnu orijentaciju. Također, djeluje u okviru Nacionalnog plana RH za suzbijanje trgovanja ljudima i to na područjima pomoći i zaštite žrtava, prevencije, edukacije, te zakonskog okvira*“ (PETRA, 2022).

8.6. PRE (*Prostitution Research and Education*)

Prostitution Research and Education je neprofitna organizacija koju je 1995. godine osnovala dr. Melissa Farley, znanstvenica i klinička psihologinja. Organizacija je od osnutka privukla na tisuće istraživača, „preživjelih“ i aktivista u SAD-u i diljem svijeta, koji su željeli dobiti uvid u pažljivo istražene činjenice o trgovanju ljudima i prostituciji (PRE, 2022).

Misija

Prema PRE (2022) *Prostitution Research and Education* je neprofitna organizacija kojoj je cilj ukinuti „sustav prostitucije“, a zalažu se i za osiguranje zdravstvene njege za žene u prostituciji. Vjeruju kako korijeni prostitucije leže u rasizmu, nejednakosti žena, siromaštvu žena i pretpostavci da muškarci imaju pravo kupovati žene radi seksualnih usluga. Nastoje generirati nova istraživanja o prostituciji, pornografiji i trgovanju ljudima te ponuditi edukaciju i savjetovanje (utemeljeno na dokazima) istraživačima, „preživjelima“, javnosti i kreatorima politika.

Aktivnosti

Organizacija provodi istraživanja o komercijalnom seksualnom iskorištavanju žena i jamči fluktuaciju novih, relevantnih i aktualnih spoznaja o prostituciji i trgovanju ljudima. Pružaju pomoć i savjetovanje agencijama koje nude usluge ženama koje žele izaći iz prostitucije. Suraduju s drugim organizacijama u istraživačkim projektima kada god je to moguće. Organizacija je usredotočena na educiranje i zagovaranje djelotvorne politike, te na podizanje svijesti o komercijalnom seksualnom iskorištavanju žena kroz prostituciju, pornografiju i trgovanje ljudima. Također, neposredno suraduju s muškarcima i ženama koji su uključeni u prostituciji te sudjeluju u kampanjama koje zagovaraju prava žena. Sudjeluju u prosvjedima protiv štetnih politika i praksi te nastoje utjecati na kreiranje konstruktivnih zakonskih regulativa (PRE, 2022).

8.7. SILVER ROSE

Organizaciju *Silver Rose* je osnovala Irina Maslova u svibnju 2003. godine kao „grupu za pružanje međusobne podrške“. Naime, tijekom proslave 300. obljetnice Sankt Peterburga u svibnju 2003. godine, policija je izvršila racije u bordelima. Policijski službenici u civilu su dogovorili sastanke sa seksualnim radnicama te su iskoristili lažni novac za „probnu kupnju“, a zatim su seksualne radnice uhitili i zatvorili 48 sati u samicu. Policija je potom seksualne radnice odvezla 200 km od centra grada i tamo ih ostavila. Bio je to dio policijske akcije

„čišćenja“ grada za proslavu. U Rusiji se svakodnevno provode racije zbog seksualnih radnika, posebice uoči nekih važnih događaja kada policija pojačava racije kako bi seksualne radnike uklonila iz grada. Primjerice, tijekom Olimpijskih igara u Sočiju 2014. godine, policija je natjerala sve one koji su prethodno bili privedeni zbog bavljenja prostitucijom da napuste grad (Maslova, 2016).

Misija

Organizacija je članica mreže NSWP te ima članove u više od 40 gradova u Rusiji. Usmjereni su na poboljšanje kvalitete života seksualnih radnika te na zagovaranje tolerantnog stava prema seksualnim radnicima u društvu. Zalažu se za osiguran pristup zdravstvenim uslugama i pravnu zaštitu seksualnih radnika te žele osigurati uključenost seksualnih radnika u donošenju odluka o svemu što utječe na njihove živote. Također, misija im je promicanje programa i usluga kojima bi se doprinijelo sigurnosti seksualnih radnika (Maslova, 2016).

Aktivnosti

Zagovaraju prava seksualnih radnika u regiji, surađuju s medijima i prosvjeduju za reproduktivna prava žena. Organizacija je aktivno djelovala do 2005. godine, kada je *Global Fund* došao u Rusiju te financirao i provodio programe „smanjenja štete“. U okviru potonjih programa, provodili su se preventivni programi za seksualne radnike koji su bili vezani za prevenciju HIV-a. Organizacija se dva puta pokušala službeno registrirati i oba puta su odbijeni. Razlog odbijanja je izostanak profesije „seksualnog radnika“ u popisu zanimanja iz 1994. godine, a koji definira i navodi sve profesije u Rusiji (Maslova, 2016). Ipak, organizacija je aktivno pružala pomoć seksualnim radnicima za vrijeme pandemije COVID-19. Distribuirali su maske, sredstva za dezinfekciju, rukavice, hranu i kontracepcijska sredstva te su radili na organiziranju smještaja za beskućnike (SWAN i ICRSE, 2020).

8.8. SWARM (*Sex Worker Advocacy and Resistance Movement*)

Organizacija SWARM je kolektiv vođen seksualnim radnicima sa sjedištem u Velikoj Britaniji. Organizacija je osnovana 2009. godine (pod prvotnim imenom *Sex Worker Open University*) kako bi se zalagala za prava osoba koje se bave prostitucijom. Organizaciju su osnovale seksualne radnice koje su preživjele ekonomsko nasilje, obiteljsko nasilje, nasilje na granici (migranti), nasilje motivirano transfobijom i seksualno nasilje. Navode kako su dio globalnog pokreta i ponosni su što rade u solidarnosti jedni s drugima (SWARM, 2022).

Misija

Misija organizacije je izgraditi zajednicu seksualnih radnika koji zajedno rade na poboljšanju radnih uvjeta u prostituciji, s naglaskom na smanjenje nasilja. Seksualne radnike definiraju kao ljude koji prodaju vlastiti seksualni rad ili izvedbu (ili koji su to činili u prošlosti). Iako su svjesni da mnogi voditelji agencija ili vlasnici bordela mogu biti ili su nekada bili seksualni radnici, ovaj kolektiv nije otvoren za menadžere ili posrednike koji ostvaruju profit od rada seksualnih radnika. Vizija im je potpuna dekriminalizacija seksualnog rada, što znači da vjeruju da će seksualni radnici biti sigurniji i imati više mogućnosti za ostvarivanje svojih ljudskih i radnih prava ako se uklone zakoni i propisi koji se odnose na prodaju, kupnju ili organiziranje seksualnih usluga. Zalažu se za pravo da sami govore u svoje ime te zagovaraju vlastita prava, a tvrde kako oni ne spadaju u koncepte kao što su „*zagovornici seksualne industrije*“ te odbacuju pojednostavljene prikaze onih koji ih na taj način etiketiraju. Svjesni su da je za mnoge ljude ulazna točka u seksualni rad socijalno isključivanje ili „očaj“ jer kako tvrde „*mi smo ti ljudi*“ (SWARM, 2022).

Aktivnosti

Zagovaraju prava seksualnih radnika i migranata te prosvjeduju protiv spolne diskriminacije i rodnog „ugnjjetavanja“. Suraduju s pokretom transrodnih osoba, s udrugama osoba koje se liječe od ovisnosti, s udrugama koje se zalažu za prava HIV pozitivnih osoba, te podupiru prava studenata na besplatno obrazovanje zbog sve većeg priljeva studentske populacije u seksualnu industriju. Objavili su mnoge publikacije putem kojih su nastojali pružiti pomoć i podršku seksualnim radnicima te senzibilizirati javnost kako bi se smanjila stigma koja svakodnevno prati seksualne radnike. Također, objavili su nekoliko dokumentaraca o seksualnim radnicima, a neki od njih su sljedeći: „*To Survive, To Live*“ (2019); „*Sex Workers Festival of Resistance*“ (2011); „*The Honey Bringer*“ (2011), i druge (SWARM, 2022).

8.9. SWAN (*The Sex Workers' Rights Advocacy Network*)

Mreža SWAN je osnovana 2006. godine i službeno je registrirana kao *SWAN Foundation* u siječnju 2012. godine. SWAN je regionalna mreža predvođena seksualnim radnicima u srednjoj i istočnoj Europi i središnjoj Aziji, koja se zalaže za ljudska prava žena, muškaraca i transrodnih osoba koji se bave seksualnim radom.

Misija

Mreža ustraje u cilju da seksualni radnici ostvare pristup socijalnoj i zdravstvenoj skrbi te budu zaštićeni od nasilja kao i svi ostali građani. Organizacije koje su članice Mreže uglavnom rade sa seksualnim radnicima ili su seksualni radnici voditelji tih organizacija, a vodstvo seksualnih radnika je „organizacijski princip“ Mreže. Vizija im je stvaranje društva u kojem je seksualni rad dekriminaliziran te su seksualni radnici osnaženi i aktivno uključeni u pitanja koja izravno utječu na njihove živote i zdravlje. U svom radu, Mreža daje prednost u pružanju podrške onim inicijativama koje vode seksualni radnici, ali također podržavaju njihove suradnike i saveznike u rješavanju različitih problema i potreba seksualnih radnika (SWAN, 2022).

Aktivnosti

Mreža svojim radom nastoji odgovoriti na potrebe svih ljudi koji se bave prostitucijom, ponajviše onih koji su dodatno marginalizirana skupina (kao što su migranti, ovisnici, osobe koje su HIV pozitivne, LGBTI populacija i drugi). Objavljuju publikacije s podacima koji su utemeljeni na dokazima, te redovno ostvaruju kontakt s drugim organizacijama kako bi bili u toku s aktualnim događanjima u seksualnoj industriji. Mreža SWAN od 2015. godine provodi program „*SWIT - The Sex Worker Implementation Tool*“, koji ujedno predstavlja normativna rješenja učinkovitih programa za prevenciju i liječenje HIV-a i drugih spolno prenosivih bolesti među populacijom seksualnih radnika (SWAN, 2022).

Iz svega naprijed rečenog, stječe se dojam kako određene organizacije koje se bave pravima seksualnih radnika stavljaju naglasak na zagovaranje i promicanje programa koji bi omogućili izlazak iz prostitucije. S druge strane, puno više organizacija je primarno usmjereno na poboljšanje radnih uvjeta unutar seksualne industrije te za cilj imaju osigurati seksualnim radnicima pristup zdravstvenim uslugama i uslugama socijalne skrbi. U kojoj mjeri i na koji način rad organizacija civilnog društva može doprinijeti učinkovitijoj praksi reguliranja prostitucije, ne može se sa sigurnošću tvrditi, prije svega zbog malog broja empirijskih istraživanja koja su evaluirala rad nevladinih organizacija na području prostitucije.

Međutim, moguće je putem aktivnosti i programa koje nude, brze reakcije u vrijeme krize uzrokovane COVID-19 pandemijom te brojem korisnika koji kontinuirano koriste njihove usluge, uvidjeti koje strategije i aktivnosti imaju veći, a koje manji učinak u vidu zaštite temeljnih ljudskih prava osoba uključenih u seksualni rad. Organizacije civilnog društva su od posebnog značaja kada se govori o zaštiti temeljnih ljudskih prava marginaliziranih skupina društva. Štoviše, vrlo često u slučaju kriznih situacija reagiraju puno brže i efikasnije od

određenih institucija, koje zbog inertnosti sustava često nisu učinkovite u onoj mjeri u kojoj bi trebale biti. Također, ne može se zanemariti činjenica da su nevladine organizacije vrlo često jedini izvor socijalne podrške koju ova marginalizirana skupina ima. Socijalna podrška olakšava suočavanje, čime se smanjuje negativan utjecaj stresa na dobrobit osobe (Bovier i sur., 2004; Gjesfjeld i sur., 2010; Lin i sur., 2009; sve prema Fábíán i sur., 2019). Rezultati iz istraživanja u kojem se ispitivao utjecaj društvene podrške na posljedice stresa (koji je uzrokovan kulturološkim razlikama i marginalizacijom), sugeriraju da socijalna mreža podrške može ublažiti negativne učinke stresa na fizičko zdravlje osobe (Salgado i sur., 2012; prema Fábíán i sur., 2019). Potonji rezultati ukazuju na važnost socijalne podrške kao ključnog zaštitnog čimbenika (Fábíán i sur., 2019). S obzirom na to da je tema ovog rada usmjerena na načine reguliranja prostitucije u suvremenom društvu, može se zaključiti kako nevladine organizacije svojim uslugama i aktivnostima potencijalno mogu utjecati na smanjenje štetnih posljedica prostitucije na individualnoj i na društvenoj razini te postati inicijator učinkovitih preventivnih intervencija.

9. PROSTITUCIJA U VRIJEME PANDEMIJE COVID-19

Od početka pandemije COVID-19 javlja se niz problema koji su utjecali te i dalje utječu na životne uvjete svakog čovjeka, pa tako i na seksualne radnike. Osim općenitih problema koji su predstavljali izazove i u općoj populaciji, autori koji su istraživali o prostituciji u vrijeme pandemije usredotočeni su na neke specifične potrebe i zahtjeve seksualnih radnika. Također, istaknuli su rad nevladinih organizacija koje su uložile napore kako bi zaštitili seksualne radnike i njihove obitelji od dodatne stigmatizacije i rizika.

9.1. Problemi seksualnih radnika za vrijeme pandemije

Mnoge žene uključene u seksualni rad imaju probleme mentalnog zdravlja i probleme s ovisnošću. Stres i neizvjesnost za vrijeme COVID-19 pandemije u kombinaciji sa zabrinutosti oko egzistencije, te nemogućnost pristupa osnovnim socijalnim i zdravstvenim uslugama, doprinijeli su pogoršanju problema mentalnog zdravlja seksualnih radnica (Shareck i sur., 2021). Slično navode Gichuna i sur. (2020), pandemija COVID-19 je suzila i ograničila mogućnosti za pribavljanje osnovnih sredstva za život te je onemogućila pristup zdravstvenoj skrbi za seksualne radnike. Autori su skrenuli pozornost na tri ključna problema: smanjen pristup uslugama za spolno i reproduktivno zdravlje, reducirane aktivnosti i distribucija materijala za prevenciju HIV-a te onemogućen pristup osnovnim zdravstvenim uslugama. U svezi s porastom stigme s kojom se suočavaju žene uključene u seksualni rad, utvrdili su kako seksualne radnice u nekim zemljama nemaju pristup sredstvima za prevenciju trudnoće. Štoviše, u zemljama gdje su ta sredstva lako dostupna nisu ih mogle ni priuštiti niti dobiti. Zbog svega navedenog, postoji vjerojatnost povećanja nesigurnih i ilegalnih pobačaja među populacijom seksualnih radnica (Gichuna i sur., 2020).

Prema izvješću organizacija SWAN i ICRSE (2020), organizirani su *online* sastanci na kojima se ispitivao utjecaj COVID-19 pandemije na pristupačnost i dostupnost zdravstvenih usluga seksualnim radnicima u Europi i središnjoj Aziji. Organizacijama koje se zalažu za prava seksualnih radnika u regiji, podijeljen je anketni upitnik s nizom pitanja o pristupu zdravstvenim uslugama i pomoći u zajednici za vrijeme pandemije. Podaci su prikupljeni na *online* sastanku (19. svibnja 2020. godine) sa 17 predstavnika nevladinih organizacija iz 13 zemalja članica (Kirgistan, Rusija, Kazahstan, Ukrajina, Grčka, Turska, Armenija, Gruzija,

Sjeverna Makedonija, Francuska, Poljska, Norveška, Švedska). Nakon obrade prikupljenih podataka iz upitnika, iz rezultata je vidljivo kako seksualni radnici ističu zatvaranje radnih mjesta i gubitak primarnog izvora prihoda kao glavne probleme. Štoviše, s obzirom na to da rade u neformalnom, stigmatiziranom i/ili kriminaliziranom sektoru, tek nekolicina njih ispunjava uvjete za vladine hitne ekonomske mjere pomoći ili socijalna davanja. Međutim, čak i u zemljama u kojima je seksualni rad legalizirana djelatnost, kao što su Grčka i Turska, davanje financijske pomoći je uvjetovano određenim kriterijima za koje je malo vjerojatno da će ih seksualni radnici zadovoljiti. Autori naglašavaju kako je u većini zemalja bilo gotovo nemoguće realizirati povezivanje s mrežama socijalne ili ekonomske podrške zbog ograničenja mobilnost i kretanja (nije bilo moguće putovanje k obitelji ili prijateljima). Gubitak prihoda i podrške otvorio je začarani krug ranjivosti: beskućništvo, siromaštvo, nemogućnost plaćanja računa i opskrbe hranom za sebe ili obitelj. Mnogi seksualni radnici izvijestili su da moraju kršiti pravila izolacije i nastaviti raditi pod povećanim rizikom od policijskog nasilja, ucjene, pritvora i kazne, kao i potencijalne izloženosti virusu. Posebno su ugrožene samohrane majke, transrodne osobe, migranti i izbjeglice. Ispitanici iz svih zemalja izvještavaju kako je većina nacionalnih resursa (zdravstvenih, ljudskih i financijskih) preraspodijeljena na odjele za testiranje i liječenje COVID-19 virusa. Svi ispitanici izvještavaju o vrlo ograničenom pristupu uslugama javnog zdravstva i nemogućnosti dobivanja zdravstvenih usluga bilo koje vrste, osim ako nisu povezani s COVID-19 virusom (SWAN i ICRSE, 2020).

Međutim, ispitanici su izvijestili da su klinike ili odjeli za AIDS nastavili raditi s ograničenim i izmijenjenim kapacitetima, konzultacije su odgađane ili su održavane *online* i putem telefonskih poziva, a dostava lijekova se vršila poštom ili izravnom dostavom na kućnu adresu. Mnogi ispitanici su izvijestili da su antiretrovirusni lijekovi (ARV) za kontrolu infekcije virusom humane imunodeficijencije (HIV) još uvijek dostupni za ranije upisane pacijente. Europska skupina za liječenje AIDS-a (EATG - *European AIDS Treatment Group*) je i ranije upozoravala na probleme s opskrbom lijekovima te ističe kako su prijavljeni nedostaci lijekova za HIV (Rumunjska, Albanija, Italija, Ukrajina), a u Rusiji je proračun za ARV terapiju ukinut i preraspodijeljen za liječenje osoba zaraženih COVID-19 virusom (SWAN i ICRSE, 2020). Nadalje, testiranje na HIV obustavljeno je u većini zemalja, a seksualne radnice u Kirgistanu izvijestile su da su laboratoriji potpuno zatvoreni. U Mađarskoj su zdravstveni pregledi i HIV testiranja obustavljena, iako su testiranja prema zakonu te zemlje obavezna za sve seksualne radnike (SWAN i ICRSE, 2020).

Izrazito je zabrinjavajuće saznanje organizacije EHRA (*Eurasian Harm Reduction Associations*) koja izvještava da je u mnogim zemljama regije korisnicima bilo omogućeno uzeti količinu OST lijekova (opijatska supstitucijska terapija) dovoljnu za period od 5 do 14 dana. Također, u Ukrajini je zabilježeno kako su korisnici u ljekarnama podizali količine ovih lijekova koje su dovoljne za period od mjesec dana (SWAN i ICRSE, 2020). Supstitucijska terapija (buprenorfin i metadon) u većim količinama od uobičajene se mogla ponijeti doma u svim zemljama regije osim u Azerbajdžanu, Bjelorusiji i Kazahstanu. Međutim, postoje zemlje koje su razvile sistem mobilnih ambulanti za isporuku OST lijekova i ART lijekova korisnicima na izoliranim i udaljenim lokacijama (EHRA, 2020; prema SWAN i ICRSE, 2020).

U Francuskoj su za vrijeme pandemije posebno bili ugroženi migranti koji su uključeni u uličnu prostituciju (Fedorkó, Stevenson i Maciotti, 2021). Prema Lam (2020) migranti uključeni u seksualni rad su suočeni s više razina isključenosti i stigme, uključujući seksizam, rasizam, ksenofobiju, jezične barijere i nesigurnosti zbog statusa migranta. Svi navedeni čimbenici doprinose njihovoj ranjivosti u vrijeme COVID-19 pandemije. Migranti koji nemaju osobne dokumente ili imaju nedefiniran status u određenoj državi, nemaju pravo podnijeti zahtjev za financijsku pomoć jer nemaju broj socijalnog osiguranja (Abji i sur., 2020; Langille, 2020; sve prema Lam, 2020). Osim toga, u strahu su jer prilikom traženja pomoći mogu biti prijavljeni. Primjerice, migranti u Kanadi strahuju da bi njihovi podaci mogli biti prijavljeni agenciji *Canadian Border Services Agency* jer Zakon („*Immigration and Refugee Protection Act*“) zabranjuje migrantima rad u djelatnostima koje se odnose na seksualni rad (Lam i Fudge, 2020; sve prema Lam, 2020). Stoga, seksualni radnici koji su ujedno i migranti, postali su ranjiviji zbog rizika od izloženosti COVID-19 virusu, potencijalno nisu mogli ostati kod kuće, fizički se distancirati ili u potpunosti prestati raditi, te nemaju pristup osnovnoj zdravstvenoj skrbi što ih čini dodatno marginaliziranom skupinom (Abji i sur., 2020; Migrant Rights Network, 2020; sve prema Lam, 2020).

9.2. Promjene u modalitetu rada za vrijeme pandemije

Burgos i Del Pino (2021) navode kako su uvjeti rada seksualnih radnika pogoršani tijekom karantene jer priroda njihovog rada uključuje neposredan kontakt s klijentima. Bilo bi naivno pomisliti kako se prostitucija zaustavila zbog mjera pandemije, štoviše rad se nastavio u tajnosti što je povećalo nevidljivost, ranjivost i isključenost seksualnih radnika.

Pritisak organizacija i svodnika koji ih iskorištavaju radi plaćanja nastalih dugova i troškova te socijalna izolacija doveli su do porasta tjeskobe, osjećaja usamljenosti i očaja među ovom populacijom. Seksualne radnice su nastavile s radom tijekom pandemije te su primale klijente koji su ih prisiljavali da smanje cijene usluga, utvrđen je porast agresivnog ponašanja prema ovoj skupini (Burgos i Del Pino, 2021).

Prema Farley (2020) makroi su iskoristili pandemiju kako bi zaradili na pornografskom sadržaju. Budući da su javne kuće/bordeli, striptiz klubovi, „saloni za masažu“ i slični oblici organizirane prostitucije morali zatvoriti vrata svojih poslovnih prostora te se hotelska i mobilna prostitucija navodno reducirala, posljedično je došlo do porasta *online* prostitucije (Farley, 2020). Seksualni radnici koji su sudjelovali u *webcammingu* izvještavaju kako im je to iskustvo bilo gore od ostalih iskustava rada u pornografskoj industriji. Navode kako su često imali virtualni kontakt s klijentima koji su bili vrlo okrutni i zahtjevni, te su im prijetili ostavljanjem negativnih recenzija ako ne nastupe točno onako kako klijent želi (Shedahi i Partington, 2020; prema Farley, 2020). Nadalje, istraživanja o prostituciji i trgovanju ljudima u devet zemalja podupiru tvrdnje seksualnih radnica vezano za traume i stres uzrokovan produkcijom pornografije. Primjerice, rezultati istraživanja koje se provelo na uzorku od 100 seksualnih radnica koje su pružale seksualne usluge s i bez snimanja, pokazuju da su seksualne radnice koje su bile snimane dok su pružale usluge imale znatno veće stope PTSP-a od žena kod kojih pružanje seksualnih usluga nije snimano (Farley, 2007; prema Farley, 2020). Dodatno, stranica za odrasle *OnlyFans* izvijestila je o ogromnom porastu kreiranih profila na svojoj platformi tijekom pandemije (Brouwers i Herrmann, 2020; Jones, 2020), što ukazuje na potencijalnu ovisnosti seksualnih radnika o *online* tržištu.

Seksualni radnici su počeli živjeti i raditi u zajedničkim smještajima kako bi podijelili troškove stanarine i režija. Međutim, organiziranje seksualnog rada dviju ili više osoba u privatnom prostoru je kazneno djelo u nekim zemljama, pa su ti smještaji često organizirani na izoliranim lokacijama, što ih čini teško dostupnima zdravstvenim radnicima i volonterima nevladinih organizacija. Grupa ispitanika u Kazahstanu je izvijestila kako zbog novonastale situacije postoje stanovi gdje 8 - 10 seksualnih radnika živi i radi bez pristupa preventivnom materijalu (npr. kondomi, sterilne igle i šprice, maske, dezinficijensi, higijenski materijali, itd.), što povećava rizik od širenja spolnih i ostalih zaraznih bolesti uključujući i COVID-19 virus (SWAN i ICRSE, 2020).

Dodatno, Mau (2020; prema Farley, 2020) navodi kako je u njemačkom gradu Stuttgartu nakon zatvaranja legalnih bordela kao odgovora na pandemiju, prostitucija u potpunosti zabranjena. Dakle, ako je žena bez sredstava za preživljavanje bila izbačena iz bordela i nakon toga pribjela individualnoj i neovisnoj prostituciji kako bi prehranila sebe ili svoju obitelj, mogla je biti privedena u policijsku stanicu. Mau (2020; prema Farley, 2020) naglašava okrutnost ovakvih mjera jer kako navodi, osim što ih je pretežito siromaštvo natjeralo na seksualni rad, 80% žena u bordelima u Njemačkoj na seksualni rad su natjerali nasilni makroi ili emotivni partneri. Nadalje, Pieters (2020; prema Farley, 2020) navodi kako su nakon zatvaranja legalnih bordela kao odgovora na pandemiju mnoge žene u Nizozemskoj nastavile raditi kod kuće, u hotelima ili u ilegalnim bordelima zbog utjecaja siromaštva i makroa. Također, *online* oglasi za prostituciju su bili uobičajena pojava tijekom pandemije.

9.3. Pomoć nevladinih organizacija

Iz svega naprijed rečenog može se zaključiti kako su seksualni radnici (posebice oni koji su migranti) marginalizirana, obespravljena i ranjiva skupina koja je zbog nemogućnosti zarađivanja za život i otežanog pristupa zdravstvenim uslugama doživjela iskustvo dodatne viktimizacije u vrijeme pandemije. Platt i sur. (2020) ističu kako je vlast u nekim zemljama ipak preuzela inicijativu za pružanje pomoći kroz: opskrbu paketima hrane za seksualne radnike (Bangladeš), pružanje hitne pomoći pronalaska mjesta privremenog stanovanja (Engleska i Wales) i uključivanje seksualnih radnika u mjere financijske pomoći za građane (Tajland, Nizozemska i Japan). Međutim, mjerama nisu obuhvaćene skupine kao što su migranti koji se bave seksualnim radom (Platt i sur., 2020). Prema organizaciji *Red Umbrella Fund* (2020), organizacije koje se zalažu za prava seksualnih radnika brzo su reagirale na stanje krize za vrijeme COVID-19 pandemije tako što su: prikupljali donacije za osnovna životna sredstva, pomagali seksualnim radnicima da ispune formulare kako bi predali zahtjeve za financijske olakšice, zagovarali da vlade uključe seksualne radnike u mjere pomoći koje su odgovor na pandemiju te su zahtijevali pristupačnost i dostupnost zdravstvenih usluga. Također, pružali su savjetovanje i sigurnosne upute za one seksualne radnike koji su radili *online* ili nisu mogli prekinuti neposredan rad s klijentima zbog financijskih razloga i ugrožene egzistencije.

Organizacije SWAN i ICRSE (2020) su ukratko opisale primjere podrške i pomoći koje su pružene seksualnim radnicima u nekoliko zemalja za vrijeme pandemije COVID-19, što je prikazano u Tablici 3.

Tablica 3. Prikaz podrške i pomoći u zajednici (Preuzeto s:

<http://www.sexworkeurope.org/news/news-region/sex-workers-europe-set-emergencyfundraisers-provide-food-and-shelter-community>) (SWAN i ICRSE, 2020).

DRŽAVA	ORGANIZACIJA	VRSTA POMOĆI
Kirgistan	<i>Tais Plus</i>	Prenamijenili su jedan od fondova kako bi kupili hranu za najpotrebitije, te su podijelili pakete hrane. Kondome su također distribuirali kao preventivni materijal. Bili su dostupni za <i>online</i> savjetovanje putem <i>WhatsApp</i> i drugih komunikacijskih aplikacija ili putem telefona. Glavna svrha konzultacija bile su preventivne mjere vezane za COVID-19, ali i za HIV i zdravlje općenito.
Ukrajina	<i>Legalife-Ukraine</i>	Kreirali su <i>online Facebook</i> grupu gdje su povezali seksualne radnike te su redovito provjeravali kome je potrebna podrška. Na ovaj način se stvorila i međusobna podrška među članovima grupe. Distribuirali su maske i sredstva za dezinfekciju te su organizirali <i>online</i> savjetovanje o tome kako se zaštititi tijekom karantene. Informirali su o pravilima ponašanja za vrijeme karantene i ukazivali na to kako ostati siguran te izbjeći kazne. Inicirali su povezivanje ljudi kako bi zajedno podijelili životni prostor i troškove (kada je to bila izvediva opcija). Nastojali su osigurati hranu i osnovne životne potrepštine.
Kazahstan	<i>Ameliya</i>	Organizacija <i>Ameliya</i> je koristila postojeću <i>online</i> platformu za dijeljenje informacija o COVID-19 virusu (informacije o simptomima, mjerama zaštite, karanteni, itd.). Također, pripremili su i objavili informacije o dostupnim socijalnim uslugama i pomoći te o dostupnim uslugama u zajednici općenito, a osigurali su i odjeću (osobito djeci).
Rusija	<i>Forum of Sex Workers</i> <i>Silver Rose</i>	Koristili su društvene mreže za informiranje seksualnih radnika o tome na koji način i gdje se mogu prijaviti za državnu potporu za one koji ispunjavaju uvjete (uglavnom obitelji s djecom) te su ih obučavali kako napraviti maske i sredstva za dezinfekciju kod kuće. Forum je surađivao s novinarima i medijima radi podizanja svijesti o životima seksualnih radnika za vrijeme pandemije. <i>Silver Rose</i> , organizacija sa sjedištem u St. Petersburgu, uspjela je održati svoje urede otvorene i kontinuirano raditi (distribucija kondoma i testiranje). Također su distribuirali maske, sredstva za dezinfekciju i rukavice. Uz podršku organizacije <i>Medicine du Monde</i> , radili su na organiziranju smještaja za beskućnike, te na distribuciji hrane i kontracepcijskih sredstava.

Armenija	<i>Right-Side NGO</i>	Distribuirali su higijenske proizvode, osigurali su socijalnu i psihološku pomoć seksualnim radnicima te pristup pravnoj podršci. Pružali su informacije o dostupnim mjerama pomoći i državnim potporama koje su odgovor na pandemiju.
Sjeverna Makedonija	<i>STAR –STAR</i>	Distribuirali su pakete hrane, organizirali su <i>online</i> prikupljanje sredstava za pomoć seksualnim radnicima, pružali su <i>online</i> psihološko savjetovanje, surađivali su s lokalnim partnerima i pružateljima usluga te su osigurali osnovne zaštitne i preventivne materijale (kondome, maske, rukavice, sredstva za dezinfekciju, itd.).
Grčka	<i>Red Umbrella - Athens</i>	Nastavili su s redovitim aktivnostima, uključujući distribuciju kondoma, lubrikanata, maski i rukavica, te su organizirali hitnu akciju prikupljanja sredstava za pomoć i bonova za hranu u supermarketima.
Francuska	<i>STRASS ACCEPTESS-T</i>	Članovi organizacija <i>STRASS</i> i <i>ACCEPTESS-T</i> organizirali su prikupljanje sredstava za pomoć seksualnim radnicima kojima je pomoć potrebna. Organizacija <i>ACCEPTESS-T</i> , koja prvenstveno radi s transseksualnim osobama koje su ujedno migranti, pružala je pomoć i podršku za više stotina seksualnih radnika u pariškoj regiji. Paketi s hranom, lijekovima i drugim potrepštinama isporučeni su seksualnim radnicima, kao i novac za privremeni smještaj. Pružali su aktualne informacije o COVID-19 virusu.
Poljska	<i>Seks-Work Polska</i>	Nastavili su raditi i tijekom pandemije, nudeći konzultacije, preventivni materijal i kontracepcijska sredstva, ali i pravnu pomoć i psihoterapijsko savjetovanje. Koristili su vlastite tekuće fondove za pružanje pomoći, a također su prikupljali i donacije za pomoć seksualnim radnicima.

10. SMJERNICE ZA POBOLJŠANJE REGULACIJE PROSTITUCIJE

Wagenaar i Altnik (2012; prema Krnić i sur., 2021) ističu kako na politike prostitucije više utječu ideologija i politika nego činjenice i dokazi. Međutim, svim modelima regulacije prostitucije je zajedničko to što utječu na ljudska prava osoba koje prodaju seksualne usluge (Krnić i sur., 2021).

Standardi ljudskih prava nalažu nediskriminaciju, te zaštitu od nasilja osoba koje se bave seksualnim radom (Grover, 2010; prema WHO, 2015). Nadalje, seksualno zdravlje se shvaća kao stanje fizičkog, emocionalnog, mentalnog i socijalnog blagostanja u odnosu na seksualnost (WHO, 2015). U skladu s tim, međunarodne smjernice koje je WHO objavila 2012. godine u izvješću „*Prevention and treatment of HIV and other sexually transmitted infections for sex workers in low- and middle-income countries*“, ukazuju na to kako bi sve zemlje trebale raditi na dekriminalizaciji seksualnog rada, te na otklanjanju zakonskih regulativa koje su prohibicijske prirode i usmjerene „protiv“ ljudi koji se bave seksualnim radom. Točnije, preporuka zakonodavnoj vlasti svih zemalja je da implementiraju nediskriminacijske zakone i prakse koji su predviđeni tako da poštuju pravo na zaštitu od diskriminacije i nasilja, te jamče zaštitu od povrede drugih prava seksualnih radnika. U skladu s tim, smanjio bi se rizik i ranjivost vezano za HIV/AIDS te bi seksualni radnici ostvarili svoja temeljna ljudska prava. Također, u smjernicama je istaknuto da bi nediskriminacijski zakoni i propisi trebali seksualnim radnicima jamčiti ostvarivanje prava na socijalno i zdravstveno osiguranje, na usluge mirovinskog osiguranja i pravnu pomoć. Štoviše, zdravstvene usluge bi trebale biti dostupne, pristupačne i prihvatljive ljudima koji se bave seksualnim radom te bi se trebale temeljiti na načelima izbjegavanja stigme, nediskriminaciji i pravu na zdravlje i liječenje (WHO, 2012; prema WHO, 2015).

Dakle, predstavnici vlasti moraju uložiti napore kako bi osobe koje se bave prostitucijom bile zaštićene od nasilja i diskriminacije, bilo od strane službenih osoba (policija, liječnici, sudci, itd.) ili privatne osobe, te kako bi imale jednak pristup zaštiti koju im jamči zakon kao i svim drugim građanima (Grover, 2010; prema WHO, 2015).

Prema Pajnik i Radačić (2017) odbor CEDAW (*The Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*) je zatražio od zemalja članica da preispitaju zakone koji kažnjavaju seksualne radnike, te je predložio da ukinu odredbe o prekršajnom sankcioniranju, obustave izricanje novčanih kazni i dekriminaliziraju žene koje se bave prostitucijom. Nadalje, „Rezolucija Europskog parlamenta od 26. veljače 2014. o seksualnom iskorištavanju i prostituciji te njezinu utjecaju na jednakost spolova“ poziva države članice da se suzdrže od kriminalizacije i kažnjavanja osoba koje se prostituiraju te se predlaže usvajanje modela kriminalizacije klijenata (Pajnik i Radačić, 2017). Također, vodeće međunarodne organizacije za ljudska prava kao što su *Amnesty International* i *Human Rights Watch* također pozivaju na potpunu dekriminalizaciju dobrovoljnog seksualnog rada odraslih osoba. Štoviše, organizacija *Amnesty International* (2016a; prema Pajnik i Radačić, 2017) poziva države da omoguće smisleno sudjelovanje seksualnih radnika u razvoju bilo kakvog daljnjeg regulatornog okvira. Potonje organizacije ukazuju na to da kriminalizacija pogoršava status seksualnih radnika te im onemogućuje ostvarivanje njihovih prava, uključujući pravo na zdravlje, osobnu slobodu, sigurnost i pravo na zaštitu od nehumanog liječenja (Pajnik i Radačić, 2017). Suprotno od toga, dekriminalizacija i legalizacija seksualnog rada omogućuju osobama koje su uključene u seksualnu industriju da uspostave organizacije koje bi zagovarale prava seksualnih radnika. Osim toga, postoji potreba za širim spektrom usluga za seksualne radnike koje im moraju biti dostupne i pristupačne. Usluge moraju odgovarati na potrebe seksualnih radnika, osobito onih koji su posebno ranjivi i imaju složene probleme. Problemi i potrebe mogu se odnositi na: poteškoće vezane za izradu osobnih dokumenata, pristup zdravstvenom osiguranju, osiguravanje smještaja, liječenje problema mentalnog zdravlja, i mnoge druge. Nadalje, treba uspostaviti sustavnu podršku za one osobe koje žele napustiti prostituciju. Naglašava se zabrinutost zbog nedostatka programa za žene koje žele izaći iz prostitucije i alternativnih mjera pomoći (kao što su skloništa i krizni centri) za seksualne radnike. U Rezoluciji Europskog parlamenta se poziva države članice da uspostave sustavne strategije pomoći i intervencija, tj. programe za osobe koje žele napustiti prostituciju (Pajnik i Radačić, 2017).

U nastavku slijede smjernice i prijedlozi Europskog parlamenta (*European Parliament's Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs*) na koji način bi članice EU trebale uskladiti zakone kojima reguliraju prostituciju (Di Nicola, 2021). Prvi prijedlog se odnosi na izmjenu Direktive o trgovanju ljudima iz 2011. godine dodavanjem konkretnih kaznenih djela kao što je kriminalizacija kupaca prostitucije, te ograničavanje na samo dva modela regulacije prostitucije na razini EU:

- a) kriminalizacija kupaca/klijenata koji kupuju neregulirane usluge prostitucije, za države članice koje se odluče za regulacijski model (s izričitim naglaskom na kontrolu legalnog tržišta kako bi se spriječio ulazak žrtava trgovanja ljudima u legalno tržište);
- b) kriminalizacija klijenata prostitucije *tout court* (bez daljnjeg objašnjenja ili kvalifikacije; jednostavno ili kratko) za države članice koje se odluče za model prohibicije koji kažnjava klijente (Di Nicola, 2021).

Također, predlažu da se od država članica EU zatraži da uvedu specifično kazneno djelo „svjesnog“ kupovanja seksualnih usluga od žrtava trgovanja ljudima.

Drugi prijedlog je da se donese nova Direktiva o prostituciji kojom bi se eliminirala rodna nejednakost. Odnosno, ako se utvrdi da je prostitucija oblik nasilja, narušavanja ljudskog dostojanstva i oblik iskorištavanja rodne nejednakosti, Europska unija bi trebala razmotriti donošenje nove Direktive koja od država članica traži da usvoje prohibicijski model regulacije prostitucije koji kriminalizira kupnju seksualnih usluga *tout court*. Takav pristup (alternativa prijedlogu 1) bi smanjio tržišne asimetrije, tokove trgovanja ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja i povezane aktivnosti transnacionalnog organiziranog kriminaliteta. Također, zaštitila bi se ljudska prava žrtava trgovanja ljudima unutar EU, te bi se napravio konkretan doprinos u povećanju ravnopravnosti spolova (Di Nicola, 2021).

Treći prijedlog odnosi se na rješavanje temeljnih uzroka (društvenih, ekonomskih, kulturalnih) prostitucije kroz potporu državama članicama u borbi protiv ženskog siromaštva, socijalne isključenosti i diskriminacije. Moguće intervencije bi uključivale: poseban fond pomoći za deprivirane žene, određene oblike socijalne potpore, povećanje naknada socijalnog osiguranja i minimalnih plaća za žene koje žive u siromaštvu u državama članicama EU (Di Nicola, 2021).

Četvrti prijedlog je da se na nacionalnoj razini država članica EU provodi periodično standardizirano istraživanje (metoda samoiskaza) o klijentima/kupcima usluga prostitucije. Europska komisija bi trebala razmotriti ideju o naručivanju periodičnog istraživanja Eurobarometra o klijentima prostitucije i odnosu građana EU prema prostituciji. Eurobarometar anketama mjeri javno mišljenje u svim državama članicama EU, kao i u zemljama kandidatkinjama (Di Nicola, 2021).

11. ZAKLJUČAK

Cilj rada je bio prikazati aktualne spoznaje o prostituciji, počevši od definicija, oblika prostitucije te posljedica bavljenja prostitucijom. Posebna pozornost posvećena je prikazu aktualnih modela regulacije prostitucije u različitim državama te je dan pregled nekih organizacija koje zagovaraju prava seksualnih radnika. S obzirom na svjetske okolnosti analizirane su postojeće spoznaje o prostituciji u pandemijskim uvjetima, te su u završnom dijelu rada prikazane aktualne smjernice za poboljšanje regulacije prostitucije.

Temeljem analizirane literature može se zaključiti da i dalje ne postoji jasna i općeprihvaćena definicija ili shvaćanje prostitucije u svijetu. U odnosu na oblike prostitucije, može se konstatirati kako temeljni oblici prostitucije ostaju isti, međutim razvoj tehnologije dovodi do nekih novih pojava oblika prostitucije koja se odvija uz pomoć interneta. Ono što naročito izaziva pozornost i daje poseban značaj prostituciji u suvremenom kontekstu je problem što se prostitucija organizira i u okviru organiziranog kriminaliteta, odnosno u okviru kaznenog djela trgovanja ljudima što je onda posebno definirano posebnim zakonskim aktima. Kada govorimo o posljedicama bavljenja prostitucijom može se zaključiti kako su najznačajnije posljedice na individualnoj razini, premda nisu beznačajne posljedice na društvenoj razini. Naime, teško je sa sigurnošću odrediti koje karakteristike seksualnih radnika utječu na odluku o bavljenju prostitucijom, a koje karakteristike su posljedica prostitucije. Primjerice, problem ovisnosti kod osobe može biti uzrok bavljenja prostitucijom, a također zbog uvjeta rada u prostituciji mogu se naknadno razviti razni oblici ovisnosti. Međutim, sasvim je sigurno da seksualni radnici doživljavaju različite oblike nasilja u okviru bavljenja prostitucijom, a što onda rezultira različitim zdravstvenim problemima. Važno je uzeti u obzir etiologiju i fenomenologiju prostitucije, ali i karakteristike osoba koje se bave seksualnim radom kako bi se izbjeglo banaliziranje prostitucije kao bezazlene društvene pojave. U odnosu na postojeće modele regulacije prostitucije prikazani su modeli koji kriminaliziraju, dekriminaliziraju ili legaliziraju prostituciju. Analizom literature uočava se kako postoje dva temeljna modela regulacije koji se odnose na prohibiciju i legalizaciju prostitucije. Modeli prohibicije se razlikuju s obzirom na to da li kažnjavaju klijente, seksualne radnike ili kriminaliziraju sve aktere prostitucije. Modeli legalizacije se dijele u dvije skupine, prva skupina se odnosi na one koji prostituciju dekriminaliziraju, a druga na one koji prostituciju legaliziraju kao djelatnost što onda uključuje državni utjecaj na seksualnu trgovinu.

Na temelju prikazanih modela može se zaključiti kako svako društvo ima svoju povijest, vrijednosti i omjere snaga određenih svjetonazora koji utječu na to kako svaka konkretna država regulira prostituciju. Međutim, s obzirom na to da smo dio Europske unije treba imati na umu ideju koja postoji na europskoj razini da se dekriminaliziraju osobe koje se prostituiraju, a ukoliko se države odluče na prohibicijski model utoliko se preporučuje kažnjavati klijente ili kupce usluga prostitucije. Također, u radu je stavljen naglasak i na prikaz aktualnih nevladinih organizacija koje zagovaraju prava seksualnih radnika, a koje u suradnji sa zakonodavnom vlašću potencijalno mogu ponuditi djelotvorna rješenja kada je riječ o problemima koji koegzistiraju s prostitucijom. Djelotvornost rada organizacija civilnog društva je posebno došla do izražaja za vrijeme pandemije. Naposljetku, smjernice za poboljšanje regulacije prostitucije ukazuju na potrebu za dekriminalizacijom seksualnih radnika te ističu važnost ujednačavanja modela regulacije prostitucije, posebice na europskoj razini kako bi se smanjila asimetrija tržišta seksualne industrije. Potonje je od ključne važnosti za kontrolu i suzbijanje transnacionalnog organiziranog kriminaliteta povezanog s trgovanjem ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja. Također, smjernice ukazuju na to kako je potrebno uvesti programe i mjere pomoći koji bi utjecali na smanjenje nasilja nad ženama u prostituciji, osigurali im pristup zdravstvenim i socijalnim uslugama te smanjili ekonomsku neravnopravnost žena u društvu. Zaključno, posebno se preporučuje osmisliti i razviti sustavne strategije pomoći i intervencije, tj. programe koji bi omogućili izlazak iz prostitucije.

12. PRILOZI

Prilog 1: Popis tablica

Tablica 1. Tipologija "izravnog" seksualnog rada (preuzeto od Harcourt i Donovan, 2005).

Tablica 2. Tipologija "neizravnog" seksualnog rada (preuzeto od Harcourt i Donovan, 2005).

Tablica 3. Prikaz podrške i pomoći u zajednici

(Preuzeto s: <http://www.sexworkeurope.org/news/news-region/sex-workers-europe-set-emergencyfundraisers-provide-food-and-shelter-community>) (SWAN i ICRSE, 2020).

13. LITERATURA

1. Adriaenssens, S. i Hendrickx, J. (2012). Sex, price and preferences: accounting for unsafe sexual practices in prostitution markets. *Sociology of Health and Illness*, 34, 665-680.
2. Armstrong, L. (2019). Stigma, decriminalisation, and violence against street-based sex workers: changing the narrative. *Sexualities*, 22, 1288–1308.
3. ASWA (2022) *The African Sex Worker Alliance*. <<https://aswaalliance.org/download/2019-swaa-evaluation-report/>>. Pristupljeno 24. travnja 2022. godine.
4. Belušić, M., Doležal, D., Dvorski, I. i Draganja, M. (2006). Trgovanje ljudima. *Kriminologija i socijalna integracija*, 14 (2), 51-59.
5. Bissinger, L. (2019). *The Physical Damage in Prostitution: Report by a Gynaecologist from Street Work*. Munich. <<https://prostitutionresearch.com/the-physical-damage-in-prostitution-report-by-a-gynaecologist-from-street-work/>>. Pristupljeno 1. travnja 2022. godine.
6. Blagus, S. (2019). *Mogućnosti unapređenja regulacije prostitucije u Republici Hrvatskoj u kontekstu rješenja u svijetu* (Diplomski rad). Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
7. Block, E. W. i Varricchio, M. (2018). Prostitucija, temeljni i incidentni aspekti: Libertarijanski argumenti za legalizaciju. *Acta Economica Et Turistica*, 4 (2), 125-133.
8. Brouwers, L. i Herrmann, T. (2020). “We Have Advised Sex Workers to Simply Choose Other Options” - The Response of Adult Service Websites to COVID-19. *Social Sciences*, 9 (10), 181.
9. Brody, S., Potterat, J. J., Muth, S. Q. i Woodhouse, D. E. (2005). Psychiatric and characterological factors relevant to excess mortality in a long-term cohort of prostitute women. *Journal of sex and marital therapy*, 31(2), 97–112.
10. Burgos, C.R. i Del Pino, F.J.P. (2021). ‘Business can't stop.’ Women engaged in prostitution during the COVID-19 pandemic in southern Spain: A qualitative study. *Women's Studies International Forum*, 86(2).
11. Cao, L., Lu, R. i Mei, X. (2017). Acceptance of Prostitution and Its Social Determinants in Canada. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 61(10), 1171–1190.

12. CGSHE (2022) *The Centre for Gender and Sexual Health Equity*. <<https://www.cgshe.ca/>>. Pristupljeno 24. travnja 2022. godine.
13. Di Nicola, A. (2021). *The differing EU Member States' regulations on prostitution and their cross-border implications on women's rights*. European Parliament: Directorate-General for Internal Policies of the Union. <<https://data.europa.eu/doi/10.2861/467006>>. Pristupljeno 10. lipnja 2022. godine.
14. Edelman, E. A. (2011). "‘This Area Has Been Declared a Prostitution Free Zone’: Discursive Formations of Space, the State, and Trans ‘Sex Worker’ Bodies." *Journal of Homosexuality*, 58 (6–7), 848–864.
15. Ellison, G. (2018). Drifters, Party Boys and Incumbents: The Life Patterns of Male Street-based Seks Workers. *Sociology*, 52(2), 367-383.
16. ESWA (2022) *European Sex Workers' Rights Alliance*. <https://www.eswalliance.org/about_eswa>. Pristupljeno 24. travnja 2022. godine.
17. Fábíán, G., Hüse, L., Szoboszlai, K., Lawson, T. i Toldi, A. (2019). Hungarian female migrant sex workers: Social support and vulnerability at home and abroad. *International Social Work*, 62(2), 699–711.
18. Farley, M. (2020). Prostitution, the Sex Trade, and the COVID-19 Pandemic. Manuscript accepted for publication in *Logos: A Journal of Modern Society and Culture*, 19, 1–34.
19. Farley, M., Cotton, A., Lynne, J., Zumbek, S., Spiwak, F., Reyes, M. E., Alvarez, D. i Sezgin, U. (2004). Prostitution and Trafficking in Nine Countries. *Journal of Trauma Practice*, 2 (3–4), 33–74.
20. Fedorkó, B., Stevenson, L. i Maciotti, P. G. (2021). Sex workers on the frontline: An abridged version of the original ICRSE report: ‘The role of sex worker rights groups in providing support during the COVID-19 crisis in Europe’. *Global Public Health*, 1-10.
21. Fey, M. (2019). Governing sex workers through trust: Evaluating policing practices for sex workers' safety through a procedural justice lens. *Journal of Political Power*, 12, 409-424.
22. Geljić, H. (2015). *Prostitucija u Zagrebu krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća* (Diplomski rad). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
23. Gichuna, S., Hassan, R., Sanders, T., Campbell, R., Mutonyi, M. i Mwangi, P. (2020). Access to Healthcare in a time of COVID-19: Sex Workers in Crisis in Nairobi, Kenya. *Global Public Health*, 1-13.

24. Gutiérrez, E. (2014). Prostitution and Gender-based Violence. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 161, 96-101.
25. Harcourt, C. i Donovan, B. (2005). The many faces of sex work. *Sexually Transmitted Infections*, 81(3), 201-206.
26. Henriques, F. (2006). *Povijest prostitucije: Prostitucija u Europi i Novom svijetu*. Zagreb: Naklada Stih.
27. Henriques, F. (1968). *Historija prostitucije: Prostitucija primitivnih, klasičnih i istočnjačkih naroda*. Zagreb: Epoha.
28. Horvatić, Ž. (2002). *Rječnik kaznenog prava*. Zagreb: Masmedia.
29. Howard, S. (2018). Better health for sex workers: which legal model causes least harm?. *BMJ (Clinical research ed.)*, 361:k2609. Doi: 10.1136/bmj.k2609.
30. Hrvatski jezični portal (2022). < <https://hjp.znanje.hr/> >. Pristupljeno 11. lipnja 2022. godine.
31. Isler, C. i Jyrkinen, M. (2018). The normalization of prostitution in Switzerland: the origin of policies. *Dignity: A Journal on Sexual Exploitation and Violence*, 3, 4.
32. Jones, L. (2020). Only Fans: "I Started Selling Sexy Photos Online after Losing My Job". BBC News, July 15. <<https://www.bbc.co.uk/news/business-53338019>>. Pristupljeno 2. travnja 2022. godine.
33. Kazneni zakon Republike Hrvatske. *Narodne novine*, 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21. <<https://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon>> Posjećeno 15. lipnja 2022. godine na mrežnoj stranici Zakon.hr.
34. Kurmaiev, P. (2017). Prostitution: Choose effective model of state regulation. *Scientific bulletin of Polissia*, 4(12), 86-92.
35. Kovčo Vukadin, I. i Jelenić, D. (2003). Trgovanje ljudima: Kriminološki i kaznenopravni aspekt. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 10 (2), 665-718.
36. Krnić, R., Adamović, M. i Radačić, I. (2021). Stavovi stručnjaka/inja o politici regulacije prostitucije u Hrvatskoj. *Politička misao*, 58 (3), 182-207.
37. Krivični Zakonik Republike Srbije. *Službeni glasnik Republike Srbije*, 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016,35/2019.<<https://www.pravnoinformacionisistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2005/85/6/reg>>. Pristupljeno 23. travnja 2022. godine.
38. Lam E. (2020). Migrant sex workers left behind during COVID-19 pandemic. *Canadian journal of public health*, 111(4), 482–483.

39. Matak, Š. i Vargek, A. (2012). Trgovanje ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja – utječe li legalizacija prostitucije na smanjenje trgovanja ljudima?. *Pravnik*, 46 (92), 59-80.
40. Marković, T. (1965). *Prostitucija: Skripta iz socijalne patologije*. Zagreb: Visoka defektološka škola.
41. Maslova, I. (2016). *Silver Rose: Russia*. <<https://www.nswp.org/featured/silver-rose-russia>>. Pristupljeno 24. travnja 2022. godine.
42. McLean, A. (2015). You can do it from your sofa: The increasing popularity of the internet as a working site among male sex workers in Melbourne. *Journal of Sociology*, 51(4), 887–902.
43. Musa, I. (2017). Trgovina ljudima – ropstvo 21. stoljeća. *Hum*, 12 (17 - 18), 88-112.
44. NSWP (2022) *The Global Network of Sex Work Projects: Promoting Health and Human Rights*. < <https://www.nswp.org/history> >. Pristupljeno 25. travnja 2022. godine.
45. Oršolić, S. (2015). Prvi simpozij mladih u borbi protiv prostitucije i trgovanja ljudima – najvećeg nasilja nad ljudskim bićima. *Nova prisutnost*, 13 (2), 277-283.
46. Pajnik, M. i Radačić, I. (2017). *Prostitution in Croatia and Slovenia (Sex Workers Experiences)*. Zagreb: Institute of Social Sciences Ivo Pilar and The Peace Institute.
47. Petra (2022) *Prevenција i Eliminacija TRgovanjA ženama i djevojkama*. <<https://www.petra-nvo.net/>> . Pristupljeno 15. lipnja 2022. godine.
48. Petrunov, G. (2019). Elite Prostitution in Bulgaria: Experiences and Practices of Brokers. *Sex Res Soc Policy*, 16, 239–250.
49. Pinedo González, R., Palacios Picos, A. i Iglesia Gutiérrez, M. (2021). "Surviving the Violence, Humiliation, and Loneliness Means Getting High": Violence, Loneliness, and Health of Female Sex Workers. *Journal of interpersonal violence*, 36(9-10), 4593–4614.
50. Platt, L., Elmes, J., Stevenson, L., Holt, V., Rolles, S. i Stuart, R. (2020). Sex workers must not be forgotten in the COVID-19 response. *Lancet*, 396, 9–11.
51. Potz, T. (2019). Komparacija Švedske i Hrvatske u borbi protiv trgovine ljudima (trgovine seksom): može li Hrvatska naučiti nešto od Švedske?. *Mali Levijatan*, 6 (1), 3-23.
52. Potterat, J. J., Brewer, D., Muth, S. Q., Rothenberg, R. B., Woodhouse, D. E., Muth, J. B., Stites, H. K. i Brody, S. (2004). Mortality in a long-term open cohort of prostitute women. *American Journal of Epidemiology*, 159, 778–785.

53. Post, C., Brouwer, J.G. i Vols, M. (2019). Regulation of Prostitution in the Netherlands: Liberal Dream or Growing Repression. *Eur J Crim Policy Res*, 25, 99–118.
54. PRE (2022) *Prostitution Research and Education*. <<https://prostitutionresearch.com/>>. Pristupljeno 24. travnja 2022. godine.
55. Radulović, D. (1986). *Prostitucija u Jugoslaviji*. Beograd: Zavod za izdavačku djelatnost "Filip Višnjić".
56. Red Umbrella Fund. (2020). *Sex-workers' resilience to the COVID crisis: a list of initiatives*. <<https://www.redumbrellafund.org/covid-initiatives/>>. Pristupljeno 27. ožujka 2022. godine.
57. Rössler, W., Koch, U., Lauber, C., Hass, A. K., Altwegg, M., Ajdacic-Gross, V. i Landolt, K. (2010). The mental health of female sex workers. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 122, 143-152.
58. Rosa – Centar za žrtve rata (2007). *Uzroci prostitucije i trgovanja ženama: Rasprave u Hrvatskoj i svijetu*. Zagreb: GIPA d.o.o.
59. Sanders, T., Connelly, L. i Jarvis King, L. (2016). 'On Our Own Terms': The Working Conditions of Internet-Based Sex Workers in the UK. *Sociological Research Online*, 21(4), 15.
60. Shareck, M., Hassan, M., Buhariwala, P., Perri, M., Balla, E. i O'Campo, P. (2021). Double Jeopardy: Maintaining Livelihoods or Preserving Health? The Tough Choices Sex Workers Faced during the COVID-19 Pandemic. *Journal of primary care and community health*, 12, 1-8. Doi: 10.1177/21501327211031760.
61. Singer, M., Kovčo Vukadin, I. i Cajner Mraović, I. (2002). *Kriminologija (treće, izmijenjeno i dopunjeno izdanje)*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
62. Singer, M. (1994). *Kriminologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
63. SWAN i ICRSE (2020). *COVID-19 crisis impact on access to health services for sex workers in Europe and Central Asia*. <https://www.nswp.org/sites/default/files/covid19_swan_icrse_final_umbrella_interactive.pdf> pristupljeno 26. ožujka 2022. godine.
64. SWAN (2022) *The Sex Workers' Rights Advocacy Network*. <<https://swannet.org/vision-mission-values/>>. Pristupljeno 25. travnja 2022. godine.
65. SWARM (2022) *Sex Worker Advocacy and Resistance Movement*. <<https://www.swarmcollective.org/what-we-stand-for>>. Pristupljeno 25. travnja 2022. godine.

66. Šćepanović, M. (1990). Draško Aćimović, Sjaj i bijeda prostitutki. *Revija za sociologiju*, 21 (4), 781-783.
67. Špadijer-Džinić, J. (1988). *Socijalna patologija : sociologija devijantnosti*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
68. World Health Organization (2015). *Sexual health, human rights and the law*. <<https://apps.who.int/iris/handle/10665/175556>>. Pristupljeno 25. travnja 2022. godine.
69. Yacoub, A. (2019). 'Consensual sex work: An overview of sex-workers' human dignity in law, philosophy, and Abrahamic religions'. *Women's Studies International Forum*, 76, 102-274.
70. Zakon o javnom redu i miru. *Službeni glasnik Republike Srbije*, 6/2016, 24/2018 - 104. <<http://www.pravnoinformacionisistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2016/6/2/reg>>. Pristupljeno 23. travnja 2022. godine.
71. Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira Republike Hrvatske. *Narodne novine*, 5/90, 30/90, 47/90, 29/94. <<https://www.zakon.hr/z/279/Zakon-o-prekr%C5%A1ajima-protiv-javnog-reda-i-mira>>. Pristupljeno 15. lipnja 2022. godine na mrežnoj stranici Zakoni.hr.
72. Željko, D. (2016). Problem prostitucije i njezina zakonska regulacija u europskom okruženju do prve polovine 20.stoljeća. *Pravnik*, 50 (100), 149-175.